

**IVAN
ANTIĆ**

**membrane,
membrane**

proza

džepni

ERNA

edicija

džepni
anagra

urednik
Alen Bešić

**IVAN
ANTIĆ**

**membrane,
membrane**

KULTURNI CENTAR NOVOG SADA

za V.

LONGITUDINALNO

*Ja sam veoma nakolonjen tome, jer od toga mi
trbuh ponekad iznenada zaigra, skoro kao kad jecam.*

– Tomas Man

I

Nepravilnost na zidu, *to neznatno odstupanje*, vratilo me je momentalno u stanje prirodnosti u kojem nisam bio dani. Prošavši kraj jedne žućkaste kuće – na kojoj je bio malo oljušten malter – sećam se dobro: laknulo mi je. Kuća je bila stara, *i to bi mogao biti dovoljan razlog*. Mada, ukoliko se uzme u obzir da se u ovom delu grada vodi briga o takvim stvarima, ta dotrajalost, izložena oku svakog, *i najneznatnijeg posmatrača*, ipak iznenađuje. No, meni je prijalo. Utom se u meni nešto rasprslo. Nešto što je bilo tu neko vreme. Zato me i nije začudila (sutradan, pre doručka, dok sam se propinjao na prste da dohvatim šolje za čaj s najviše police) sasvim izmenjena reakcija na jedno od tih poklapanja, što su me iritirala tokom čitavog tog kratkog a intenzivnog perioda. Naime, dok sam sklanjao visoke vinske čaše, koje su predstavljale prepreku, one se nehotice dotaknuše, *što pro-uzrokovava poznat i mio zvuk*. Nekoliko sekundi pre, počela su da zvone zvona za jutrenje nedaleko. Zvon čaša – mogao bi svako primetiti – nije bio *nesrazmeran* njihovom tonu. Inače, živim već nekoliko godina u ovom stanu, nadomak

klinike. Zgrada, ujedno s prostranim unutrašnjim dvorištem u koje zurim svaki dan, obgrljena je klinikom. Iza mojih leđa, s one strane zida na kojoj nema prozora, leže ljudi, različitih polova, starosti, porekla i imovinskog stanja: neki zbrinuti, neki bespomoćni. Tako da često uopšte ne primetim da čujem sirene; jer sam *donekle oguglao*; a onda obratim pažnju na njih kad ne treba.

Te večeri osećao sam se uljuljkano, ali ne toliko da ne bih mogao da se rešim da izađem i odem među ljude, kao pre nekoliko godina. Tada mi se ne bi dalo da isplivam tek tako. *Prepuštao bih se ponorno, bivao sve zatomljeniji*. Vabila bi me pospanost, *udovi bi malaksavali*, plutao bih pravo u san. Sada sam pak *bio zatečen lakoćom* s kojom sam skliznuo u odluku da odem. (Ne bi me začudilo da se to ponovi!) Kao da je od velike važnosti bilo to što mi se činilo da se tamo ne bih – kao inače – osećao *naročito izmeštenim*. Naprotiv, *sasvim čudno*, kao da bi mi vani moglo biti *jednako komotno*. *Mora da me je snažno mamio taj predosećaj*, bio nalik na neko *pitomo, ljupko kušanje*, te sam zaista otišao. Ranije je, rečju, bilo posve drukčije, što bih ipak, našavši se među ljudima, uspevao da prevaziđem. Sada je sve to izostalo, *kao da mi je postalo svejedno*, kao da sam odjednom ravnodušniji spram svog otpalog svlaka, te se slobodno i ravnopravno mogu kretati u gužvi, ne strepeći da će me nešto zavrteti, pa probušiti.

Na koncertu, nekoliko redova ispred mene, sedeo je jedan stariji gospodin u – iako očuvanom, neiznošenom, no – staromodnom sivom sakou. Za razliku od ostalih u auditorijumu, on se pomicao svojim telom, istezao, uvrtao, što sam odmah registrovao kao *neku posebnu vrstu osetljivosti na draži muzike*, čemu sam se u sebi *tiho divio*. Nije tačno da me nije okrzla misao da bi drugima kretanje njegovog tela,

njegove glave, *ta raznolika, razlistana trzanja*, mogla delovati u *najmanju ruku* ekstravagantno. Način na koji je bio odeven, kao i njegova uredno začešljana seda kosa, *govorili su u prilog utisku suprotnom od tog*: to jest, da je preda mnom čovek pristojan, ugledan, ni najmanje ne neko ko bi se celog života odavao prvom utisku, izazivao skandale, pravio scene i slično. Njegov uglađen izgled, *što se dalo primetiti i s leđa*, ublažavao je, dakle, utisak izazvan njegovim neobičnim načinom slušanja muzike, *svojevrsnim učestvovanjem u njoj*, svojim telom. *Sticao se utisak da to mora biti neko od prijatelja i kolega nedavno preminulog kompozitora*, čija su se dela komemorijalno izvodila te večeri. Neko ko je celog života bio u najprisnijoj vezi s tom i takvom muzikom, najverovatnije je i sam stvarajući. *I kako to da sede vlasi stignu* i velike eksperimentatore, čovek bi se (*s nečim nalik na razlog*) mogao pitati.

Presudna stvar za mene bila je pomisao kako su se stvari korenito promenile. To da danas, *s početka novog milenijuma*, neko pasaže atonalne muzike doživljava kao *najslađi cvrkut ptica*, kao melodičnost u kojoj je *tajna svakog optimizma i vitalizma*. Jer upravo takve su bile njegove kretnje. One su odražavale *polet jedne duše* koja uživa u *najsvečanijim lepotama muzike*. Koja pomno, *ne uzmičući ni tren*, prati sve valove, *pripijena nežno za sama leđa muzičkog trena*, koji zajedno s nama *stremi* u budućnost, u te *tobože* nove sadašnjosti. I kako je uopšte moguće da je *ono što se ticalo* anksioznosti, teskobe u prvoj polovini dvadesetog veka, sada, oko sto godina kasnije, za jednog starca *vrhunska melodičnost*. Da su ti grčevi i *trzaji demonske atonalnosti* sada *rajske arije* za jednog starca koji se uskoro seli iz ovog sveta. Taj utisak, najviše me je prožeo, utisak o tome koliko je *istoričnost umetnosti* ne samo nešto što sugerišu udžbenici teorija

umetnosti svih vrsta, nego nešto što je *jednako opipljivo kao osedelost* vlasi tog starog – kako pretpostavismo – kompozitora, kao slučajni dodiri njegovog ramena s ramenom su-pruge što je sedela s njegove desne strane (nepomična), kada bi mu zanos ipak omeo koordinaciju pokreta.

Kasnije, nakon prvog dela koncerta, igrom slučaja, čuo sam razgovor dvoje posetilaca. Bilo je očigledno da su ga poznavali. Konstatovali su, s izrazom zabrinutosti na svojim licima, smičući ramenima – da su tikovi njihovog prijatelja uzeli maha, da je *to stvarno uzelo strašan oblik*. Jeziv, čak.

II

Tikovi?

Tek tad sam shvatio da to jesu tikovi. *Ali kakvo savršenstvo u tome*. Kakav *perfekcionizam* pokreta tih tikova, koliko precizno gipki i saobrazni svakoj muzičkoj frazi. Taj čovek uživao je u muzici svojim telom, upijao je *svakim miocitom*. Kako mu samo zavidim. Njegovo telo osetljivije je od naših na akustičke nadražaje. Posmatrati ga kako se svojim širokim ramenima zanosi *poput pijane lađe koju je u buri ošinio moćan talas po boku*; kako se potom naglo vraća na suprotnu stranu; ili kako bi, drugom prilikom, *putanja njegove glave opisivala lupinge*, čitave dve ili tri petlje – bilo je (i ostaće!), *nezavisno od te neblagonaklone interpretacije*, za mene nešto dostojno *najređeg oduševljenja*. Opet, ne mogu reći da nekim krajičkom misli nisam naknadno prepoznao da sam i sâm sve to registrovao kao nekakav poremećaj: *mada se nešto u meni na vrlo uspešan način* čuvalo te pomisli, definitivnog, usmrćujućeg označavanja te pojave tim imenom. Bio sam *u čistoti detinje percepcije*, očito, i uspešno ostao u njoj do

kraja. U *auri njene bezazlenosti*. Video sam te kretnje u potpunoj otvorenosti i divljenju. *Kao jednu od krasnih različitosti ovog sveta sazdanog od samih različitosti*. Kao nešto što ima puno pravo *da bude takvo kakvo jeste*, na isti način kao što bi drvo u dvorištu raslo pod uglom od četrdeset pet stepeni i to bilo samorazumljivo.

Nazvati tu prirodnost tikom? Zar se ne bi mogao govor tela drugih u toj sali nazvati, zar se ne bi mogao nazvati neprirodnošću. Ne bi li se to moglo videti kao *umrtvljenost svoje vrste*, kao otupelost. Ta krutost tih tela. Njihova nemost. Nekakav naučeni mir. *Nenačet*. To – sedeti tako na stolicama, *tako smešten, kao da se ništa ne događa*, kao da se tu muzika ne izvodi.

Nikada nisam imao smelosti da se na taj način ispoljim, ali sam već duže vreme osećao, katkad na koncertima, *volju svog tela da se kreće*. Kao da su se ispisivali *vektori mojih udova* koji nisu prenošeni u domen realnih pokreta. Ruke bi ostajale *na svom mestu*, ali ja bih ih na neki način *ipak* pokretao. *I jasno je* što sam sad o tome razmišljao, sumirao iznova, rezimirao, nakon povratka sa desetominutne pauze, kada sam – s obzirom na to da starog kompozitora i njegove supruge više nije bilo – seo na njegovo mesto. Tokom izvođenja naredne kompozicije – poslednje koju je napisao preminuli kompozitor, kompozicije pune *najtananije škripe* izazvane prelaženjem gudala preko ivica instrumenata, *nežnim a nervoznim* šaputanjem nerazumljivih reči u otvore rezonatorskih kutija, prevlačenjem vrhova praznih čaša kružnim pokretima preko žica, pirenjem vazduha u pisak klarineta uronjenog vrhom u crnu kofu dopola napunjenu vodom, sve to ispresecano iznenadnim krikovima soprana – *rečju*, nametala mi se neizdrživa potreba da nešto bacim na pod.

I više puta sam se – posebno kada bi nakon amplifikovanog, histerizovanog disanja pevačice, simulacije *opšte svetske uznemirenosti*, usledio prodoran krik – *čak nebrojeno puta* sam se rešavao da učinim to, da bacim na pod tu olovku držačem zakačenu o više puta preklopljen program koncerta, da bacim da se polomi. Iz sve snage. Više puta. Ali nisam to učinio. Niti sam na kraju – *iako van sebe od oduševljenja kompozicijom* – ustao i aplaudirao. Kompenzovao sam to trajnošću i intenzitetom svog aplauza, a bio sam među poslednjima koji su prestali da tapšu još nekoliko trenutaka nakon trećeg izlaska muzičara, dirigenta, pevačice na scenu da se poklone. *Bio je to gromoglasan aplauz*. Nisam ustao, a verovatno bih – da je ustala većina. Ili da je bar još neko ustao. To bi me, *bez sumnje*: ohrabrilо. *Okuražilo* da i sam to učinim. Po svemu sudeći, potpuno bih zaboravio na svoje dvoumljenje, *bio bih ponosan što sam tako iskreno izrazio svoje ushićenje*, što bih *bio jedan od prvih, slobodniji od većine*. I u tom slučaju, *ponesen energijom svekolikog ustajanja, sveopšte neposrednosti ispoljavanja onog što se oseća*, neposrednog reagovanja na *ono što se doživelo*, reagovanja *na telesno-himničan način*, opšteg ustajanja koje bi podstaklo i moje ustajanje, i nekolicine meni sličnih – *i mi bismo se sigurno razumeli*, nadmeno u mislima čestitali jedan drugome, *sklopili pakt svoje izvrsnosti, uz naklone suzdržanog poštovanja* – opšteg ustajanja uz još gromoglasniji aplauz nego što je inače bio: *po svemu sudeći*, bio bih potpuno opijen time i *u zaborav bi usahlo kolebanje, uzmičuće rešavanje, odlučivanje, predomišljanje*. Svojim sedenjem na stolici, svojim ostajanjem u sedećem položaju, *svedočio sam*, u stvari, o *drugovrsnom, preuranjenom i sasvim neočekivanom zaboravu* na

onog ko je tokom prvog dela koncerta sedeo na tom mestu, ako nisam pogrešio u brojanju redova.

III

Posle koncerta, sreo sam nekolicinu prijatelja, poznanika, i svratili smo u poslastičarnicu. *Nisam želeo kolač*. Zapravo, odjednom nisam ništa hteo da unesem u organizam; da *razmenjujem materiju sa sredinom*. Te kad sam već morao nešto da naručim, *neka to bude piće*, nešto da se popije. Kafa. *Prijalo je*. Posebno čaša vode, koju sam momentalno iskapio, naručujući odmah drugu. Uzgred, zvuk gutanja, naročito gutanja pljuvačke, odmalena mi je nepodnošljiv. Oduvek mi je ličio na nešto *primarno, primordijalno, primitivno*. Organsko-nesvodljivo. *Što uprkos svemu*, nikako ne može da se izbegne. Dobro da me to nije, *kao što se ponekad dešavalo*, zadesilo na koncertu; između stavova. Imao bih utisak da su svi čuli, *neizostavno*. Ne samo ljudi oko mene: da je to doprlo do ušnih školjki *mnogo, mnogo* udaljenijih od onih iz moje neposredne okoline.

*

Sutradan nije baš bilo prijatno probuditi se ujutru, *prime-titi sopstvenu erekciju*, i čuti, istovremeno, *milozvučne sirene ambulantnih kola*. Tiha, nečujna svođenja. A pojedinosti slične vrste – razna nepodnošljiva (ne)poklapanja *koja, za-ista, ne bih da nabrajam* – očigledno bi se u nedogled nastavila nizati da nisam dva dana kasnije, napokon, prošao kraj te žučkaste kuće, *srećom video taj oljušteni malter* i osetio se – ni sam ne znajući zašto – *iznova u svojoj koži*.

ISTISKIVANJE

I

Tek s ove distance mogu uvideti da je Pavle na vrlo dosledan način bio odan jednom sasvim određenom vidu obesmišljavanja drugih života, života drugih *in toto*, kao da bi uvek, pritom, doživljavao neko *mitsko napajanje*, što je povremeno uzimalo oblike koji su me navodili (još tada) da sve to počnem – intimno – da nazivam *namigivanjem đavolu*. Jer ne znam šta bi drugo (do osećaj da *time* namiguje đavolu) moglo da ga navede da predloži Valeriji tako ne- svakidašnji vid prijateljske pomoći, što me je kad sam za sve to – dosta pozno, nažalost – saznao: pre-ne-ra-zi-lo. Priča, naime, počinje time što je Valerija, posle izvesnog vremena, poželela da upoznam Pavla. Dotad sam samo znao da postoji neki njen *Prijatelj Pavle*, koji joj je izašao u susret kada joj je bilo najteže, međutim, još tokom prvog susreta s njim, mnogo toga mi se nije dopalo. Pre svega, njegova hvalisava spremnost da uvek postupa tako da šokira drugog. Imao je neku čudnu potrebu da navodi ljude da osete tačno gde su im granice, i da ih bivanje unutar tih granica – koje dotični, naravno, ne mogu da prevaziđu, ili bar ne bez njegove pomoći – čini manje vrednim bićem. Čovek nije morao provesti mnogo vremena pored njega da bi uočio ovu njegovu osobinu. Isto tako, čovek nije morao da

poseduje neko posebno istančano psihološko čulo pa da uoči da se Pavlovo naslađivanje šokiranjem drugih iscrpljuje u šokiranju opsezima njegove iracionalnosti – jedne kolosalne iracionalnosti, *bez premca*, monstruozne iracionalnosti. Kao da je jedini princip biti iracionalan, i to upravo na onim mestima gde bi se svako drugi, čak i najiracionalniji čovek, ukoliko sebi, makar u minimalnoj meri – misli dobro (*a sve je u tome*) – ponašao na određen, ustaljen način. Baš tad: distorzirati situaciju, činiti suprotno od najekstremnije stvari koja se može zamisliti.

Valerija jeste bila u velikoj depresiji pre nego što je upoznala Pavla, to sam znao, čak na granici samoubistva. Znao sam i za mrtvu zečicu, i za druge stvari, mada je način na koji je Pavle sve to dovodio u *uzročno-posledičnu vezu sa Valerijinim problemom stvarao retke primerke filigranske perverzije*. Ali najgore ću tek saznati. Ja sam, inače, učestvovao u *ponečemu* što su priređivali u svom stanu Pavle i njegova devojka sa svojim društvom, širim i užim, u čije sam se članove sada ubrajao i ja, ali bilo je i onih stvari u kojima nisam želeo da sudelujem, što je Pavla, sviklog na omamljenu pokornost pastve, *bez sumnje*, činilo jarnosnim. No, zanimljivo je da je onaj sinhronicitet koji mi je ulivao nadu da išta ima smisla u tom periodu mog života upravo isti onaj sinhronicitet koji me je uveo u jednu od najvećih zabluda u mom životu: *rečju*, patka-zec sinhronicitet.

II

Pre dve godine, početkom decembra, Valerija me je pozvala prvi put u svoj stan. Tog dana je, sećam se, ozbiljno zahladnelo već oko podne, primoravši prolaznike da hodaju

brže, što uvučenijih vratova u kragne jakni i kaputa, što dublje uronjenih ruku u džepove. Šoferšajbne automobila već su bile zadobile svoju glazuru koja se pod uličnim svetiljkama, nekoliko sati kasnije, u predvečerje, presijavala u spektru duginih boja, pretakajući se hitro iz jedne u drugu u pogledu prolaznika. Upoznao sam je oko dve nedelje ranije na jednoj radionici. Sedeo sam tamo za stolom i nisam ni primetio kada i kako mi se nametnula. Njeno nabranje, različiti vidovi kretanja kroz prostor. Ponovila je nešto nekoliko puta, izdvojila se od ostalih. Sam taj njen ritam, opsednuto ispražnjen. I ne opazivši kad sam doneo odluku, a jednako ne osećajući dovoljno jasno da moram – ustao sam mirno, i otišao do balona s pijaćom vodom. Ostalo se odvijalo samo. Prva reč kod drugog javljanja pogledom skliznula je u razrešenje koje nisam odbacio.

Sećanje na nju čuvao sam narednih dana, nekom obazrivom dinamikom svojih pokreta. Nešto, što nije bilo moje i što mi nije bilo poznato od pre: učitalo se u moje kretanje. A sada sam se obreo u njenom stanu: upijam njene boje, upoznajem je. Sve može da čili, pomišljam, no, ona je koncentrisanost. Kada sedim na dvosedu, a ona stoji nasred sobe, čini mi se da je na tom mestu nekakva sažetost.

Kao da cela soba iz te tačke pulsira.

Na leđima je imala – tek sam te ranodecembarske večeri bio u prilici da primetim – *tattoo* s motivom Alfonsa Muhe. Nadomak vrhunca, oko mi se zadržalo na tetovaži: poniranje u taj čarobni splet – dalo je nešto oštro, blede i floralno mom orgazmu. Čak nešto slovenski jezivo. Stresao sam se, doduše, jedva primetno, izašavši iz nje. Kao da je to bio nekakav podvodni ledeni orgazam. (Tutnjalo mi je u ušima do zaglušnosti.) Otud sva ta neočekivana i zaprepašćujuća

ozarenja. To je samo sunce viđeno odozdo kroz potmulo zatamnjujuću masu vode.

Posle, dok sam pušio cigaretu, setio sam se fotografije na kojoj Gogen sedi, golih nogu, i svira na Muhinom harmonijumu. Primetio sam, pogledašvi kroz prozor, da je sneg napadao vani.

Nešto sam joj rekao u tom trenutku. Nasmejala se. Osmeh joj je bio takav da joj je zatezao gornju usnicu, čak toliko da bi se izdigla milimetar-dva iznad granice zuba i desni. Opasne granice, krvoločne granice – *bio sam u iskušnju da pomislim*, ali odmah mi je otkrila drugo, blaže lice svog osmeha. Kao da je znala da sam poslednju misao pripisao odnekud dohujaloj dečjoj percepciji, počela je: „Ona vrsta dečjeg straha kada izgubiš sve boje, ostaneš siv, kao i predmet kojeg si se uplašio. Kada jedina boja koja opstaje jeste boja krvotoka. Tako sam se osećala prekjuče. Strah iznenađenja, ispražnjenosti, strah preneraženosti, kao da je iz tebe isisano sve i preobražena si u ledeni minut apsolutnog iščašenja – puko posmatranje svega mimo svega.“

Pet-šest narednih dana, koliko se sećam, nismo bili u kontaktu, a onda me je ponovo pozvala kod sebe. U međuvremenu, osećao sam se na neki čudan i nov način izmeštenim. Kao da mi se iz dana u dan nešto dešavalo sa očima, kao da mi je nešto bilo poremećeno sa budnošću, kao da sam sav bio prožet nekim osećajem zatomljenosti i zapretenosti. No, kada sam se ponovo obreo u njenom stanu, primetio sam kod nje nešto slično. Prelaz između dva njena pogleda, koji bi morali odražavati sasvim različita raspoloženja – taj prelaz hteo se sliti u neprimetnost i to do te mere da bi dva pogleda u potpunosti ličila jedan na drugi. Kao da bi drugi pogled trebalo da ostane unutar prvog.

Samo je izvesni pad energije, *koji se ipak na momente dao osetiti*, ukazivao na pomanjkanje odlučnosti i tiho pomaljanje neke drhturave jezivosti.

Kada bismo se našli kasnije tokom dana, veče bi dobijalo na gustini, a kada bismo se sreli ranije, vazduh oko nas činio bi mi se bistrijim. Jednog poslepodneva, spustila je dlan na ris mog desnog stopala, i, gotovo istog trena, zaspao sam. Kada bi mi obuhvatila testise svojim toplim dlanom, nekoliko trenutaka pre orgazma, nešto bi se raspuklo u meni, kao neko pupljenje, i osetio bih se na tren zbrinutim. Duboko, ničim opisivo ganuće kada bi ih drugom prilikom brižljivo usula u usnu duplju, počela da gnjeca, razvlači – skoro da bih zaplakao: napokon bliskost. Njen udaljeni šapat erekтираo bi moju misao i u vreme koje nismo provodili zajedno. Činilo mi se da je njen osmeh zaborav na sve i bio sam potpuno smetnuo s uma pretrnuće koje sam osetio s prekoračenjem ivice zuba i desni tokom naše prve noći.

III

Čudno je kako je Pavle umeo biti istovremeno harizmatičan i neurančunljiv – to mi je bilo nešto sasvim novo, budući da sam ranije mislio da su harizmatični ljudi uvek promišljeni do kraja. No, *istini za volju*, Pavle je upravljao pre svega tuđim životima i na taj način simulirao hipersamokontrolu i živeo od isparenja te pene, dosta istrajno i uspešno, čak virtuozno obmanjujući sebe. A ipak, činilo se da se prepušta događajima da ga vode (u čemu sam pak video leglo njegovog cinizma). I tada kada mi je rekao sve te stvari o njoj, i tada je sve to radio. Znao sam da je bila na ivici samoubistva. „*Na ivici samoubistva?* Bila je na ivici simsa. Stajala

je na simsu i onda odustala. Nešto joj je reklo da time ništa neće postići, da će se samo vratiti u postojanje u nekom drugom obliku. Znaš da je Valerija poetična.“ Rekao je još da verovatno ne znam ni za njena tri dana i tri noći (na ekstaziju) provedenim u Soko-gradu.

Ali kada mi je ispričao na koji način su joj *pomogli* da se oslobodi straha od abortusa – što je, ukoliko sam dobro sračunao, padalo u vreme kada smo se ona i ja upoznali – rekao sam mu: voleo bih da to nikada nisi uradio, da to nikada niste uradili. Ono što mi je odgovorio uticalo je na mene kao ništa drugo u životu. No pre toga, ispričao mi je sve detaljno, prisilivši me da ga saslušam do kraja.

Tokom te sesije, izveo je *zahvat na Valerijinoj duši* uz pomoć svojih prijatelja, u nameri da joj pomogne da se oslobodi straha koji mu je priznala nekoliko meseci ranije, kako je rekao, tokom jednog ispovednog razgovora. (Jer on je to na ovaj način povezivao: ona je sebe kažnjavala dugogodišnjom vezom s džankijem – s kojim je bila pre mene – zato što je imala opsesivni strah od abortusa.) Pavle je nadgledao situaciju i nežno je usmeravao, dajući sugestije, hlabreći, kormilareći; njegova devojka, Čili, inače vaspitačica koja je donosila hrpe dečjih crteža u stan, držala je Valeriju za ruku i milovala joj čelo maramicom umočenom u čaj od kamilice. A Igor, Pavlov pajac, koji je toliko bespredmetna egzistencija da ga tek sad *uvodim u priču*, lagano je, i pažljivo, prateći Pavlove instrukcije, uvlačio Valeriji kuhinjski nož u vaginu. – Rekao sam mu da to nije smeo da uradi. Da nisu smeli to činiti. Zaprepašćen, van sebe od toga što čujem, rekao sam patetično da bih *najviše voleo* da to nikada nije uradio. A on mi je rekao da ta rečenica koju sam upravo izgovorio daje njemu pravo da me ubije. Bio sam paralisani.

Da je to bila pretnja, verujem da me ne bi toliko duboko porazilo (mada bih se nasmrt preplašio, pretrnuo, to je izvesno). Ali reći da *ima pravo* da me ubije budući da sam poželeo da nije uradio nešto što jeste uradio, prenerazilo me je, sledilo do u koštanu srž.

Dok je opisivao scenu, napominjao je uvek iznova da ni kap krvi nije prolivena, pri čemu mi je njegova upornost u naglašavanju tog momenta, činila sve, *na neki neobjašnjiv način*, još neprihvatljivijim.

Otišao sam. Mislim da nikada niotkud nisam otišao furioznije. Jednu afričku masku sa zida u predsoblju pogledao sam unezvereno molećivo, delić sekunde pre nervoznog hvatanja za kvaku izlaznih vrata. Valeriji sam sutradan rekao da ne želim više ništa da imam sa Pavlom (što je očigledno, istovremeno povredilo njen ponos i – doduše ne zadugo – dovelo u pitanje njenu lojalnost prema osobi *koja joj je toliko pomogla u životu*). Ono što mi je kasnije palo na pamet, kada sam već mogao mirnije glave razmišljati o svemu – isko-beljavši se iz višemesečne depresije tokom koje sam ih neprestano sanjao i pri svakom izlasku iz kuće, misleći da ću sresti nekog od njih, strepeo od svake siluete – jeste da bi trebalo nekako reći samoubicama (*a i samom sebi sam to rekao*) da se čuvaju onih koji ih žele razuveriti od samoubilačkih namera jer ih oni, ukoliko su nalik na Pavla, mogu kasnije posedovati na jedan za ljudsko biće više nego neprihvatljiv način.

Mada, ono što me je oduvek činilo na neki poseban način ranjivim i što mi se i dalje vraća kao naknadna slika, premda nisam sopstvenim očima video scenu – to je smrt te nesretne zečice, koja je nastradala tako što je jedne noći Valerijin bivši dečko došao kući urađen, i bacivši se na fotelju

na kojoj je zečica spavala, zaspao preko nje, prikleštivši je.
Uz uključen TV. Zašto je Valeriji ta smrt bila neophodna da
bi napokon donela odluku da ga ostavi?

Padale su sitne čestice na mene. Na kosu, pa se s dlaka otkačinjale, sipile na čelo, na trepavice, s trepavica: direktno u oči. Koristeći se ručnim zglobovima, pokretima kakve životinjice, uporno sam pokušavala da očistim očne duplje. Zanevši se malo u poslu, otisnuh se od linije spoja plafona i desnog zida, koju sam prvobitno bila krenula da čistim, i počeh dalje da radim, napredujući lagano ka središnjem delu. Uzdasi zabrinuti, poprilično obavezujuće pucanje horizonta. Na nesreću, na svoju nesreću – ne odmakavši baš mnogo – verovatno odveć brižljivo čisteći: probila sam plafon. Ušla je cela moja majušna pesnica unutra. U crno. Čini mi se da se nisam uplašila lakoće s kojom se to desilo, pošto je plafon bio poput kartona ili nečeg neznatnijeg; krhkijeg. Probušila sam kuću. I evo. Sada je zvrjala rupa ne mnogo veća od paklice cigareta. Bespovratno otvoren plafon. Dok sam pokušavala nekako da zagladim stvar, ispadala je prljavština, išla mi u lice, vejala. Nije to baš bilo prijatno. A jezu bi mogao izazvati i osećaj da sam nešto povredila. To *nešto* skoro da je bilo *neko*. To nisam najbolje razumela. Ali kao da se čuo neki cijuk pri probijanju. Negde iz off-a. *Utom sam se probudila.*

*

Radnici su počeli da kose travu ispred zgrade oko devet. Bruj je punio subotnje pre podne. I bez toga bila sam ovalna.

Napolju – ironično vedro. Meškoljenje u fotelji se intenziviralo. Sedenje poprilično uzjogunjeno. Mislim, odmah mi se učinilo to preteranim. Pekin pikantan kikot, iako prigušen, sinoć. Malo je neskromno. Ne znam čemu. Nisam joj to nikad rekla, ali osećam potrebu da joj kažem. I javlja se u meni dosta jasno negodovanje jer sam se ovih dana, otkako je opet u gradu, prisetila još nekih njenih iskaza. Od pre. Ta njena samozadovoljna bahatost (zbog koje je – *što je primetno* – na momente čak dirljivo ponosna na sebe) – morala je još tad razdirati moju kičmenu moždinu, iako nisam mogla osetiti; prepoznati. *Sad znam*. Sinoć me je gledala u oči, a iznutra, pogledom unutar pogleda – špijunirala.

Nekoliko minuta kasnije smo se čule. Našalivši se na njen račun, shvatim da mi nije toliko stalo da joj izdeklamujem sve. Te smekšam.

*

Pre no što bi iznedrila kakvu dosetku, izrazom lica bi počela da se saobražava *genijalnoj svojoj duhovitosti*. Sopstvenom facijalnom ekspresijom i tonom koji raste tokom izlaganja naglašavala je *specifikum vlastitog smisla za humor*. Smejala se toliko samozadovoljno da bi se svakom, sasvim neposredno, bez iole naprezanja, morala zgaditi takva sladunjavost opijenosti samom sobom: kao *fino iskašljavanje ružičastih oblačića u pravilnim razmacima*. Svaka njena opaska odapinjala bi se tek sa nivoa stratosfere. Bez izuzetka. *Ultra baršunasto. Sublimiran burmut. Degutantno*. No, istini za volju, i njena sugestivna oštrina s vremenom je primetno popuštala pred umorom. Tako da je i nesigurna radost zbog našeg prvog susreta nakon godinu dana tišine već tad počela da čili. Polagano i nepovratno. Nemilice. Odlučan umor

krenuo je ubrzo da se širi, verovatno i njenim udovima. Konverzacija; iznurivanja, uobičajena pitanja o zajedničkim prijateljicama: *Šta radi K.? Osim što pravi visoke zgrade s odvratnim prozorima.* I sl.

*

Završivši okasneli doručak, krenula sam u Anjin stan da zalijem biljke. Prelazim preko platoa ispred hotela, nadomak parka. *Sunčan, svetao, oštar martovski dan – deformisan u odrazu na ogromnoj felni autobusa koji se uparkirava.* Autobus se kreće lagano u rikverc, s napadnom frekvencijom upozoravajućeg piska. Džinovska felna. Bespredmetno upozoravanje. Polagano, sigurnosti radi, u rikverc; simultano s mojim *napred.* Izdužen pločnik u odblesku, i blistavost sunčanog dana u odblesku, izdužena. Širokouganost što ommaljuje. Pribijenost uz taj utisak, dok hodam. Blagodat pasklike. Traje.

Stupam u Anjino dvorište. Kapija škripi u posljednjem trenutku. Tik pred zatvaranje. (Ja uvek tiho, obazrivo, *a ipak čvrsto:* zatvaram vrata i kapije.) Anonimnost kao senka pod tim zabatima. Te tupave aure starinskih kuća. Pomanjkanje.

Učinila sam sve kako je Anja propisala na listu A4 formata koji me je, po dogovoru, dočekao na trpezarijskom stolu (A bez tačke).

Opružila sam se potom na persijskom tepihu nasred sobe i zagledala u sivkastoplavu tapiseriju koju je Anja pre tri-četiri godine, još dok je bila s Biljom, donela iz Maroka. Zažmurila sam. Usredsredila se na disanje. Pokušavala da se usredsredim na disanje. Verovatno – zadremala.

*

Kasnije, u toaletu s pločicama na rezedo-bele štrafte, atmosfera, zapravo, staračka. Učinilo mi se da vidim oronulo pegavo salo svog pokojnog dede: kako se brčka: njegov roze sunđer. I u jednom trenutku – ! – ! – toliko mi je postalo dosadno sve ono moje celodnevno znojenje da sam samo prestala. Ni reč više: treba sebe dovesti do te granice. Trošiti se, trošiti, pa nestati: tako svakog dana. To je najzdravije što mogu zamisliti. Svakog dana. Tako mi se čini. Možda grešim. Tek kad pomislim da sam – u međuvremenu – i to izgubila. Energija dana *počne da kulja*. Tu raniju svoju snagu. Da se trošim do kraja. Ali, evo, sada se vraća. Naravno, pre toga se žučno osuđujem.

*

Ipak – uprkos svemu; *uprkos svemu tome* – desi se i meni. Da se smejujim u balonu svoje prijatnosti. A napolju: ne uspevam da se iz te otupelosti iskobeljam. Drugima je hladno. Ali meni je lepo i ja se nekako ne bih micala odavde. Kako da se reši taj problem. Mora se ići dalje. Jer kako bi se inače moglo. *Mora se izbeći svaki potencijalni izvor grubosti*. Ili to ogavno društvo docrvlja do tebe. Kako to da *dovoljno* nije dovoljno? U redu, ja razumem, ukoliko je to posledica izvesnog umora.

Ali nikakav emocionalni apriori. Najviše što se može očekivati jeste zaturena lutka. I šta hoćeš s tim *ako*. I najmanja laž, preko koje bi se inače prešlo, postaje rizična. Bar za mene. Postaje mogući početak razdvajanja. Inače, neimar prisustva obuzima.

*

Ti misliš sve je sreća, ispunjenost. Neko te šutne u utrulu nogu. Ne vraća se. Kako da se vrati. (Zamišljam kako Peki to – i slične stvari – govorim.)¹

Odvratna si kao lezbejka.

Odvratna sam kao lezbejka.

Ne osećaš zbog sitosti.

Odmakni se od mene.

*

Možda sam i bila nadomak iskazivanja svega toga. *U redu.* Dopuštam da me sve to što se događa poslednjih dana u meni, leči. Da se uliva u rupetine koje su ostale na meni zbog onog za šta se *cela* zalažem. Ili za šta sam se barem zalagala. (Blud angažmana. Čari emancipacije.) Dopuštam da se napune i zatome. *Kao ljubav koja se vraća.* Sve preko toga je pretenciozno. No Peka, jednostavno, ne budi poverenje u meni. Ni minimalno. To je kao kad nekom *radikalno ne veruješ*. Tačno. Pomislivši to, osetila sam u srcu prijatno hlađenje; *kao*: baš to je istina.

*

Često ostavljajući ogromne pauze između sebe, te rupetine, zjapove: vodio me je taj osećaj, sada se prisećam. Biti zahvalna. Kako ipak da ne poželim da ga se oslobodim. Šta god bilo iza njega, *jedini put do istine je život*; ili bar *kroz život, putem života. Životom*. To se mora?! Jer čovek se mora prvo

¹ Nisam davno bila kraj beline. Telo ima svoja vrata. Ja ne smem. Tražiti slične stvari. Blago tebi. Blago svima. Kod mene to tako ne ide. Ništa drugo ne pomaže. Ništa moje čakre ne pročišćava. I tako već godinama.

sablazniti da bi mogao nešto da dà od sebe, a to, onda, nije to. Previše. Nije previše. Jednostavno, ne dam to jedino malo za šta se možda još uvek može reći, doduše sa dosta zaokruživanja: da se ima.

Jaz je sve; nešto starije od nas. Grižom savesti uspostavlja harmoniju. Praviti izvesne korake. Prisećati se svega što se desilo između Peke i mene, u biti, samo otežava. A grize ionako. Izdržati to. To što me je načinilo grubom. Ali navedi mi nešto što bolje čuva instinkt od gađenja, što ga ljubomornije čuva.

Steći novu neodređenost. (Samo to, ništa drugo.) Ali jedino tako što ćeš biti otvorena za grešku. Biti u stanju koje dopušta grešku. Izbeći uspavljivanje u sitosti određenosti. Toj pakosno-neosetnoj prezasićenosti. Sa druge strane, u toj izmeštenosti, steći mir. To je običan tok. Razjašnjen, čist, moj tok. Ništa više od toga.

*

Na dan raskida: govorila je nešto vlažnim glasom dok se pakovala. Potom je nešto vikala tako jako da su joj se usta razvalila u tupe uglove. I sunce je padalo ukočenim, mrtvim uglom u sobu. Neznatno.

Nekoliko dana pre toga, u gradu, prešla je ulicu pre mene. Vratila sam se, korak natrag, na trotoar. Pedesetak dugih sekundi razdvajala nas je kolona automobila. Ta distanca – bila mi je preko potrebna.

U ovakvom društvu verovatno nije moglo drukčije, ali: previše smo bile upućene jedna na drugu. Skoro svaki dan, zar ti to ne smeta. Trebalo je da se zapitam.

Tek nekoliko meseci kasnije saznala sam za *orgulje* ispod veš-mašine.

Ali tako je uvek: tek na ivici poverenja, reinkarnacija slučaja. *Odabir. Dobro. On postoji i zato se otuđujem.* Gledati na to (samo) kao na napuštanje.

*

Posle smo se opet srele.² *I dalje* – neprestano – emituje samo prazninu. Ovog puta, ništa se nije dogodilo. Ništa se tu nije povuklo – energetski – iz te tenzije. Neka prestane. Nikada, nikakva bliskost. Među nama. Mada: nad time se i u mislima zgražavam, nad time se gnušam, ali – u čežnji za tim, čemu kriti – verovatno se i zgušnjavam. To je sasvim ljudska, više nego opravdana: čežnja za čistilištem.

Sve kopni od čednosti – bićeš ponovo u svojoj koži, kažem sebi – stvari se ipak dese. Cepa se, no, i iza je belina. I kad nam se dodirnu kolena, pod stolom, izvinjenje koje usledi zvuči namešteno. (To ne znači da mi ne prija.) Peka jeste sad neposrednija. Manje uštogljena, čak manje istančana. Da.

Ali ona se sada propinje i izdžikljala bi iz mene. Rasvrdlala me. Nije važno što bih se raspljuskala po zidovima restorana. Hoće prirodnost u sebi, kroz mene, da bi i druge činila prirodnijim. Ne razumem.

Moje telo je moja distanca.

Ali zašto mi se potkrala ta lažna plitkost u govoru, to izgovaranje *koje nije*. Iskazivanje *koje nije*. Nimalo.

*

Ljubav je tek malo čistija od dosade. Na svoj način, gde nisam, gde god to bilo, više prija: *možda*. Otklon prema mnogim stvarima. Gde se začne sitan poriv – zapušiti slivnik.

² Donela mi je *Pristojan život*.

Bezazlene žmurke. Jedina uporišna tačka je pod vodom. A za patinu konstrukata, ionako niko ne mari. Zagnjuriću u kadu prepunu vode. Potopiti glavu. To je tačno, surovo tačno. Na kolenima istih osnova koje su me dovele dovde. Ja *znam*, čim se nađem u vodi. Suočiti se sa onim od čega još ne bežiš.

*

Anja se danas vratila iz Pariza. Pozvala me je na čaj. *Kukicha*. Govorila mi je o svakom svom i najtananijem utisku; što sam i priželjkivala. I sve ću upamtiti. I tu zalutalu dlačicu na palcu ruke u kojoj figurica Svete Barbare drži Bibliju. I muvu koja se baškari na Balzakovom čelu. Paučinu koja se vija i višeslojno obavija bogato pozlaćenu dekoraciju Aleksandrovog mosta. A sasvim zanimljivo: rekla mi je da je noć pred polazak sanjala Peka: Peka je juri s nožem u ruci niz Pont des Arts u kasni pariski suton. Anja preskače ljude koji sede na mostu u grupicama. Niko ništa ne shvata. Trči ka biblioteci Mazarin. Juri, osvrćući se. (Anja nosi belu košulju, a Peka belu haljinu!) Anja skreće desno, trči niz Quai de Conti. Bela tkanina lepi joj se za butine. Budi se.

U tom trenutku, usred pripovedanja, zastala je: nagnute šolje – pod uglom od četrdesetak stepeni – tik pred otpijanje. Čuješ li, rekla je. Šta, pitala sam. Raste, prošaptala je. Nije mi bilo jasno. Novi list! Otišle smo do susedne sobe, gde je odmah desno od vrata, iza zida kraj kojeg smo sedele, stajala biljka. Pokazala mi je jedan smotan mlad list pri vrhu. Anja čuje kako raste biljka. A moji damari, kada mislim na to, zatitraju. Jer, na koncu, to je bio zvuk oslobađanja. Iz te svi-jenosti. O, o, o, kako žudim za sličnim, pomislim i naježim se.

ULICA BEZ BARA

*Ovo je zanimljiv slučaj, gospodo, i ja ću ga razviti.*³
F. M. Dostojevski

I

Sam vrhunac njegovog cinizma – pa i uvrnute, imbecilne sklonosti vidu citiranja koji je povremeno upražnjavao, verujem da smo u pogledu toga istog mišljenja, što sam, naravno, tek idućeg dana oko podne imao priliku da shvatim, iako koncentracije mahom nagrizene usled izmenjenih klimatskih uslova nešto težim oblikom mamurluka od domaćeg, beogradskog, s niskim urinski žutim oblacima, na koji sam uveliko svikao, što se svakako može reći i za tebe, draga moja – zbio se pred našim očima, u velikom stilu, desete ili jedanaeste večeri otkako smo pristigli, dok smo se teturali vraćajući se iz obližnjeg paba i prolazili pored njegove zgrade. Ta se noćna maršuta ustalila tokom prvih dana našeg jednomesečnog boravka. Na rezidencijalni program za pisce i prevodioce konkurisali smo iz čistog očaja *bivanja u Srbiji, iz nepregledne bezizglednosti naših egzistencija*; i iako iz preke potrebe da se potkrpimo makar na taj način *do sledećeg prvog*, nismo gajili neku preterano odlučnu nadu da će nam prijava biti prihvaćena. Međutim, kada smo posredstvom izvesne

³ *Ti si slučaj, dragi moj.*

Urlike, istovremeno sanjive i dosadne, formalne i zavodljive, što je sve ukupno provejavalo iz njenih mejlova, dobili obaveštenje da ćemo, zasigurno, putovati, i da nas *tamo negde van Srbije*, mimo pokrivenih putnih troškova, čeka smeštaj i stipendija, rešila si da poneseš gotovo svu ušteđevinu „jer nikad ne putujemo“, upravo onu svotu povodom koje si ne tako davno rekla, podižući pritom, dobro se sećam, svoje retke obrve, da „ima da se ponašamo kao da je nema“.

Naime, kad smo se našli ispred njegove zgrade, a, igrom slučaja, naša privremena adresa nalazila se *u njegovom komšiluku*, uzeo je da prevrće po džepovima i kad je napokon pronašao šta je tražio, a to je na naše nemalo čuđenje bio samo novčanik, jer kome je, zaboga, imao šta da plati u pola tri na mrtvaji zapadnoevropske ulice, pitali smo se, preturao je po njemu, što se, opet malko potrajavši, okončalo time što je izvadio jednu karticu. Odbauljao je do kontejnera koji su stajali levo od zgrade. Dobacio sam mu da je istina da je prostor zakrivljen. „Ali ne u toj meri i ne na taj način“, upravo tako sam rekao, no verovatno me nije čuo. Prisionio je karticu na senzor desno od poklopca i kanta je zjapnula uz sekantni metalni zvuk. Na naše zaprepašćenje, krenuo je da se penje. Mada smo se, netremice ga posmatrajući, oboje ukočeni, zabrinuli, on je za tili čas i gotovo u jednom veštom prenosu težine, koji je samo na prvi pogled izgledao nezgrapno, sasvim stabilno smestio stopala na ivice kante. Otkopčao je šlic, izvadio pimpek i počeo da mokri u rupu. I da se cereka, vičući pritom: evo. Evo! Evo.

Bio je to sam vrh ledenog brega njegove emigrantske inteligencije – to besomučno pišanje – nasuprot kojem je zjapila rupa iz koje je zasigurno nepodnošljivo vonjalo. No sarkazam (i to geopolitički, geokulturni, koji je svesrdno

upražnjavao), podrazumeva, jelte, i malenu nelagodnost u svojoj izvedbi; nasuprot komoditetu tobožnje geokulturne naivnosti. Njegovo debilno, kvazimarinkovićevsko⁴ ruganje našem viševjekovnom evropejstvu kao tendenciji i nasušnoj potrebi, upravo je samo po sebi, barem po mom mišljenju, bilo dovoljan dokaz zašto je „ta nesrećna evroposofija“, kako ju je jednom etiketirao, bila i ostala samo tendencija. Jer to *skrnavljenje* je njega, jednog od prvih članova Demokratske stranke – činjenica što ga je činila ponosnim kao da mu je dodeljen kakav orden časti – trebalo da postavi na dovoljnu distancu i da pokaže da on, celim svojim životom i zalaganjem, nije posve naivno bio ni u tome. Ne bez vajnog smisla za humor u kojem je, po mom skromnom mišljenju – ne deliš ga sa mnom, znam, no to te nimalo ne izdvaja od saplemenika – samo srce i duša tog opasnog a duhovitog, molohoidnog a ipak mlohavog srpskog đavola. Njegovo „evo“ kao da je značilo ispunjavanje uslova za jedno drugačije, potuljeno *članstvo* – prenerazila nas je činjenica da mu se to potkralo. Međutim, ni u šta više nisam bio siguran. Do pre svega nekoliko meseci još sam verovao u svoju psihološko-političku pronicljivost. A onda je društvo pobenavilo do kraja, te je veština koju sam godinama, silom prilika, usavršavao, počela da otkazuje.

Tada sam prvi put pomislio, ne znam za tebe, da se pred našim očima ukazuje plod višegeneracijskog rada na obe-smišljanju života, da je njegova generacija veličanstven

⁴ Otkako ga znam, razmeće se svojim, doduše izvanrednim, poznavanjem hrvatske književnosti, mada isključivo s namerom da dokaže iskrenost svojih političkih uverenja; često bi u šali naglašavao da je za pojedinca koji drži do sebe ključna stvar da se opredeli je li kroatofil ili hrvatoljub.

primer nekakve unutrašnje izlizanosti, besprimerne oguglalosti od koje se sada pak ne odustaje lako kao od neke dobre tradicije, koju treba negovati. On koji je *u godinama našeg beogradskog druženja* bio za mene, doslovno, nemogućnost didaskalije odjednom se pretopio u samu čitljivost. Međutim, ipak nije podsećao na ljude koje smo na dan polaska videli nedaleko od stanice sedamdeset dvojke za koje si rekla da liče na bića koja veruju da je život nešto što treba tri-četiri puta presaviti da bi stalo u džep. Držim pak da su ti ljudi izgledali tako prevrtljivo pre stoga što su bili uvereni da se taj, po ivicama od presavijanja, iskrzan život može izvaditi iz džepa i rasklopiti samo krišom.

Mokraća, kao biološki otpad, pravo u kantu za biološki otpad. (Ako se prećuti da je cena te scene to što se sigurno nije popeo u stan suvih cipela i nogavica.) Paradoks demokrate za pedalj-dva frivolnije cerebralnog no što mu je *qua* srpskom demokraciji potrebno. Na stranu što ga je iz tog grotla, dok je tako pusto mokrio, sigurno pogledao kiklop biološkog otpada.

II

Međutim, dan-dva kasnije – podseti me, pamćenje datuma tvoj je reon – sve se preokrenulo tumba. Te večeri kada smo oko šest i nešto odškrinuli tek pritvorena vrata njegove radne sobe – stan je držao otključanim otkako smo došli, posve suvišan gest dobrodošlice – zatekli smo ga kako sedi pogrbljen u stavu osobe koja napregnuto očekuje šta će se sledeće desiti. Ne kao da se plašio prostora u kojem se nalazi (bacili smo letimičan pogled – ništa izuzev masivnog mesinganog podnožja stone lampe, koje je koritasto, te

služi i kao ležište za olovke i ostali pribor, nije nam zadržalo pogled). Naprotiv, sticao se utisak da je preplašen činjenicom da njegovo telo uopšte zauzima prostor. Tokom celog tog susreta sve što je činio i govorio doprinosilo je utisku da do krajnje mere oseća prisustvo predmeta oko sebe – ali sebe ne. Onda se najednom trgnuo, i koristeći dva prsta, kojima je dodirivao samo ivicu tacne, kafu udaljio na petnaestak santimetara od sebe; potiskujući je ravnomerno; gledajući je iskosa, blago skupljenih kapaka. Da se ne bi *nešto desilo*. Ubrzo je učinio isto s makazama za papir i heftalicom, od kojih je, bili smo sigurni, još više strepeo.

Naglo je ustao i otišao do sekretera. Izvadio je iz fiočice jedan fleš. Naći ćemo na njemu, rekao nam je, nešto što je snimio veče pre toga. Razvio je, kaže, nekoliko motiva do kojih veoma drži. Stalo mu je da ta zapažanja podeli s nama. Samo, insistira da se strpimo do rastanka. Dakle, dve nedelje kopkanja. U svakom slučaju, ne pre no što se ukrcamo na avion.

Međutim, čim je seo u svoju fotelju – to kao da nije bio isti čovek. Bio je kao van sebe. Videti ga tako suvog, već oveštalog, sa tamnim licem već upletenim u nerazmrsiv splet bora na kojem se pod tanušnim i oštrim obrvama cakle majušne crne oči; oči koje su činile da njegovo lice zadobije taj polupakostan, sablažnjivo zloban izraz kojim je svojevremeno plašio konzervativce i desničare mekšeg srca; izraz koji je uz sve to bio sad još i nem, ukočen – značilo je ne moći se izmaći jednoj dosta složenoj emotivnoj reakciji – sažaljenju, koje ide pod ruku s odbojnošću. I tebe je, na tren, kako si mi rekla nekoliko dana kasnije, preplavio osećaj sažaljenja, „ali samo na tren“, naglasila si. S druge strane, nisi više bila spremna da ignorišeš, naročito nakon sumnjivog

urinarnog ekscesa, ni „njegovu malodušnost podno cinizma“ koja je, s tvoje tačke gledišta bila „i u pozadini ovog prizora s tragovima bola“. Njegovu malodušnost, eksplicirala si kasnije u mejlu, „izrađenu od najfinijih detalja“.

„Izbrušenu, precizno isparcelisanu, majstorski a diskretno dekorisanu.

Jednu posve bravuroznu malodušnost.

Jer kad osobu koju misliš da poznaješ tokom nekog svog visokofrekventnog trenutka (retkog a tako dugo očekivanog) sagledaš – više te ne može obmanjivati.

Tada je razdešena tvoja sposobnost da varaš sebe iz naklonosti prema drugom.⁵

Nakon toga ipak lakše prelaziš preko njegovih reči (ustukneš pred adresatom u sebi), iako znaš s kakvom su unutrašnjom usitnjenošću izrečene.

Tvoje telo pamti damarno da se snaga njegove ironije meri njenom neprimetnošću.

Posebним kvalitetom njenog odloženog dejstva.

Jetki aftertejt.

Ali odbijaš da igraš igru te naknadne kristalizacije.

Nema više zagonetnih kvržica.“

*

Iz njegovih očiju se te večeri moglo iščitati samo neshvatanje onoga na šta su bile upravljene. To me je navodilo da tražim paravan iza zenica gde je skriveno ono što ni on sam ne zna. Kao da smo se nas dvoje tek ogledali u tim očima, a da su iza samo duplje bez viđenja. Jer te zenice su ukočeno

⁵ Nikad nisam nalazio smisao tvoje potrebe da od svake rečenice činiš nov paragraf.

gledale *na* mene (ne *u* mene) i *oko* mene, *na* tebe (ne *u* tebe) i *oko* tebe; kao s nekim naprezanjem. Njegove oči bile su *samo* površina u kojoj se *samo* spolja ogledao svet, a ta ukočena zenica je s velikim naporom očitanim u grčenju očnih mišića ipak iznalazila načine da održi kakvu-takvu vezu između njega i sveta.

No, je li sve to što sam opisao baš nužna posledica emigriranja balkanskog prozapadno orijentisanog intelektualca koji nakon nekoliko godina života van Srbije ipak ne uspeva da od sebe sakrije činjenicu da za njega *prozapadno* i *zapadno* više nisu iste stvari? Te počinje perverzno da čezne za *prozapadnim*? Bar sam ja sebi postavio to pitanje.

III

Naravno da nam nije dalo mira. Dosetili smo se čak da fleš pošaljemo da nas sačeka u Beogradu. Ali niko od nas dvoje nije bio zaista spreman na to. „Ako mu se nešto... kojim slučajem... ozbiljnije desi...“, rekla si (dovoljan razlog da čovek počne da gaji nepoverenje prema vlastitim ušnim školjkama), „možemo i ovde poslušati.“

„Ne, dogovor je dogovor“, rekao sam tonom osobe koja retko ima priliku da zvuči neumoljivo, te koristi priliku.

No, narednih desetak dana mogli smo pratiti čitav proces povlačenja u sebe. Njegovo držanje – kao da to više nije bio onaj *ipak-Balkanac* – odjednom je odražavalo čoveka uverenog da je i najmanje isijavanje i najbeznačajnije prelivanje gubitak energije. Odlivanje kakvog dragocenog materijala. Uticaj ovdašnjeg mentaliteta, posumnjala si? Izgledalo je kao da je svojim stavom hteo reći da je neophodno mestimično rashlađivanje odnosa. Potenciranje distance.

I čim bismo se raskomotili u zoni, smatrali smo, sasvim dopuštene bliskosti, računajući ipak na zaleđinu dugogodišnjeg prijateljstva ili bar utvare ostale iza njega – upozoravao nas je. Uvek bi naglasio da se granica nismo setili mi. Verovatno nas je video kako zbunjeni pokušavamo – trapavo je nagađajući, tumarajući, obarajući dragocenosti usput – da napišemo tu novu granicu koju je nametnuo između njega i nas.

Na jedan neobičan način, rekla si negde tokom treće nedelje dok smo ručali u, po mom mišljenju, najboljem restoranu, da te sve to što se događa s njim podseća na scene iz detinjstva u kojima je glavni junak tvoja baba Dafina.⁶ Baba, a to mi nikada ranije nisi ispričala, ne bi umela da se vrati ako bi je zatekao mrak. Onda bi lutala po selu. Više puta biste je i vi, deca, tražili. „A tad, leti, najduži je dan, pa se baka prevari lako“, rekla si. „I kao da je posredi bila njena igra: hoće li je zateći mrak van kuće – neće je zateći. Kao da je iskušavala granicu. Čudilo me je kako mi znamo put, a ona ne. Kako jednu stvar neko može znati na dnevnoj svetlosti, a noću – ne. Kao da sam se pitala“ (tim rečima, izvesno je, ne): šta to mrak čini s nama, s onim što znamo. Donosi zaborav, menja nas? Zatamnjuje iznutra. Kada bismo baku najzad

⁶ Spadaš u onu vrstu pisaca koji troškaraju svoje pripovesti trtljajući ih naokolo više puta pre no što će ih napisati. (Čak si našla načina da i njemu ispričaš, prečutavši poređenje, *Baba i mrak* storiju, premda pri kraju pisane verzije provejava tvoja potreba da se, makar posredstvom babe, identifikuješ s njim.) A zanimljivo je da tvoje pseudo-fragmentarno i, istini za volju, isforsirano poetsko pisanje – reanimacija modernističkog mrtvaka? – nikad ne bi otkrilo spisateljicu takve realističarske navike, što je *contadictio in adjecto*.

(Ne možeš me sprečiti da, pre svega glede podele na paragrafe, malko redigujem tvoje usmene i pisane iskaze.)

pronašli, uhvatili bismo je za ruke. Kao da je ona dete, a mi odrasli, potpuno nam se prepuštala.

Ne mogu drugačije da zaključim do da je strah od mraka nešto što nikada konačno ne prevazilazimo. Taj strah se seli s jednog kraja duše na drugi, s vremenom menja oblike. Ali prepoznaš ga – ugledaš njegov lik za delić sekunde kad se, recimo, komad odeće *sam od sebe* sroza na pod. Taj tren je dar jer nas budi iz besvesnog poverenja u svet.

Baka Dafina nas je uvek čekala. Mogla se osloniti na nas. Verovatno je odlagala polazak natrag, iskušavala dužinu dana u poslednjoj jedinici i odjednom na pola puta zabalala u dubok, gust i gnjecav letnji mrak. Slična stvar dešava se sa mnom. Ni sama ne znam da se vratim – ukoliko nešto odjednom smalaksa, potulji se, u duhu. Jedina je razlika što po mene niko ne dolazi.“

Ni po mene niko ne dolazi.

IV

Šta bi to moglo da bude – to što se s njim dešavalo (na stranu *tvoja* priča o *tvojoj* babi, jer, iskreno, mislim da je stvar s njim jednostavno opštije prirode; u najmanju ruku posredi je ozbiljniji slučaj od te tvoje *sličice sa sela*) – naime, šta bi to drugo bilo kod njega do bizarno jaka psihosomatika. Na kraju krajeva, oboje se sećamo dana kada zarad nekih svojih neobičnih problema nije dopuštao posete. Ovde se pak sve to izlagalo pred našim očima, gotovo postupno, reći ću, kao s namerom da bude viđeno. Da li je razlog tom egzibicionizmu okolnost da ne živimo u istoj zemlji? To što se nismo videli šest-sedam godina i što se ne može znati kada ćemo se sledeći put sresti – jer on se ne vraća?

Nekoliko dana pred naš polazak u Srbiju, kada je sve prilično jenjalo, te je njegov odnos prema nama otoplio, rekao nam je, sam od sebe, da mu se *dospevanje u taj nezavidan položaj* obično dešava nakon nekog ispada nalik onom pišanju. Nazvao je to *geopolitičkim napadom*. Koji je povremeno i *geokulturan*. Drugim rečima, ma kako da je teško poverovati, uriniranje u kantu za biološki otpad i urlikanje reči evo pred nama kao publikom, ne računajući stanare okolnih zgrada, prouzrokovalo je u životu ovog čoveka gotovo dve nedelje paklenog leda. (Da li je trebalo da se zaletim u njega i gurnem ga iz sve snage tren pre no što će kanuti zlatasta tekućina?!) No, iako ga je *uhvatilo* gotovo odmah po ulasku u stan i *popustilo* nakratko tek negde izjutra, kako je rekao (tada je verovatno sročio tekst sa fleša), svedoci smo toga da ga je dodatno *steglo* pošto nam je predao fleš. Da li zato što je tim gestom prekršio *pravila igre*? Taj moćan princip samokažnjavanja, u tome smo se ti i ja odlično razumeli, dokazivao je da je *palanka*, ma šta činio i gde god bio i koliko god dugo bio tamo, još uvek neopozivo u njemu. U tome mu nije bila od pomoći činjenica što je osnivač pedeset i prvog srpskog kulturnog centra u toj zemlji, nazvanog imenom Radomira Konstantinovića, skraćeno SKCRK, jedinog *normalnog* srpskog kulturnog centra u toj državi, koji, kako je pisalo u osnivačkom tekstu, predstavlja vrednosti *građanske Srbije* itd. i sl. *Palanka* ga je kažnjavala za svaki akt slobode mišljenja. Ne samo da se bio složio s tim – usudila si se izneti mu našu hipotezu – već je rekao jasno i nedvosmisleno: *telo je palanka*. I dodao: *sve se plaća*.

Iako do te večeri nismo bili upućeni u terminologiju, u sećanje su nam navirale nekolike scene iz Beograda, koje bi se mogle podvesti pod *geopolitičke napade*, naročito ako

pretpostavimo da mu se u beogradskoj izolaciji događalo isto što je odlučio da na ovako brutalan način – kako za njega tako i za nas – podeli ovde s nama. Na primer, kada je nakon operacije žuči, budeći se iz anestetičkog sna, doživeo čudno iskustvo ugledavši kartu Evrope. Globus je pak zatekao na nahtkasni jer je u krevetu do njega ležao nastavnik geografije čuven po tome što je kao učila tvrdoglavo koristio stare geografske karte i sam ucrtavao u njih novonastale države. Odeljenska zajednica je uprkos opštoj nemaštini uspjela sakupiti novac i pokloniti razrednom, uz iskrene želje za brzo ozdravljenje, najnoviji globus. – Sve to si nekako iskamčila od predsednika odeljenske zajednice, te ufitiljene sekaperse, dok smo u hodniku čekali početak vremena za posete.

Naime, kada je probudivši se video kartu Evrope, učinilo mu se, sve nam je do tančina ispričao, da je Poljska mnogo više na istoku nego što je mislio. Zavrtelo mu se u glavi od toga. Po njegovoj karti, nastaloj tokom anestetičkog sna nekom čudnom devijacijom *obične* karte, Poljska je bila znatno zapadnije; negde severozapadno od Austrije – negde na teritoriji Nemačke, koja je pak bila odmah zapadno od Poljske. Računao je da Poljska izlazi na more, međutim, more o kojem je reč bilo je u njegovim mislima mnogo bliže Srbiji. Kao da je taj deo kopna između Jadranskog i Baltičkog mora, taj trup Evrope, nekako spljošten, rekao nam je crtajući *svoju* kartu na unutrašnjoj strani korica tvoje druge knjige, što mu nećeš nikad oprostiti, te Baltik počinje već negde iznad Mađarske, recimo tamo oko Latvije i Litvanije, koje su pak – na njegovoj mapi – bile na mestu Češke i Slovačke. Prenerazila ga je takođe činjenica da najsevernija tačka Jadrana nije na istom meridijanu na kojem je poljska baltička obala;

ispostavilo se da je tamo nemačka obala. Ipak, najviše ga je iznenadilo da su Poljska i Srbija *nekako* na istoj liniji.

Nakon toga, nije nam dopuštao da ga posetimo gotovo dvadeset dana a da razlog tome nije ležao u potrebi za mirom tokom procesa rekonvalescencije.

Slična stvar desila mu se, sećam se, oko godinu dana kasnije: slučaj

Puškoleon

Kada nas je prvi put primio nakon jednomesečne izolacije, duže od svih prethodnih, ispričao nam je da je, kad mu se to desilo, sasvim nevino sedeo za velikom belom površinom radnog stola i, uprkos velikim vrućinama, uporno pokušavao da radi na svojoj staroj temi *Književnost i hladni rat*. I odjednom su se, doplutavši ko zna otkud, pojavili lik Puškina i lik Napoleona. I stopili se. Ukrstilo mu se, pričao nam je, pred očima. Tačno je osetio mrtav ugao sopstvene misli, nekakvu munjicu iza čela. Odjednom, našavši se na tom mentalnom području, nikako nije mogao da se izvuce iz njega. Kao da nije imao više pristup svom sopstvenom znanju bilo u pogledu Puškina, bilo Napoleona. Pokušavao je da dosegne bilo šta, da se uhvati makar za slamčicu kakve predstave o Rusiji, o Francuskoj, ali sve je izmicalo. Za delić sekunde bio je sasvim zatvoren, kako je rekao „u kapsuli jedne jedine ideje“. Njegova misao pokušavala je na svaki način da dozove u pomoć bilo šta, međutim, bio je u zamci tog „civilizacijskog meleza – Napolškina ili Puškoleona“. Solipsizam moćne predstave, rekao je. Ona do kraja razoružava, katanči sve brave za sobom. Centripetalne sile misli nadjačavaju centrifugalne...⁷

⁷ Možda bi za sledeću verziju *Ulice* bilo zanimljivo analizirati njegovu viziju imajući na umu članak *The Shift of the Image of Napoleon in*

V

Pošto sam mišljenja da je osrednjost gotovo uslov za uspešno učešće na konkursima ove vrste – samozadovoljstvom oprljena lica pisaca rezidencijalaca gledao sam odvek s prezirom – *writing project* koji sam osmislio bio je tako bestijalno glup da je ipak morao upaliti. Sva je mustra bila da pišući ne koristimo WORD već isključivo GMAIL. Da sve pišemo isključivo u BODY TEXT-u i da šaljemo jedan drugom te mejlove, kako bismo na kraju programa, služeći se masom zajedničke građe, sastavili po priču. Zametna interaktivnost. Jedino je poražavajuće što mi je pisanje krenulo tek kad sam se dosetio tog trivijalnog trika s obraćanjem tebi. No, ovu verziju ionako nećeš čitati. Kao ni Urlike. Uostalom, Urlike će biti zadovoljna nešto razvijenijim konceptom. Već su je razgalili interaktivnost, intertekstualnost i koautorstvo, a kad bude videla da se radi o problemu integracije emigranata i o odnosu Srbije i EU (naravno, bez zalaženja u detalje), biće srećna kao jaje u tiganju.⁸

the Poetry of Aleksandr Puškin. I preimenovati ovo skriveno poglavlje u *Leonškin*.

⁸ Tek sad shvatam: nisam računao Damjana za čitaoca. Prelistavajući – jer on više ne čita, on prepoznaje – elektronske verzije književnih časopisa, pre ili kasnije naleteo bi na *Ulicu*. Čak i da mi nekim čudom pođe za rukom da izbacim ili bar kako-tako variram sve neblagonaklono intonirane pasaže o tebi, kojih ima na tuce, priča bez njega bi se, jednostavno, rastočila. Ruku na srce, ni ti ni ja gotovo da nismo retka napisali o ma čemu drugom do o njemu tokom aprila. A i o čemu bismo – kad takva građa zvrji pred tobom svakog dana od šest posle podne do tri ujutru.

Bilans na kraju: raširen koncept za Urlike, koja nas nije udostojila ni polučasovnog susreta u nekom od kafea; isprectana pa izglačana

VI

Jesam li ja najpre pogledao tebe kada su caknule kopče naših sigurnosnih pojaseva ili si ti pogledala mene, da li je to sad važno? Ja sam izvadio laptop iz torbe, ti si mi pružila fleš. Priključio sam ga, kao i slušalice. Jedna slušalica tebi, jedna meni, kao nekada davno na ekskurzijama. U međuvremenu, podigao se sistem i prepoznao *novi uređaj F.* Kliknuo sam dvaput na ikonicu i već sledećeg trena, začuo se njegov glas. Čitao je sporo, dostojanstveno, s velikim, ugodnim pauzama.

„Bio sam, dakle, sâm te noći tako da niko nije mogao videti dijagonalne, ispresecane, frenetično iskidane poteze koje je na mom licu namerno detinje trapavo žvrljao bol. Ne verujem da bi neko umeo *na pravi način* reagovati na takav prizor, ako to išta znači. Biti ostavljen samom sebi u takvim trenucima jeste blagoslov.⁹

Uostalom, ne mislim da bi iko mogao pokloniti dovoljno pažnje mojim tananim opisima bola, te o njemu i ne govorim. Ni najsaosećajniji čovek ne bi imao toliko strpljenja koliko se, u periodima kada popušta bol, u meni nabere želje da potanko govorim o njemu.

verzija priče za tebe, s napomenom da, usled nezadovoljstva tekstom, ne razmišljam o objavljivanju; za Damjana pak ništa (što će samo učvrstiti njegovu sliku o meni kao o *impotentnom piscu*, piscu bez knjiga, koji je – jednom mu se otelo – *na neizlečiv način* pretrpeo njegov uticaj, što misli i o tebi, draga moja, uprkos opsežnosti tvojih, sasvim nepotrebnom belinom stranice, razvodnjenih dela; i za književnu javnost opet ništa – zbog Damjana, odnosno, moje nepromišljenosti. Dakle, ova verzija ostaje u tajnosti.

⁹ Podela na paragrafe je, svakako, moja.

Teško se čovek izmešta iz ležišta prirodnog stanja u kojem ne oseća bol. Ljudi se teško prisećaju, s naporom emotivno uspevaju da prizovu u pamćenje sam osećaj bola. Sve se opire tome, celo telo smatra perverznim i nezdravim taj potez identifikacije neophodne za pravo saosećanje. I najsaosećajniji ljudi, iako nesvesni toga, u razgovoru sa bolujućim, njegov bol uspevaju sebi da predstavte tek kao nelagodnu, bez stvarnog pozivanja na sopstveno iskustvo, bez shvatanja kroz šta drugi, zaista, prolazi.

Kada se podvuče crta, može se zaključiti da je čovek u prisustvu osobe koja ima jake bolove tragikomično smotan. U stalnom je strahu da nešto ne pogreši i ne zna da li je već, rekavši nešto, učinivši nešto, pogrešio. Preza od toga da ne načini suvišan pokret, da ne kaže nešto čemu nije mesto. Svestan je da ne može biti iniciran u te jezive intratelesne nevizualne fantazme i more ljudskog tela. Javlja se čak nekakvo strahopoštovanje pred osobom koja oseća bol, jer je nedvosmisleno povučena demarkaciona linija između običnog, normalnog i onog što je s druge strane...”

*

Ne hoteći da makar malo sačekaš da ti utisak dozri, a tvoje pisanje je oduvek živelo isključivo na toj hrani (stoga! moraš toliko da prepričavaš kako bi u drugoj fazi imala šta da brišeš i redukuješ – zaludnog li posla), rekla si mi da te njegov „Traktat o bolu“, kako si pretenciozno nazvala fragment, podseća na snimke reportera nepotisnutih artističkih sklonosti koji, praveći fotografije poplavljenih sela i gradova iz helikoptera, unapred računaju na simetriju koju izaziva prirodna nepogoda, pronalazeći pritom estetski kvalitet u

udvajanju stambenih objekata, stabala i krošanja u vodi. Estetizacija ljudske patnje, rekla si, može li se to oprostiti?

Ali može li se to do kraja osuditi? – pitam te.

Mimo tih oštrih reči, već tren kasnije si, ipak neopozivo sklona patetici, videla stvar u posve drugačijem svetlu. Odjednom ti se činilo da je u njegovoj emigrantskoj usamljenosti ponikla griža savesti (što nam je povremeno uskraćivao posete u Beogradu), uzrok njegovog *bespoštednog izlaganja pred nama*. Pritom, uvek jalovo metodična, držala si da je iza njegove molbe da snimak poslušamo kasnije samo motiv da vidimo najpre *spolja*, tek potom *iznutra* šta se događalo s njim svih tih godina u trenucima kad ga nismo smeli uznemiravati. Čudan vid iskrenosti, još čudniji vid izvinjenja.

Meni se pak nakon pažljivog slušanja „Traktata o bolu“ nameće utisak da je njegova skrivena namera bila da pokaže koliko smo ti i ja, u stvari, predvidljivi. Uz to, smatram i da se okoristio našim prisustvom. Samo uz našu pomoć – mada nismo bili svesni da je pružamo – mogao je narušiti matricu *bolovanja u samoći*. (Gde bi drugde našao sadomazohiste gotovo iste sorte kao što je on.) Danima je, trpeći nepodnošljive bolove i prisiljavajući se da ostane dosledan, igrao samog sebe pred nama. *Da bi se izlečio*. Na kraju krajeva, ne bi me uopšte čudilo, pre ili kasnije poveriću ti svoju misao, obećavam ti, da je sve planski inicirao zapišavanjem kante.

NIJE SE PREKINULO

Nakon nekih sedam minuta, kada se sve stišalo, izašao sam na pozornicu. Izgledalo je kao da je sve stalo na tren da bih još jednom osetio prostor. Prožela me je zahvalnost, neka neodređena zahvalnost zbog toga. Odlično odigrana premijera bila je za mnom. A onda se odjednom začuo žagor. Stresao sam se shvativši da sam ga mogao primetiti i tren ranije da me nije sasvim napustila obazrivost. No, bio sam obavijen nečim što je, sabirajući moje utiske, pridavalo svemu oko mene neki mutan unutrašnji sjaj. Na delić sekunde osetio sam se opaženim. Na tren kao da sam izložen pogledima izvan situacije u kojoj bih računao s tim. Međutim, nije me to ni uhvatilo u dovoljnoj meri, a već me je pustilo. Naročito pošto sam shvatio da je tamo svega troje ljudi što su se pomaljali tiho razgovarajući, ne obraćajući pritom nimalo pažnju na mene. Zatim je jedna figura, muška, ubrzala hod i izašla iz sale. Bio je to proćelavi muškarac, markantnog izgleda, bele košulje, tamnoplavog sakoa i ešarpe, te belih pantalona. Okrenuo sam se na drugu stranu pozornice i krenuo sporo da koračam, pokušavajući da ostavim utisak da me se njihovo prisustvo uopšte nije ticalo. Odjednom se upalilo još nekoliko reflektora i masa tehničara hru-pila je na pozornicu. Uklanjali su rekvizite, scenografiju, orno, nervozno orno, kao da si ih najednom pustio iz malene kutije u kojoj su se pakleno gurali. Okrenuvši se potom celim telom ka izlazu iz sale, uvideo sam da jednu od preostale

dve osobe, stariju, zapravo poznajem. Pa to je ona! Na trenutak sam joj zamerio što mi nije brže prišla, i što ću ipak ići ja do nje, a ne ona do mene, ali za tili čas sam prešao preko toga i gotovo strčao niz binske stepenice.

Srdačan susret. Opet onaj isti jarki karmin, isti nešto ekstravagantniji stil, skupa garderoba odabrana s ukusom, pri čemu se za neku, ne sasvim neprimetnu nijansu, nisu jedni s drugim uklapali baš svi odevni predmeti. Ali ta je malena stilistička kolizija u njenoj pojavi stvarala jedan poseban šarm, postajući stilska. Nedvosmisleni znak temperamenta. I Mediterana. Ostarila je, pomislio sam. Predstavila me je svojoj prijateljici – ispostavilo se da su koleginice – koja se pak izvinila rekavši da ne želi smetati starim prijateljima koji se nisu dugo videli i otišla na plato ispred pozorišta da puši. Neko vreme smo ekstatično razgovarali, euforični zbog neočekivanog susreta. Pohvalila je moju glumu. Otvorio sam joj tekst, rekla je, na potpuno nov način. Taj sloj, rekla mi je, nikada nije osetila u samom delu. Međutim sada, kaže, jasno ga se seća, sada kada ga je tako jasno doživela zahvaljujući mojoj interpretaciji. To onda znači da ga je svakako bila primetila i ranije iako nesvesno, rekao sam joj. Složila se i gotovo bez prelaza nastavila da govori o svemu čime se bavi. O periodima u kojima uopšte nema posla, nakon kojih dolaze periodi s previše posla. A onda se to desilo.

U jednom trenutku, kao da sam izašao iz sebe. Nije da sam mogao videti sebe kako razgovaram s njom s neke visine, izdignut. Nije se radilo o bilo čemu vizualnom. Više je to bio osećaj u telu, u glavi. Kao da sam ostao u sebi da vidim kako je biti tu kad nisi tu. Nešto se samo izmaklo. Osetio sam i prelaz. Nagore je otišlo. U predelu oko slepoočnica,

u čitavom tom pojasu, osetio sam izdizanje. A nije me spopala malaksalost.

Izašao sam iz sebe, osetio uznošenje, ali kao da sam ostao u sebi da osetim kako je to biti u sebi bez sebe, i na moje veliko čuđenje – bilo je prijatno. Kažem *na moje veliko čuđenje* jer sam se na tren uplašio da ću pasti. Tokom te sekunde dok je neka džinovska nevidljiva crpaljka činila svoje, izvlačeći me iz samog sebe, pomislio sam da moram da se pridržim za nešto. Ali nije bilo potrebno. Iznenaden samim procesom, zatečen njime, nisam ni stigao da se presaberem, da vidim gde mi tačno stoji ruka, gde je naslon sedišta preda mnom, šta je iza mene – možda je trebalo da sednem – bilo mi je samo važno da ona, moja sagovornica, ne oseti ništa. Nisam joj želeo reći „složilo mi se“ ili „vrti mi se“ ili čak „pašću“, jer sve to, na kraju krajeva, ne bi bilo istina. Nisam pao, nije mi se vrtelo, nisam izgubio svest, niti ravnotežu, izgubio sam nešto drugo, nisam znao tačno šta, ali taj je gubitak bio prijatno svež i na izvestan način sladak. I ostao sam na nogama. Nisam pao. I bio sam začuđen – kako to da mogu stajati na svojim nogama i dok nisam u sebi. Noge. One su me držale. Ne ja sam sebe. Čime sam to zaslužio.

Bilo je nešto kao: samo da vidiš da možeš i bez sebe. Možda. Bilo je: čisto da se uveriš da nisi više tako slab. Da ne padaš tek tako pri svakoj maloj unutrašnjoj promeni, pri svakom prestrojavanju duha van uloge. Samo da se uveriš da si to *krhko nešto* što nas sve drži uspravnim tu, na zemlji, uspeo da ojačaš.

Biti van sebe, a ostati u sebi da vidiš kako je to, i ne pasti. Možda je nešto samo od sebe priteklo u tu prazninu nakon izdizanja. Ne mogu tvrditi da nije. Pomišljam na to jer ipak je samo stanje bilo daleko od praznine. Praznina se nikad

ne oseća na taj način. Zapravo, bilo je to stanje neke čudne ispunjenosti. Paradoksalno. Ali kao da je ona mogla biti tu tek kad je ono teško izašlo iz mene. Blistava neka ispunjenost. Prazninu nikad nisam osetio tako. Makar ne prazninu koju sam poznavao. A mogu reći da dobro poznajem praznine. Da ih razaznajem. Ova je bila drugačija. Ukoliko je bila praznina. Mada sve više mi se čini da nije. Kako bi praznina mogla biti nešto tako ispunjujuće.

BAMBI I NEPOZNATO

Otvorilo se, rekao je. Čuo je sebe kako kaže: otvorilo se. Zvučalo je kao rezimirajuća proza. Nešto čemu se odavno nadao, sada – odjednom – bilo je tu. Otvorilo se. U smislu: napokon. Kao nešto što će jednom zasvagda izigrati njegova mahom razroka iskustva subjektivnosti. Pa ipak, potkrala mu se drhtavica pred tom jasnoćom. Radosnom, zbog nadolazećeg. Ako se uistinu otvorilo. No, šta to ipak znači – otvorilo se. Stajao je na ivici osunčanog tepiha i njegove još lepljive usne promrmljale su: otvorilo se. – Tog dana ranije rekao je i *zahladnelo je* – i iako je kontekst posve drukčiji, uviđao je analogiju dvaju kratkih rečenica; što će mu kasnije doneti čak smirenje. Ali šta se otvorilo? Neko, nešto, neodređeno *ono*. Nešto što mora biti veće od njega. Međutim, šta je to? Možda isto ono nešto, pomislio je, s početka njegovog vijugavog puta i ta je misao – šibnuvši kroz vazduh kao sečivo – zaustavila skeptički zamah. Nešto s čim se rvao još u predškolskom i nižim razredima osnovne škole. Tada bi ga *to-ono-nešto* preplavilo. Ne ostavljajući mu dovoljno prostora za disanje.

Otvorilo se i znao je sve. Znao je da ne treba problematizovati. A ipak, morao je da se zapita: iz golicljive cerebralne navike kojoj se ne odoleva, da unese sumnju, da sebe makar preventivno denuncira za hipostazu. *Onog nečeg*. Što se otvorilo.

To nešto je, u stvari – bio je uveren – isto ono od pre. Samo u podnošljivom obliku sad. Ono što ga je ranije, bes-krajno mladog, nadilazilo u svakom smislu. Što ga je obuhvatalo, podobno nekom *furor divinus*-u, nenadano, nenajavljeno, i radilo s njim što god je htelo. I onda ga, iznenada, puštalo. Ostavljalo da se snađe. Takvog. Bez ičega. Praznog. Ili bi ga drugi put, mesto da ispari, prepuštalo nečemu drugom, sličnom. Jer osećanja dolaze i odlaze kao oblaci. I on se tako, nalik nekakvom kinder-vagabundu, potucao od jednog stanja koje ga prevazilazi do drugog; premetao se iz dana u dan. Uglavnom naočigled svih.

Uznosila bi ga i bacala ta stanja kud im je volja. A nije mu polazilo za rukom da dopre do njih. Nosila su ga, lakog, gde god su htela. Ne bi uopšte znao šta ga je snašlo. Nalik maslačkovoj vuni u kovitlacu vetra – bio bi. Naizgled ničim potaknut – u hipu: nekud daleko odgurnut. A sam sebi neproziran. Nejasno bi mu bilo šta se *u njemu* događa. Šta se *s njim* dešava. I nije mu se otvaralo. Tražio je put do mesta gde bi se moglo otvoriti. Ali ometalo ga je što su stanja tako moćna. Što zamagljuje pogled.

Nije umeo da imenuje. Primećivao je da drugi jasno luče svoja osećanja. Mada su posredi bile uglavnom emocije bezmalo vulgarne sadržine, tako beznačajnog intenziteta da nije ni čudo. Vršnjaci ih suzbijahu kada im behu nepotrebne. Pa ipak, kako bi im mogao zavideti. Kad ti je trepet trpljenja draži. Silinom vihora bi grunulo u njegov još krhki grudni koš, stropoštalo se, zglomotalo, kao da će zauzeti sav prostor. U njemu. I pretakalo se preko, kipilo, plinulo, razlivalo se, curilo, kapalo na sve strane. Međutim, ne bi izabrao drugo. Niti da iščili sve niti da se vrati u period pre toga. Jer tada nije bilo ničega. Period vrtića. U duhu je bio

prazan i nag kao ogromna betonska površina pred ulazom u vrtić.

Osnova je bila praznina.
(Ili: *Vrtić i loše kodirana spiritualna inteligencija.*)

Praznina, to nešto, na početku. Ili bar to *tako-malo-nešto* da nije primetno, a kamoli da svojom egzistencijom vapi za imenom. Da bi onda, odjednom – godinu i po dana kasnije, kada je stasao za predškolsko – buknuo. Plavljenje je bilo, zapravo, osveta nepoznatog. Ono mu se sad, ogrezlo u svojoj ironiji, cerilo.

Bio je prazan tad – a da ga praznina nije toliko ni tištila. Možda se tek blago čudio nad njome. Ali ništa da mu otkrije slabost, nesposobnost da prepozna osećanje. Tačno je da je više puta imao neobičan osećaj izmicanja tla; preokretanja sveta. Naročito ako bi otac, želatinasto-sentimentalan i karakterno sklon mekom avanturizmu, kasnio, te ga je morao čekati na golemom pločniku s vaspitačicom koja mnogo puši. Odigravalo se to istovremeno u njegovom patuljastom telu i u celoj pojavi sveta pred njim. Međutim, to su bili munjeviti udari, nakon čega bi usledila mirna, neutralna linija praznine.

To *nešto* bilo je i tad u njemu. Ali, toliko nezatno, nije se dalo prepoznati. Tek s kraja predškolskog počelo je bubriti i onda je naraslo do takvih razmera da je pretilo da ga zaposedne celog. Išlo je mimo granica onog što je smatrao sobom. Svojim prostorom. Prostorom koji zauzima sopstvo. Neko ja koje jeste. Grozomorno nepoznato, dolazilo bi odjednom. Tek pošto se stekla masa, hrupilo bi u njega. I u trenu kada bi se napokon našlo u kadru, nije se ništa drugo

videlo. Kad nešto zauzme celu sliku, to više nije slika o tome. Niti je slika.

Da je imao makar masku, te da ostane tajna šta se zbiva s ovim nesretnim i ipak prilično nesuđenim vunderkindom; jer bejaše to neobičan vunderkind: u najmanju ruku, tužni vunderkind, neostvaren, tragikomični vunderkind; a opet neko ko nije ni imao pretenzije biti dragulj evolucije. Izgledao je kao da žudi ubediti druge da ima utrobu. Tako oprljen, nije podsećao ni na klovna. I niko ne bi ni slutio nepreglednu preriju ozbiljnosti u jednom takvom biću. Ne beše mu dato da pojavom svoje, recimo, infantski razbarušene persone ukaže na odvijanje važnog procesa u sebi koji bi budio, možda, pažnju i divljenje. Naprotiv, činilo se kao da svakim dahom iščezava iz njega delić dostojanstva. Nije buknuo kao kakav talenat koji ipak, i pored čudnovatosti u manifestacijama, podstiče čak dirljivo strahopoštovanje onih koji su spram njega gotovo prisiljeni priznati da im se ništa slično ne dešava. Ali ne: spolja, sve to iniciralo je rugalačku nadmenost vršnjaka, leden, blagovaspitelan podsmeħ ili nipodaštavalački prezir njihovih celomudrenih roditelja. I za tren oka bi stanje snažno zagospodarilo njime i usled straha da će nestati pod pritiskom – zbog tog tiskanja unutar sebe – da neće tako rasporen pa ražaren izdržati – zaneleo bi.

Iako tako mlad, znao je da je dovoljno nazvati *demon* njegovim imenom. I on bi već otišao. Čim ga pozoveš, on postaje spoljašnji. Po sili neke nužnosti prisiljen je da se odazove, a tada – van je. A ovako, pod plaštom svoje neimenovanosti može vršljati iznutra. Znao je: da ima *ime* na svojoj strani – stanje bi se svelo na svoju pravu meru, istog trena.

Međutim, nije znao kako da se nosi s tim. Kako i čime sebi da olakša. Kao da mu ostaje jedino da ječi iznutra pregažen i nalik oklopčiću insekta skrčan onim što bi morao smatrati sobom. To jesu njegova osećanja, tako bar moraju misliti oni napolju. Njegovo je: odakle god dolazi.

Vršnjaci su se udaljavali, a njemu je sve više bio potreban intimus. Neko ko bi mu, možda, tokom višečasovnog poverljivog razgovora, pomogao da utvrdi sadržinu različitih emocija. Jer nije se dalo nigde pročitati kako je iznutra osećati tugu. Setu. Čežnju. Ravnodušnost. Melanholiju. Potištenost. Rezignaciju. Mrzovolju. Tromost. Čamu. I najprodubljeniji pesnički uvid računa s nešto prethodećeg emotivnog iskustva. Uživljavanje je nemoguće ukoliko uživljavanje nije ponelo nešto odande odakle je krenulo. A on je morao učiti iz početka. Tek ponekom prijatelju – kada bi se nakon časa fizičkog vaspitanja razbežali jarani iz svlačionice i kad bi se do kraja slegla zadihanost i prosušio se znoj – izokola bi priznavao stvar. Otkrivao bi mu, skoro crveneći, da uvek zna da nešto opasno tutnji ispod, ali on ne doživljava ta osećanja kao svoja. No, kad bi mu dotično oličenje benevolentnosti uspelo dočarati do u tančine razlike među zamršenim stanjima počeo bi da uči da ih odvaja jedno od drugog, početnički. Ali prijatelji su se distancirali. Ne toliko iz straha, koliko zbog podozrenja. Jer izgledao je neiskreno. Kao da pokušava nešto da dokaže. Zašto bi junosa koji ima intenzivan duševni život upirao prstom u njega. Deluje neuverljivo. Naprotiv, osoba koja vodi takav život ima mir u sebi. Verovatno su to mislili. Oni i njihovi sveznajući i cepidlački obavešteni roditelji. Onaj u kome obitava takav elektricitet, morao bi posedovati i veće, energičnije snage samokontrole.

Tokom dobrog dela vrtića i predškolskog nije uopšte znao oseća li bilo šta, što mu nije zadavalo mnogo briga. Niti mu je pričinjavalo bol. *To tamo dole* – skoro mrtvo je bilo i sivo i u tom mrtvilu i sivilu ležalo je neopaženo, neprimećeno i tiho. Tačno je da bi pokatkad nešto nepoznato prasnulo u njemu – prekid sveta, udaran, tako da bi se sve okrenulo i izgledalo kao jedan nezatvoren trenutak. Tonuo bi u sebe – koji je bio svet, koji je bio i on sâm i svet – čista pomešanost. Pa ipak, brzo bi se vraćalo sve u uobičajenu tihu pospanost i posprdno kotrljanje iz dana u dan. Tek krajem predškolskog ono netaknuto s dna počelo je bujati, neočekivano, te bi se našao zatečen pred svim što je preti-
lo da će ga istisnuti. Iz sopstvenog prostora. Iz sebe samog. Tako jako bi sunulo to neimenovano, ne donoseći pritom nov i svež pogled na poznato. Tek poremećaj u opažanju. Doživljaju sveta. Nešto što unosi nered. Naglašava nemogućnost kontrolisanja. Na drastičan način ukazuje da je i ono nesvodljivo tu. – Što se ne može obuhvatiti. – Čime se ne može ovladati. Životinja njegove spiritualnosti divljala je i umešno od njegovog još latičastog detinjstva spravljala tinkturu gorčine. No, samo kad bi znao kako se koje od stanja zove, njegovi jadi, patnje i stradanja dospeli bi do svog kraja. Kao i njegov veltkmek! Ali nije mu se davalo tek tako. Govor se mora usvajati. Postepeno. Uz mnogo grešaka. Sricati najpre. Bez očekivanja da ćeš na lak način naučiti šta je šta. Ali kako početi: kako napraviti makar najmanji pomeraj u tami. Morao je učiti iznova, a da se to sad ne odigra mimo medularnog dela njegove ličnosti. Međutim, u utrobi nije bilo arhimedovske tačke. Te bi se sve osipalo. Može se nešto taložiti, naslagati – a on je bio fekulentan – i onda, stvrđnuvši se, koaguliravši, ostavljati utisak: da jeste tačka. Ali tačka se

nikad ne daje. Stoga je morao, nesigurnim koracima, čekinjasto izoštrjenog sluha, zategnutih čivija pažnje koja mora sve da zapazi, svaki duševni šušanj, svaki međupotez, i najmanji pomak raspoloženja, da drži u mislima gde je bio u prethodnom trenutku, čitav sistem odnosa. I da beleži sve to.

Počeo je da ispisuje sveske. Jednu za drugom, vehementno, trudeći se da ide ukorak s onim što se vrtelo u njemu. Da popiše i opiše situacije koje su prethodile stanjima. Sve je zavodio, kao u kakav *commentarius perpetuus*. Jesu li ga čije reči navele da oseti nešto, i otud zatamnjenje. Ili se pak nečega setio, te je sa sećanjem dohujalo. Ispunjavao je, fantastično naelektrisan, svesku za sveskom naherenim kukičicama svog rukopisa i ređao ih uredno na policu. Učio je iz dana u dan. Od samog sebe. Mogao se nekakvim slabašnim zupcima držati u sećanju tek minuli tren i onaj pre njega. Za ostalo: bile su tu sveske. Prelistavanje, rekonstruisanje, crtanje mapa i pokušaji hronologije.

I polako se ostvarivahu njegove spiritualne žudnjice. Nakon ispisanih desetak svezaka morao je priznati sebi da se oseća nadmoćnijim. Iako se i dalje događalo isto (budući sav trusno mentalno tle), imao je bar nešto što ga smiruje. Pogled na policu na kojoj su jedna kraj druge u samozadovoljnom spokoju počivale sveske. Po hronološkom redu poređane. Zamišljao je iza hrbata bogate nervature ispisanih listova, i te su ga meditacije melemile.

Bio je na putu da ovlada od najranijeg i najneprozirnijeg detinjstva snevanim govorom. U pisanju se trudio da koristi što više reči, u veri da će na taj način, kaskadom opisa, na kraju zaslužiti da mu se da i samo ime. A kada je ime tu, onda se ima sve. Onda imenovano, što je ranije tutnjalo i bubnjalo, najednom postaje manje i savladivo. I od sricanja,

od nesprennih kretnji, tek napipavanja u mraku, dospevao je do toga da se vrlo precizno izrazi.

Ubrzo, pre no što je očekivao, izmetnuo se u virtuoza artikulacije! Na trenutak je, za njega najpre malko neuverljivo, potom budalasto komično – uvođenje kategorije zavidljivca u svoj život smatrao je dokazom da se promena odista desila; da je već neko drugi; da ima novo *ja*. Starom *ja* – njemu se pak nije imalo na čemu zavideti; jer odavno zemljinom korom nije kročio tako nekristalan duh; dečak tako promašeno tankočutan, tako razdešene introspekcije, tako nesretno raspojasane, čak rashodovane duševnosti. Ali sad je bilo drukčije. Veliki, neopozivi preokret se desio – vrsta konverzije: bio je svestan toga – a goleme se promene vide spolja. Međutim, ukoliko mu ljudi, zaista, zavide samo zarad malene premda blistave iskre, onda su sasvim i nepovratno i potpuno neopozivo jadni i to u tolikoj meri da ne bi mogli biti jasniji.

Više mu se nije desilo da ne prepozna osećanje. Nije se dao zbuniti da li je posredi neka neodređena čežnja ili melanholija. Ravnodušnost ili letargija. Ili pak trivijalna pasivnost, neka vrsta svakidašnje umrtvljenosti. Sve što je bilo svet, pretakalo se u sasud svezaka. Prijatelje je izgubio, međutim imao je sveske. Sad može reći da *ima više sebe nego što je imao pre*, a to privlači ljude. (Mada još uvek, usled hipersenzibilnosti, podložan sijasetu alergena, te večito kijavičav.) No ipak se već s izvesne distance i kao kroz zagasito purpurne oblake reminescenc-magle dao prisećati doživljaja negativne ekstaze nalik onom kad je iz euforije kristalno plavog neba i slađane pljuvačke isisane s jezika jedne tamnokose devojčice u međusmeni, pokraj modro ofarbane

konstrukcije koša koja je čitavo polugođe ležala oborena u školskom dvorištu, za tren oka odatle, s te, reklo bi se, božanske visine – pad iznutra! – na grub, hrapav, prljav, siv asfalt oblepljen i istačkan davno presahljim žvakicama.

A s vremenom je malecni meštar stekao i nove prijatelje. One koji su cenili njegovu mada tek rođenu već izrazito razvijenu osobinu. Znatno stariji od njega, pritom natprosečni, držali su je za retkost. Možda su ga stoga i želeli u svom herbarijumu. Umeo je da uhvati misao u letu, koju nisu uspevali da odenu u takozvano ruho jezika. Prepoznao bi, bez imalo pompe, šta tačno sagovornici misle, a ne dolazi im prava reč. Mogao bi čak priznati da je jednom delu njegove već za treći razred stasale ličnosti imponovalo divljenje drugih. Kao potvrda. U jednoj jedinoj rečenici, i to u tim godinama, rekao bi što većini ne bi pošlo za rukom ni u deset, u njihovom *acme* periodu. I fatum ovog krhkog konjica genetski neopremljenog mehanizmom potiskivanja beše svim tim obesnažen. A opet, nije se služio svojom novom sposobnošću preko mere. Ništa od taštine mladog uobraženka kod ovog poletarca s neujednačenim radom srca. Ništa u njemu od nadmenosti starmalog. Niti išta lisičjeg. Nešto ga čuvaše od retorike, od ringišpila i manipulacije, od sofizama, zavodjenja i demagogije, makar načelno – bio je gotovo anđeo! Vrlo retko žacav, ipak nikada ne bi tek tako opleo nekog. Krljušt njegove verbalnosti nije bila oštro sjaktava. Zloupotrebu svoje mukotrpnosti stečene a raskošne govorne sposobnosti osećao bi kao izdaju samog sebe. Kao zaborav na epohu pre svezaka. Začuo bi na tren čak veličanstven zov osвете nad svetom, ali stao bi kao ukopan, nekom novom čudotvornom moći zaustavljen.

I kada bi usmerio svoj pogled u sebe, činilo mu se da zre dno bistrog planinskog potoka, držeći pritom da, nakon svega, ima bar prava na takva, istini za volju, više no konvencionalna poređenja. Mogao bi uzeti belutak, držati ga na dlanu, okretati ga među svojim prefinjenim prstima (koji, shodno tome, već mnogo čemu uskraćivahu dodir), razgledajući ga sa svih strana i vratiti ga dole na tihano dno, te zateći ga idući put kada bi, prolazeći tuda i pevjušeći *Verklärte Nacht*, nonšalantno, usmerio pogled na isto mesto. Znao je da kod onih kod kojih se jezik okreće kao čigra nema ničeg ozbiljnog. Dostojnog pažnje. Oni – iako se celo odeljenje do ruba trbušnog bola frenetično cereka njihovim šalama – ne zahvataju mnogo.

Sve to služilo mu je dobro i u društvu. Pored ostalog, kao svojevrzni katalizator. Hiperverbalnost ga je odjednom činila čak ljupkim. Nosio ga je dugo taj talas, bio se navikao. Bivao je povremeno čak obestan u artikulaciji; govorio s mnogo reči, preciznih i gipkih; bio oštar i tačan, pažljiv i analitičan; ko bi se našao u njegovom prisustvu ne više od nekoliko sekundi ne bi mogao da ne pomisli da je na svega pedalj neko nesvakidašnji, imponantna pojava kakva se ne sreće češće do nekoliko puta u životu. I on bi ipak, videvši u njihovim ozarenim očima novu sliku sebe, dopuštao sebi da uživa, ležeći time procepe i naprsline nastale prvih školskih dana.

A onda je kroz lektiru predloženu od starijih drugova, već bruceša filozofije, došla ideja o uzdržavanju. Usadila se misao o izvesnosti. Šta možemo tvrditi sa sigurnošću. Šta stvarno znati. Ti novi pojmovi zagospodarili su njim i počeli unositi u njega nekakav čak gospodstven mir. Nešto sasvim novo i nepoznato, a prijatno i omamljujuće, budući

da se odavalo kao zrelost u pogledu odnosa prema rečima. Počeo je učiti se suzdržanosti. Kada da se povuče. Kako da opipa granice govora koji bi skliznuo u neutemeljenost. I sve što se prelivalo, suzbijao bi.

Bio je uveren da je to prirodna promena. Ali uviđao je da se nova filozofija jezika kod njega – ipak – primila tako dobro i tako brzo da osnova promene mora biti dublja. A to je bio umor. (Što duže vreme neće biti spreman sebi da prizna!) Umor od govora koji, u svojim kaskadama, ipak troši i iznuruje. Nešto se u njemu, naime, umorilo od bespoštedne artikulacije i užitka, neumerenog, razularenog užitka u artikulaciji. Pa umor ovladavanja jezikom, umor ispisivanja svezaka od trećeg do petog razreda – misaonog napora neophodnog za duhovno kretanje te vrste. Umor čistog trpljenja, umor pregaženosti – umor iz vrtića i s početka osnovne škole; umor tlačenja stvarima nesagledivim što su se useljavale u njega, i menjale ga.

Nakon tih umora – ćutati. Uzdržavati se od suvišnih iskaza. Od lavina reči. Od unutrašnjeg naprezanja da se što dublje zahvati misao; da se što pre i što tačnije izrazi i da se isprati u svim njenim važnim i manje važnim, međutim, potpunosti radi, neizostavnim prevojima; što gipkije i preciznije da se izlije u jezik; da se izvija divlje, pa ipak koliko je god moguće odanije njenoj prvobitnoj nameri, a da se pritom ne bude zatvoren ni za sve što iskrsava usput, što se iznenada ukazuje kao mogući putevi mišljenja koji se rizomatično granaju; pamtiti mnogostruke skretnice i vraćati se na njih kada bi se ukazala prilika; razvijati ih, katkad u jednoj, katkad u dve ili tri petlje; truditi se da se sve koliko-toliko zaokruži, mada ne po svaku cenu zatvori; i nijednog trena ne gubiti iz vida da treba pronaći najbolju moguću

formulaciju za sve i da se sav taj napor – na kraju krajeva – višestruko isplati.

Odjednom samo ćutati i reći tek ponešto što – jer ga kra- si odlika izvesnosti, sigurnosti, utemeljenosti – zaslužuje da je izrečeno. *Certitudo!* Nadimao se do pucanja. No uprkos tome što je mislio da se kreće putem disciplinovanog inte- lektualnog života koji će mu pribaviti viši i jasniji i bolji i ci- ničniji – što je priželjkivao već u petom razredu – svetonazor: on se odavao, u biti, liniji manjeg otpora. Priuštio je sebi luk- suz ležernosti intelektualnog napora nižeg napona. Bio je to, zapravo, hedonizam tihovanja. Užitek u sopstvenoj tišini.

U toj uzdržanosti, nalazio je izvesnu otmenost. Nešto što svojim svođenjem stilizuje život. I kao što je sve što je lekovito u izvesnom smislu reći zavodljivo, i koliko teško mu se odoleva toliko retko se daju pravovremeno uvideti ne- željene posledice ukoliko smo neumereni, on je dopuštao da sve to traje i nije ni primetio da sveske sve ređe i ređe ispisuje. Meseci su morali proći pre no što je uvideo da mu sveska ne traje nedelju, dve, eventualno tri, ukoliko je za- mašnija, kao inače.

A javljala se i svojevrsna obest u skepticizmu spram je- zika. Bio je uveren da krotko kroči stazom askeze, a uistinu njegovo je odricanje od govora, naoko zasnovano na va- ljanim razlozima što su prošli rigoroznu proveru analize, lenčarilo na leđima mnogih umora. Umorivši se od tih umo- ra – polakomio se na užitek ćutanja. I ono što je trebalo biti samopregor i strogost kod njega se – na samoskriven način – pretvaralo u prepuštanje umoru, povlađivanje sebi, mekuštvo, potmulu akraziju.

S vremenom, postajalo je očigledno da je sve to izrodi- lo siromaštvo u njemu, jednu nagost, ogoljenost, nekakvu

jalovost. Dospeva se tako ne u željeni krug stvari u koje smo sigurni, već u potpuno rastakanje u nevidljivim, malim, zrnastim neimenovanostima. Jer sve ono u šta smo dakako nesigurni u tolikoj je meri brojnije, a život nas, kao iz inata, svakim danom obilno zasipa, te na kraju masa namerno ignorisanog i odbačenog, čemu tvrdoglavo uskraćujemo glas, postane tako golema da se prevali preko brane i stane surovo da se sveti snobovskoj nekolicini, eliti pojmova koji su uvteli sebi u glavu da su pouzdani. Na kraju ne ostane ništa. Tek muk. Tek tišina. Tek nešto što je nekad davno moglo biti žubor. Moglo biti makar odjek tog žubora. A nije ništa. Obična tama lobanje je. Nešto što je na početku, nešto što će biti na kraju.

*

Pa ipak, lagano mu se kroz slike u snovima primicala misao da je, jednom iracionalnom odlukom koju beše dosledno sproveo u delo, uveren da sebi čini najbolje, u stvari, izgubio nešto vrlo dragoceno. – Indolentno odbacivši biljčicu koju je sam uzgajao. – Oteresito oteravši životinjicu koju je sam odnegovao.

I ne samo to. Osećao je iznova utrnulost. Paralisanost s početka njegove priče vraćala se. Činilo se kao da će to biti njegova kob. Pod jagodicama ga više nisu grebuckale prave sadržine. Opet je tek nazirao sopstvena doticanja sa svetom kao kroz mlečno staklo anestezije. No, srećom, prevejanko slučaj nije bio svršio s njim.

Tada – što je padalo pred sam kraj sedmog razreda – počeo je prizivati nešto od pre. Odlučno odbacivši analitičarsku pokondirenost, ispisivao je iznova sveske. Gotovo furi-

ozno. Imitirao je starog sebe, malko kanda uobražavajući furioznost, forsirajući je. S nekim utvarnim poletom, obmanjivao se da se žustrina vratila. Utonuvši u navalu osećanja, glumatao je da je raspoloženje iznova njegova bolest, no ipak vešto odmerivši da ga ne ganjaju najponornije nepojamne strasti koje bi premašivale njegove izražajne kapacitete. I prštali su snopovi svetlosnih ekstaza. Pa opet, nakon kratkotrajnog, munjevitog zamaha od tri-četiri dana: ostajalo je sve da leži u zapuštenosti i zaboravu, parložeći se pod prstom-dva prašine. Nije dolazilo prirodno i samo od sebe. Znao je da je na dejstvu period nakanjivanja, opominjanja. Godine... Nije bilo više svežine. Nije bio više krepak, rosan i pun entuzijazma. Toliko toga protutnjalo je već njime, poharavši ga. Prvi razred gimnazije: nije bilo više talasa. Tražio je način da se pomiri s tim. A kad bi se s vremena na vreme *to nešto* ipak javilo, bio bi to gejzir. Osetio bi tad neverovatan priliv snage. Pretrnuo bi od svežine koja bi šiknula u njega. Koja bi ga, ludo briznuvši, obnovila iznutra, protresla na otamnelom, mutljagovitom dnu. – I bivalo je tako sve dok jednog dana nije osetio da je *to ono nešto* od pre zaista tu. Ne kao nešto privremeno što, najpre retko i s mukotrpnosću podsećanja, čak lukavošću pritajenih podbadanja, dolazi. Nego da je jednostavna prisutnost. I upravo tada rekao je sebi: otvorilo se.

ISPOD KOŽE KOŽA

Jednom je, dok smo ležali na travi, spazila mrava kako lazi preko moje modrozeleno majice ustalasale u predelu trbuha. Najpre ga je samo posmatrala kako se penje i spušta da bi onda, vrlo vešto, laganim i dobro odmerenim pokretom, postavila vrh kažiprsta s kraja jednog od nabora tkanine ne bi li životinjica, što je moguće neosetnije, prešla na njen nokat, pa produžila da krstari prstom. I potom je sporo, i izdužujući je u uspravan položaj, rotirala ruku, te je dlan, već okrenut ka licu i otvoren, postavila u skoro vodoravan položaj čineći time hijeromantsku topografiju dolinom za mrava. Gledala ga je u tišini s nekim neobičnim amalgamom odsutnosti i prisutnosti; s nečim između utonulosti u sebe i čudno vođene pažnje. Mrav joj je potom milio po srednjem prstu, krećući se ka korenu; savila je kažiprst i nokat naslonila bočno na putanju mrava na srednjaku, preprečivši je, i on je opet prešao kud je htela. Dok bi zakopčavala brusthalter, glave i ramena nešto povijenih napred da bi ruke iza leđa, savijene u laktovima, mogla istegnuti toliko u visinu i približiti ih jednu drugoj koliko je neophodno da priveže kopču – stajala bi obično celom težinom na jednoj nozi, dok bi drugom, čije bi stopalo tek prstima dodirivalo tlo a peta bi išla malo u stranu, samo održavala ravnotežu. Gotovo sve bi činila s tim unutrašnjim mirom – nesvakidašnjom nerastrešenošću – kao da nije bilo ničeg da se smiruje. Nije to mogla biti ni staloženost, jer se videlo da u stanju njene

uronjenosti u sebe stvari slobodno lebde, neopterećene odnosima koje zauzimaju jedne spram drugih. Bila je na određen način odsečena od sveta i stoga je, možda, bolje prianjala uz njega od drugih koje poznajem. Slikovito govoreći, činilo se da joj je koža sačinjena od više slojeva nego naša, a opet osetljivija, mada ne na sve – samo na nadražaje koji svojim osobenostima zaslužuju da probiju zid tolerancije. Za njih bi bila prijemčivija od nas. Na nju bi ti stimuli delovali više i dalje i dublje, a uprkos svemu tome, održala bi se na okupu, pritom ne zauzimajući distancu, što je svedočilo da na raspolaganju ima nešto neslućeno mudrije od distance. Nešto što na organskiji način čuva bilo od dezintegrisanja, osipanja, bilo od poistovećivanja, gubljenja sebe u drugom, mogućeg apsorbovanja od sredine; nešto istovremeno tamno i blistavo što je čuva u znanju – koje je čist kontinuum – o tome kada da *ide* svojim putem, kada da *ide* s drugima; stoga, i spremnija je bila da se prepusti talasu daleko smelije od nas, uverena da ne može da izgubi sebe.

Nosila bi često usku strukiranu jaknicu, koja joj je naglašavala grudi i jake ruke, s kratkom teksas suknjom dubljeg struka no što je danas uobičajeno, na kojoj je beličastosivi tanak kaiš, izlazeći iz vodoravnog položaja pri svakom koraku, akcentovao ženstvenost njenog hoda. Jarkocrveni karmin i izražena šminka oko očiju snažno su isticali zelenkaste nijanse njenih dužica. Kad joj je tokom hoda glava stajala blago pognuta napred, dolazila je do izražaja izvesna oštrina u njenoj pojavi – njeno trouglasto lice seklo je prostor – i tad bi joj se pojavljivao obrnut most beonjače ispod irisa, i zarad blago povećane prisutnosti suzne tečnosti usled kretanja, u očima bi joj bilo nešto od pijanstva, sasvim neprimetnog za druge.

Dok bismo bili u autu, njeno disanje je, ritam i dubina, obznanjivalo da je uronila u vožnju. Sedela je za volanom uspravno, tako da su joj se ruke pružale ka upravljaču na neki istovremeno prirodan i gotovo idealan način, pogleda jednako uprtog napred i izoštrenog u snopovima bočnih zona vidnog polja, ostavljajući utisak ne samo da joj ne predstavlja nikakav napor da drži sve konce u rukama, nego da joj sama ta lakoća ne znači nešto naročito. Nekakva inverzna, konkavna *sprezzatura*, lišena one ipak iritirajuće lažljivosti pretvaranja celog sveta u uzastopni niz blesaka u ogledalu, na čije mesto se uselio jedan dublji mir.

I dok sam se, ukotvljen na suvozačkom sedištu, vozio s njom, činilo mi se da je moje perceptivno polje više jedan *close up* usled jastučastosti i prenapetosti izraženih porica i useka njenih usana, crvenog karmina debelog nanosa, njenih očiju poput magme, kose, nego film onoga što se odigrava pred nama kroz raširenu perspektivu kosine šoferšajbne – kao *ona snima sve, a ja snimam nju*: njeno snimanje, jer u biti jedino ona, čega sam bio više nego svestan, snima, *uistinu snima*, te se tome moram povinovati, čak s nekim bezmalo perverznom poletom, kao da je to moje konačno odredište na svetu. Na neki način bio sam priljubljen uz njenu pojavu tako da se nisam mogao posve odvojiti, odlepiti, lučiti se od nje, ali krenuo sam s tim rizikom, premda nisam mogao pretpostaviti šta sve on podrazumeva. Njene daljine morale su barem u nekom obliku i nekoj meri postati i moje, makar je time izgubio, što se nije desilo. Desilo se da sam se nasukao na njenu providnu ljušturu, da sam se bio nekako čudno zalepio za nju i da sam bio primoran da idem gde ona ide, i radim šta ona radi, a da je time nisam pridobio u nekom bitnijem smislu reči.

A ona kao da je svako malo morala pronaći, u okruženju u kojem se obrela, nešto dostojno kadra. Kao da je neprekidno snimala, svesnija od nas da se svaki tren života – bio proživljen ili ne – svaki doživljaj, misao, nejasan i maglovit osećaj, negde u nama snima i skladišti i kao da ju je sama ta jasna instinktivna svest držala daleko od pogrešnih puteva. Skoro da sam siguran da se to ne bi moglo nazvati intuicijom, budući ne samo patos taštine – nedostajalo je tu još mnogo čega da bi se moglo smatrati intuicijom. Bila je precizna bez oštine, oštra bez hladnoće i odsečnosti, otresitija od najotresitijeg a bez ikakvog cepanja, paranja, neočekivano nežna u toj otresitosti. Ukoliko bih, recimo, pomerio tanjir s jednog mesta na drugo, a da je pritom bio malko vlažan odozdo, te je ostavio trag u vidu prstena koji se transponovao na jednu stranu, ona bi posmatrala kolo-bar vlage i njegovu senku – i video bih da im je, u duhu, prišla blizu, toj slici komete, da osmatra kako se dnevna svetlost, što je soba prozorom upija, rasporedila po kružnici ili po tragu nastalom usled kratkog klizanja. To ne bi trajalo dugo, ali bih uvek primetio.

Jednom kada sam pantalone, držeći ih u predelu što prijanja uz struk, bacio s visine na stolicu, taj pad izazvao je veću buku no što sam očekivao, i iako se nisam trgnuo, iznenadio sam se, dok je kod nje – mada sam delić sekunde kasnije video njenu reakciju odakle sam ipak s dosta uspeha mogao da rekonstruišem primarni odziv – bio prisutan tek blago povišen nivo pažnje. Taj pad pantalona o tapaciranu površinu mogao bi probuditi nekog lakog sna, a za nju, iako vrlo senzibilnu, nije bio dostojan iznenađenja. Međutim, ipak je sve to snimala – siguran sam – daleko preciznije nego ja.

Prišao sam joj dovoljno blizu da bih mogao sagledati njene daljine, i činilo mi se da je bila mnogo bliža stvarima nego mi, bliža svetu. I kao da nije imala drugi oslonac do onog koji se skriva u samoj situaciji u kojoj smo se nalazili.

Pokušam li da je predstavim geometrijski: bila bi spirala u čijem je srcu trougao, spirala koja se ne završava konačnim malenim zavijutkom i tačkom, već čiji najmanji krug najednom postaje jednakokraničan trougao; ili obratno: spirala što izranja iz trougla oko kojeg je, neprekinutom linijom, opisan krug, a onda se taj krug, utonuvši u zaborav, preobražva u spiralu koja se vije oko trougla.

*

Njena udubljena ženstvenost počinila je to.

Ne možeš da ne ideš za njom. A onda, odbacuješ deo po deo sebe – i u jednom trenutku, kada ste već oboje nagi u tom ritmičnom, naelektrisanom hodu, samo počneš, postepeno, svakim korakom da utanjaš dublje u crnu vodu za čiju si površinu do pre tren mislio da je čvrsta i tvojim tabanima otporna, dok ona i dalje hoda pred tobom, osvrćući se s vremena na vreme da ti uputi još jedan mesmerizujući pogled. Ti, iako sve niže i niže, još uvek omamljeno gledaš u njena bogato razvijena leđa kako se lepezasto zatežu i opuštaju sve dok potpuno ne potoneš i onda se dole raspukneš kao da si bio tek od tanke opnice, te se ta lakokrila krpa tebe neko vreme kovitla, vijori – sporim, raširenim taktom vodenih dubina – i uvrće oko sebe izduženim kretnjama još uvek potaknutim samim pucanjem. Rasplineš se i nalik balonu nakon pucanja si, sav od svoje kože i kose, i shvataš da ništa nije bilo unutra, i viješ se kao morska trava, a voda

nije mutna, bistra je ali tamna, i čini ti se da u njoj nazireš krpe koža i kose drugih, u daljini.

*

Jednom mi je pričala da joj se, u ritmu koji ne uspeva utvrditi, ponavlja san da je u šumi grozomorno velikih četinara i odjednom shvati da je neko prati. Krene da beži. Trči neko vreme, sapliće se o grane oborenih stabala, gubeći dah. U jednom trenu uspe da utekne goniču. Sedne na stenu pokraj debla da pregleda rane što ih je zadobila usled pada, i ugleda da ispod kože, na mestu ogrebotina, ima nešto crno. Nasumice, počne da skida kožu, da je ljušti. I celu kožu svuče, zajedno s licem. I tako, preneražena, otkrije da je ispod, iznutra, sve vreme, celog svog života, bila nekakvo crno glatko stvorenje. No, dok ona – nova i crna – posmatra svoju bivšu kožu, gleda svoje lice, jabučasto, punih usana, koje drži u rukama pred sobom, gonič joj se prikrade s leđa i odjednom je zaspe neka tečnost. Benzin iz kanistera koji je odnekud doneo. Ona, tako rascepljena, dâ se u trk, iako sva u plamenu. Pada dvaput i ustaje. Uspeva da izbije iz gustiša šume na proplanak na kojem se zadržalo nešto snega. Ali tu skončava u plamenu, pavši i podlegavši vatri do kraja.

*

Ona kao da je neprestano nedrila više krugova raspoloženja u sebi i kao da je samo u kritičnim trenucima, hotimice, pribegavala njihovom sažimanju. Mada, izgleda, ni tada ne gubeći iz vida mnoštvo. Ukoliko bi se s jedne ravni posmatranja i razaznavao nagoveštaj nekog određenog gesta, s neke druge – to uopšte ne bi bio slučaj. Jedino bi ponekad,

s večeri, kada bi došlo do prijatnog rashlađenja, postajala nešto razuđenija i tada bi se – bar pred mojim očima – otkrivalo u potpunoj jasnoći da se ona neprekidno kreće u više pravaca. Tek tada bi mi sažimanja, koja bi u prvi mah mogla ličiti na nepotrebne rezove – postajala nešto razumljivija. Ona bi, dakle, prigušivala potrebu suvišnog, anahronog nadovezivanja (na repliku, na nešto čega bi se setila), i sve je to, verovatno, činila ne bi li progovorila emocijama nekog nastupajućeg doba, premda u tome nije bilo pretencioznosti. Na njeno skretanje ka unutra, njeno dvostruko sinkopirajuće prekoračenje, gledao sam kao na izvesnu (čak estetičku) odbojnost prema istrošenim formama života kroz koju bi se probijalo nešto novo; višeslojnost i višedimenzionalnost svega; ali i prijatna lakoća, lepota bivanja u trenutku, ponovno otkrivanje jednostavnosti.

*

Osećaj s poniranjem u vranu vodu trajao je sve dok se odjednom nije nešto slomilo u njoj. Ni najmanje naznake nije bilo da se nešto tako može desiti. Odjednom kao da nije više znala čak ni da jede. Pokreti su joj se promenili. Njen sažimajući mir snimanja pretvorio se – bespovratno – u ispražnjen mir ukočenog zurenja.

Išla je za tobom gde god da si išao. Čak bez patosa osećaja da ne može bez tebe, bez vidnih znakova straha da će se izgubiti ostane li bez nekog ko vodi računa o njoj – kao da joj je svejedno šta će biti s njom. Kao da bi lutala gradom, van grada, sve dok u jednom trenutku ne bi pala. Dok je ne bi našao neko da je iskoristi. Nakon čega bi se opet dala u besciljan hod. U lutanje. Tada više nije vodila druge u crnu

vodu. Svlačio bi je kao narkoticima omamljenu devicu. I probudila bi se iz te utrnulosti tek kad bi ušao u nju.

*

Ranije kada bismo se izgubili u nekom gradu zaustavljala bi neznance i raspitivala se, započinjući razgovor tako neobično i za naše vreme nesvakidašnje prijatnim tonom da bi se već u jednoj od narednih replika, neopaženo, moglo uplesti nešto lično, što je pak, bez izuzetka, nailazilo na lep odziv. „Kakav to *tattoo* imaš na ruci?“ „Da li te zadržavam, ideš li na posao?“ „Odakle si? – I s porodicom živiš tu? – Divno.“

A sada nije mogla da jede dva i po dana. Odjednom se sve srušilo u njoj. Napokon smo ipak otišli u jedan restoran. Naručila je tortu od lešnika. Posmatrala je parče kolača pred sobom – servirano na velikom tanjiru s čokoladnim topingom opisanom kružnicom, nemarno krivudavom, tek po kojim listićem jagode tu i tamo prekinutom. Zurila je ispred sebe jedan dug tren, a onda je, onim svojim starim, ujedno opuštenim i koncentrisanim pokretom uzela u ruku malenu viljušku. Odlomila je parče prodirući kroz telo kolača postepeno, sloj po sloj, sve do korica s dna, savivši viljuščicu u stranu, i prinevši je ustima. U tim trenucima činilo se kao da se vratila. Nakon što je izvukla viljuščicu iz usta – a bila ju je stisla i svojim je usnama pružala otpor – jezikom je, video sam, sporo rastakala zalogaj i gotovo neprimetno su joj zasuzile oči. Delovalo je kao da joj se vratio dodir sa svetom. Uživala je. Međutim, već sledeći zalogaj – prasak. Pljunula je pod tako moćnim pritiskom da je i sama bila prestravljena. Ljudi za okolnim stolovima počeli su se okretati ka nama. Kao po

nekom prećutnom sporazumu, sačekali smo da trenutak pažnje na nas usmerene mine.

Tada se, mislim, isključila. Do kraja isključila. Nije više mogla da prima u sebe bilo šta. Kasnije ću se više puta čuditi tome kako mi je, mimo sve moje nežne pažljivosti spram nje, promaklo da je problem bio, možda, upravo u tome što je previše dopuštala da stvari prodiru u nju. Uz sve moje divljenje, privrženost, bezmalo priljubljenost uz njeno biće, taj momenat mi je promakao. No, verovatno je primala stvari u tolikoj meri u sebe da je to moralo biti neprozirno, posve nevidljivo. Samo stoga nas je naga i božanstvena vodila u vranu vodu, bistru – jer mi nismo znali kako. Stoga smo tonuli: i to tonjenje bila je naša, od nas samih vrlo vešto prikrivena, samosvest.

Ali ona se više nije vratila. Nikad. Nešto se zasvagda slo-milo u njoj i ona se više nikad nije vratila. Bila je među nama nalik utvari, ukočenog, izgubljenog pogleda, na nešto neprepoznatljivo svedena. Išla bi gde sam išao, gde smo išli; pratila nas je i više joj nikad ramena nisu stajala čvrsto. I više nikad joj grudi nisu štrčale napred i bibale se. I njen hod, nestao je. I kad se smejala, što je došlo kasnije i bivalo vrlo retko, u tom smehu bilo je nečeg novog. Neke pakosti. I to sasvim neiskrene pakosti.

SMRT I ADRESA

Biserki Rajčić

I

Celog svog života, bezuspešno a ipak i dalje vrlo uporno, pokušavao si da izbegneš kontekste u kojima bismo se ve-
čito izgovarali pred drugima zarad tvog neraspoloženja –
čiji luk seže, *uzme li se sve u obzir*, bar do šeste godine našeg
života – izgovarati se pozivajući se na hroničan umor, na
glavobolju; na nesanicu, hroničnu, takođe; ili nešto četvrto,
peto. Izgovarati se; a uistinu i poluhotimice, izigravati se jer
u svemu tome, *dakako*, ima nečeg patetično klovnovskog,
sraslog s tobom do nerazlučivosti. Tek tako, večito se prav-
dati, i to po načinu jednako se pravdati pred ljudima koje
dobro poznaješ i pred ljudima koji su nam sasvim strani. Ili
pak ćutati, okamenjenog lica prolaziti mimo drugih, zaobi-
laziti, splasne li ta pomama za sleganjem ramena. – No u
jednom će trenutku i tome, *barem u velikoj meri*, doći kraj:
odselićeš se iz stana koji si čitav niz godina delio s trojicom
prijatelja kako bismo se uselili u novi stan, kupljen na kredit.
Naravno, uz nemalu pomoć tvojih roditelja, zbliženih tom
plemenitom namerom u unisonost kakvu nismo poznavali.
(I svakako da si morao znati da velikodušnost njihovog čina
taji jednu dublju iskrenost. Jer s godinama su oboje, s raz-
ličitim zakašnjenjima i nezavisno jedno od drugog, pošto

su se samo oko najneophodnijeg bili čuli, počinjali shvatati da smo mi, to nesretno jedinče iz prvog braka, u celoj toj njihovoj kompleksnoj, jedino razvodom razmrsivoj situaciji, ipak najviše propatili; i to na tih način, osećajući se, neizostavno, suvišnim na putu između dve adrese istog grada na kojima su, ubrzo posle razvoda, jedna za drugom, u razmaku od svega tri-četiri godine, počele srećno živeti novonastale porodice. Nekretninom, koju uz ma kakav kredit mimo njihove pomoći ne bih mogao da kupim, žudeli su oboje, kao po prećutnom sporazumu, iskupiti se za sve, imajući na umu sinovljevu buduću porodicu, zarad čije je sreće garant – kako su držali – rešeno stambeno pitanje.)

Kredit si pak tek sada mogao podići stoga što smo se napokon, srećnim sticajem okolnosti, uspeli zaposliti za stalno, *i to dobro*. Međutim, budući godinama okružen prijateljima – okruženje, u neku ruku, nalik porodičnom – puls zajedničkog života je dopirao do tebe i prožimao te čak i kada si bio u svojoj sobi – ipak smo po useljenju osetili izvesnu ogoļjenost našeg novog života. Jer odista, retko bih ranije bio sasvim sâm u tom zajedničkom stanu – tek poneki vikend kada bi cimeri, mada retko kad istovremeno, odlazili roditeljima ili rodbini, u provinciju. Stoga, *počinjao si postepeno samog sebe da sumnjičiš povodom pravog razloga preseļjenja, pomišljajući da si se odselio, pre svega, da bismo mogli biti sami, napokon sami; kako bismo mogli na novoj adresi uranjati u sopstvenu samoću; negde zasebno nastanjeni, rastakati se, ne štedeći se; tonuti u letargiju čije pravdo – ni uz najbolju volju – nisi uspevao doseći u neposrednom prisustvu svojih prijatelja; prepuštati se svojoj prirodi – njenim sveobujmljujućim nenadanim valovima*. Možda je to bila, još na samom početku, zadnja misao tvoje želje za

odlaskom iz prethodnog doma – to nas je počelo kopkati prvih nekoliko dana nakon preseljenja.

„Ne“, rešio je, „ovde neću više tako bezglavo i detinjasto pokušavati da joj se otrgnem.“ Melanholiji. Pustićemo je da traje, da istraje – da nas ishlapi. Da, *paradoksalno*, izluči sve iz tebe svojim lučenjem. „Jer ono što nužno dolazi ne može se saznati utehom, šta god to bilo. To što dolazi. Jer utehom se, kakva god bila, ništa ne objavljuje.“ A opet, *tim i takvim* meditacijama, nisi uspevao da otkloniš, ili bar odgodiš, eufemistički rečeno: nelagodu kad melanholija, *sad pak doslovno*, uzme pod svoje; kad počne da traje, da se proteže mimo vremena kroz rasplinuto tkivo dana. I kao posledica jednog vrlo starog *i retko iskrenog* prezira, prezira prema ideji da čovek treba uvek da se čeliči, samim tim i sad, nije nam se, naravno, javljala nekakva patetična bodrost i čilost. Pre neki tih a stalno prisutan i turoban umor. Gorkog je bio ukusa, potmuo, neporazno tinjav.

Preispitivao bi se povremeno i u pogledu odnosa sa prijateljima, naročito s Brankom, koga poznajemo još od srednje škole, a s kojim sam imao nekakve međusobice. A o kupovini stana govorilo se godinama, da se onda, sve donedavno, dugo, dugo ne bi izrekla nijedna reč u vezi s tim. Trebalo je roditelji da nam kupe stan još kad si upisao studije, takav je bio prvobitni plan, ali onda su iskrsele neke važnije stvari i novac od ušteđevine, čas očeve čas majčine, morao je odlaziti negde drugde.

Sad, napokon, imamo stan.

I stan se vodi na tvoje ime.

A opet, ne nalazimo u tome neku radost.

Niti te to ispunjava osećajem sigurnosti. Uz to, na momente mi se čini da taj prostor, koji je sada neopozivo naš

životni prostor, nikad neće zaista postati tvoj novi dom. Osećati intenzivno prazninu tog napola renoviranog, a gotovo nenameštenog stana! – Činilo nam se u pojedinim trenucima kao da novi prostor okrutno pruža otpor tvojoj nameri da ga pripitomiš.

Da ga uistinu naseliš. Kao da svaku tvoju životnu kretnju, koliko god bila sitna, neznatna, protkiva nekakva jedva čujno cilikava sinusoida hladnoće, čistog mraza, koja bi, zasigurno, činila da i sami penati zacvokoću.

Pa ipak, iznenadio si se jednog dana otvorivši, *eto*, kuhinjsku fioku. Treću odozgo; zatekavši između raznih drugih sitnica, salveta, kesice kus-kusa, paketa basmata i slično – tri kutije špageta, čak dve otvorene, načete: i shvatio da je naš novi stan *iznebuha* postao nekakav dom.

„To je ona fioka koju svaka kuća ima.“

Začudilo te je to, zato što ne boravimo tu ni mesec dana – međutim, život, *očito*, ostavlja brzo svoje tragove.

Istina, u poslednjih desetak dana kupio sam sve te sitnice. Samo su tvoj zaborav i neplanska kupovina, kojoj smo skloni, samo su to razlozi tog nabiranja, sabiranja, tako tipičnog za domaćinstvo. Jer nije li stvar domaćinstva sva u ta-loženju, slaganju.

Čak parloženju.

A opet, brzo nas je nešto izmestilo iz tog osećaja. *Još istog dana.* U kupatilu si, nakon tuširanja, primetio jednu kap vode sa spoljašnje strane novog, glomaznog umivaonika, gde se – uprkos nemaloj svojoj težini – drži, odoleva kapa-nju, iako prepuna; zrela za pad. *Pojam smrti...* Počeo nam se prikradati poslednjih godina; otkako si izgubio jednog prijatelja s fakulteta. – No, kada smo nekog od narednih dana sišli u dvorište zgrade, osetili smo, *naprasno*, nešto neobično,

nesvakidašnje u vazduhu. Opet neku prisnost. Sve to ga seti na neko davno vreme pre ratova, sankcija, hiperinflacije, bede, na neko vreme pre ratova i pre razvoda, na neku *neposrednost bivanja u svetu*. Osećaj sigurnosti, koji po nečemu – koliko neodređenom toliko karakterističnom – liči na detinjstvo.

Na tren kao da opet: sve stvari su nam blizu. Bliske, odaju ti se nežno, gotovo dobronamerno. Svaka stvar je pitoma, dovoljno naša. Namenjena tebi, kao i nekom drugom, ali ne apstraktno bilo čija. Ništa ti ne uskraćuje sebe. *Sam asfalt nam je odjednom prisan*. I blizu. *U pogledu*.

Jedino dok bi silazio niz stepenice.

Pred prizorom crnih električnih brojila.

Pred tim prizorom na zidu visokog prizemlja osetili bismo uvek nešto uznemirujuće. Na svim spratovima bilo je po tri brojila električne energije; svuda siva, samo u prizemlju, *jedno sivo, a dva crna*.

Na njima bi se uvek – i to češće tokom silaženja nego dok bismo se penjali – zadržavalo nešto posebno u tvojoj pažnji. Uvek bi te podbo taj opažaj, ali bezbolno, čisto periferno, samo koliko dodir oštrice.

Sedimo sad, u ranonovembarski opalan suton, ogrnuti kaputom, na terasi; pušiš svoju andrićevku; gledaš ptice, isto kao što smo i na prošloj adresi u isto vreme činili, s tim što je ovde nesrazmerno više ptica, i one upravo u taj čas doleću s krošnji obližnjeg parka na krošnje pred tvojim balkonom, pre svega bučne vrane i čvorci; čitava jata.

I posve je drukčiji osećaj.

Ovde mogu i pošto uđem unutra utanjati u sve to, a tamo si morao, na putu do svoje sobe, da prođeš kroz prostor

iscrtan putanjama drugih – prostor premrežen; da naše od dejstva tog nikotiniziranog sutona skamenjeno lice, ipak malko i nesvesno umekšaš; zaobliš – da bi dospeo do svoje sobe. No, niko nas ne bi uznemiravao na balkonu: držali su se svi toga, a i cimeri su se razlikovali u pogledu pušačkih navika. Branko, ujutru, prvo što bi učinio, pripalio bi cigaretu. Milan ne: kako promiče dan njemu se, jednom nam je rekao, „sve više otvara“, a ujutru, kaže, ne može. Branko uveče skoro da ne bi pušio, a Milan tad pali jednu za drugom. Sonja, Vanjina sestra, koja je, što se nas tiče, možda i odveć često bila naš gost, povukavši dva dima, gasila bi tek upaljenu cigaretu. Ili bi je, samo pripalivši je, spustila u pepeljaru da bi je nakon nekoliko minuta ugasila, shvativši iznenada da joj se, zapravo, ne puši. Branku se ponekad dešavalo da zaboravi na cigaretu što se dimi u piksli na malenom stalku kraj klavirskih dirki. Cigareta bi, najčešće dok bi čitao nepoznat tekst, dogorevala, i na koncu bi se – a takve stvari nisu promicale tvom oku – prevrtala naglavce, i, u nekoliko okreta, padala na tepih; rastrošivši svoju lulicu pepela. Dok mi, samo našu *sutonku*, koju ni sam ne bih, u svakoj prilici, nužno, pušio do kraja. Sedimo sad i, uvlačeći poslednji dim, pomišljamo „ipak sporo pada mrak“, rečenicu dvosmislenu, za tebe pak bremenitu nekom vrstom melanholičnog optimizma, da bih već sledećeg trena, ušavši i upalivši svetlo, osetio to: *prazan prostor: puko rasprostiranje*. I naravno, uživanje u prepuštanju samoći i praznina usamljenosti (osećaj nekakve ostavljenosti) – ta su dva osećanja pokušavala povremeno pogledati jedno drugom u oči. I naravno, tad se ne bi prepoznala.

Ušao si unutra opuštenih mišića lica. Prozirna nesvestica nam je prijala; i nekog drugog dana činila bi boje drugačijim, smislenijim; tada ne.

Pa ipak, tih dana smo shvatali da živimo upravo onaj vid života za kojim smo tako moćno žudeli u prethodnom periodu. *Modus vivendi* koji smo tada projektovali, slika koju smo odašiljali, ispunjenu svojom najboljom energijom, u budućnost da te sačeka i sretno presretne u pravom trenutku, kada se steknu uslovi, kada se oiviče i, zgodno i zagonetno, prepletu okolnosti. Otud te je i čudilo, *do neke vrste preneraženosti*, što bismo u sebi, sada, kada se većina toga bila ostvarila, mogli da primetimo samo ravnodušnost. Ravnodušnost u koju bi onda dugo zurio, rezignirano, bez mogućnosti da bilo šta promeniš, a da ne bismo bili ni sasvim zatečeni tom tvojom nemoći.

*

Jer ono što je kod nas izostajalo moglo bi se nazvati emotivnim eidetizmom. Prirodnim, spontanim, te i neprimetnim duševnim eidetizmom većine ljudi, koji se sastoji u tome da se može – nalik slikaru koji i dalje u prostoru ateljea *vidi* model, budući da ga je pre toga prilježno posmatrao, te ga sad može slikati do u detalj – da se može, dakako, uvek u duhu prići važnim trenucima ličnog života. Trenucima koji su se često mogli, još tokom doživljavanja, percipirati kao važni; ne samo kao prijatni i lepi (ili pak teški) a snažni, zato što ih je odlikovala izvesna dubina i perspektivnost, a to se ipak vrlo brzo zapazi i osvesti.

Cela stvar je u sposobnosti da se ta iskustva mogu zadržati u pamćenju, uvek u konkretnosti određenog intenziteta, čime bi bilo obesnaženo ono što se nama događa – jedna vrsta obeznačavanja. Kod nas je vreme brisalo sve tragove važenja, uprkos tvojoj želji da očuvaš te trenutke.

Da ti nešto uvek, bez obzira na nepredvidive okolnosti i neizbežne promene u životu – znači, kao određujuće.

I ti si shvatao da izostaje upravo ono u čemu jedno istinski religiozno biće, što nismo bili ni u naznakama, ne bi moglo oskudevati – poređenje koje ti je bilo nadohvat ruke stoga što su se Vanja i njegova sestra izdavali za religiozne i ostavljali mnogo prostora našoj (nemaloj i neskromnoj) sposobnosti za spekulaciju da geštaltistički doslikava sve što je njima, u tobože religijom prožetim životima, suštinski nedostajalo. Jer oni, čak i tako jedno proparani sopstvenim nedoslednostima i nedostatnostima, imali su sposobnost da oseće u datom trenutku – ma koliko prošlo od ostvarenja njihovih želja (odnosno, molitava) – zahvalnost. Za njih je u mislima sećanje na želju i njeno ostvarenje imalo karakteristiku nekakvog emotivnog verizma, koji bi i u naknadnoj predstavi mogao reprodukovati duševno stanje od pre ma koliko godina, bez primetnog šuma, bez oštećenja na snimku. Verovatno stoga, mislili smo, pošto su se oslanjali na božju volju. To – *bar ne na taj način* – nije mogao biti slučaj s tobom.

*

A možda je to pak značilo i ne osećati jasno, i u dovoljnoj meri, punoću samog trenutka.

Punoću od koje se trenutak rasprsne i podari ti svoju idiosinkratičku slast, izluči, stvoren samo za tebe, svoj unutrašnji svečarski sok. Ići u neznanju, zaslepljen, mimo trenutka, prividno slavodobitno, obmanjujući se da ideš kroz trenutak, a opet, osećajući se uskraćenim za tu slast, koju svakako misliš da zaslužuješ. Ne umeti doživljavati stvari u dobrom fokusu; ipak. Izmaći se u okrilje prve senke pred nastupajućom emocionalnom samosvešću. Ne umeti iskreno

živeti svoju sreću; umeti želeti, da, i to na onaj izvrstan, retko istančan način, tako da se želja zaista ostvaruje, ali odmah potom skliznuti, nemilice, u neiskrenost prema samom sebi, i držati se nje, tvrdoglavo ostajati u njoj. Držati se postrance, sklonito, uvek, i nehotice, na sigurnom, negde dole unutra, u polovičnom, ipak kobno polovičnom doživljavanju svega. Dočekivati sve što dolazi uvek u otklonu, s rezervom, u nesvesnom gardu. Sve primati pljoštimice, tim kosim položajem osiguran. A kada bi se toliko žuđeni cilj ostvario, bezmalo istog trena, iako neopazice: gubiti odnos prema njemu.

Moguće je da je kod nas slabio signal još na putu.

Te bi ono što bi najzad stiglo do tebe pre ličilo na nešto iščilelo, sparušeno, bivše i iznošeno, nego na iskustvo koje bi moglo u čoveku ostaviti žilav utisak.

*

To bi dolazilo kao nekakav šapat, koji bi se javljao kada bih pomislio na nešto važno; šapat – kojim dopiru reči „to ništa ne znači“, koji lagano, lagano, praveći ogromne, značajne razmake, romoni reči „to... nije... ništa...“ – šapat koji nečujno oko sebe prosipa prašinu koja čini da trne sve što bi samo po sebi da vredi, što bi da pulsira, da daje, vraćajući i stvarajući istovremeno, i iznova. Postepeno utruće, i onda, prestanak važenja tog nečeg bitnog, a da se nije primetio taj prelaz, to gašenje; a da se ne bi mogao taj prevoj iz onoga što ima značaj u ono što nema nikakav nazreti jasno, makar u naknadnoj rekonstrukciji, ma kako se duboko želela – ne.

To je tonjenje u samoskrivenu otupelost. Bepovratno brisanje koje briše i sećanje na sebe. Ta pakosna nagarenost utrobe, koja ne odaje sebe ni slučajnim pramenom dima, ni nesmotrenošću puteva vonja.

I to zatajeno oduzimanje smisla poseduje, zapravo, veći stepen *magičnog* nego trenutak kada neka stvar, koja za nas nije posedovala to svojstvo, odjednom mimo očekivanja, blesne i počne da gori plamenom punog važenja, smisla za naš život, nečim bez čega više, *ma to i cinično negirali, zataškavali*, ne možemo.

II

Jedne od narednih večeri otišli smo u posetu tvojoj vremešnoj prijateljici i neplanirano se zadržali kod nje dokasno. Vrlo si se radovao susretu s tvom dragom Sofijom, ugovorenom u poslednjem trenutku; tim pre što smo imali utisak da, iako je za tobom bio tek neradnim petkom produžen vikend, danima nisi izlazio iz kuće, te smo bili već, priznaćeš, malko umorni sami od sebe. Značio nam je mnogo duhovni dodir s tom neobičnom, iskričavo vitalnom šezdesetpetogodišnjakinjom – a da ona možda nikada nije do kraja uspela naslutiti u kojoj si se meri i na koji način vezao za nju. I u periodima poneke krize, katkad bi bila dovoljna samo jedna misao o njoj da podstakne lagani ili, ponekad čak, iznenadno brz oporavak. I ranije kada bi joj odlazio u posetu, sedeli biste po četiri, pet sati i više te razgovarali o mnogo čemu zanimljivom i vrednom doznavanja, ostajali dokasno urojeni u muziku, književnost i filozofiju, ali i u beskrajne anegdote o ljudima iz sveta muzike.

Međutim, kako je večer odmicalo, a vreme u razgovoru hitro proticalo, odjednom – a bilo je već prošlo dvanaest i dvadeset, dvadeset i pet – počeli smo sticati utisak da sve dublje zapadaš u dvosed Sofijine dnevne sobe i da ti je, pritom, *iz nekog nepoznatog razloga*, sve teže da se odlučiš da

kreneš, iako si već tada znao da si se zadržao znatno duže no ikad pre. Pili smo odlično i neobično jako crno vino, i bila je to noć punog meseca, noć kakvu gotovo uvek teško podnosimo, i ti si bio već prilično pripit. I kao pod nekim poklopcem.

I nekim delićem svesti počinjao si, ne znajući zašto, da snatriš o tome kako bismo najradije samo spustili glavu na kauč na kojem sediš, izuvši se, svakako, pre toga... Najednom, jasno osećaš da moraš krenuti (bilo je blizu pola dva): jer naša domaćica je žena u godinama i pored njene divne nekonvencionalnosti i danas ništa manje retke gostoprimljivosti, ona ima svoje navike (ustaje svakog dana u šest i radi osam do deset sati dnevno) i možda je već umorna, te ti ipak, napokon, ustaješ i krećeš.

Primićeš se sporo izlaznim vratima zato što se razgovor sa Sofijom uvek u toj fazi i dalje produžava i veriži novoiskrslim digresijama, pomaljaš se kroz uski hodničić skoro od poda do plafona prepunih zidova slika i uspomena s putovanja, poklona njenih kolega i prijatelja, a onda nam Sofija pred polazak poklanja kod nas nedavno objavljenu knjigu gravira Holbajna mlađeg i stihova Žila Korozea *Ples smrti*, budući da si joj naširoko govorio o utisku koji je ostavilo na nas Holbajново slikarstvo tokom obilaska Gemelde galerije u Berlinu.

Čim si izašao iz stana, *tog istog trena*, našavši se s druge strane ulaznih vrata, u hodniku zgrade sâm, osetili smo se iznenada nesigurnim, kao da je Sofijin stan bio nekakvo mesto sigurnosti, a ti si sada bio izvan njega, i prilično te je začudio taj utisak, s obzirom na to da je mnogo vremena minulo otkad je vanjski prostor za nas bio polje neizvesnosti.

I sve to navelo nas je da se počnemo prisećati tog polutajnog sloja tvojih misli tokom večeri, naročito pošto je prošlo dvanaest sati, tog dosta čudnog poriva koji ti se bio tad počeo tiho javljati, tu i tamo provirivati, ne otkrivajući sebe u punom svetlu, jer bismo ga, u suprotnom, sami vrlo brzo i bespoštedno ismejali; i ta se ideja tako dobro skrivala, na tako se fine načine zametala u spletove svega drugog što si osećao i mislio tokom razgovora da se mogla bez problema trpeti njena neobičnost: ideja da će nas Sofija, uzevši u obzir da je kasno, možda, eto, pozvati da prespavamo kod nje. Ta je misao inače mogla parazitirati jedino na tome što je pojedine, ponekad čak vrlo poznate izvođače iz inostranstva koji bi učestvovali na muzičkom festivalu čiji je korednik programa i organizator bila, Sofija volela da ugosti, i oni bi tad, doputovavši na svoj koncert, prespavali noć ili dve kod nje, namesto da se baškare u odajama nekog hotela, a da nam je takav splet događaja, koji se poslovično ponavljao, uvek ostajao pomalo nejasnim.

Doduše, prisetili smo se da ti je ta misao još dok si bio kod Sofije prošla kroz glavu, i onda se vraćala sve češće, naročito nakon što je Sofija pomenula sina jednog čuvenog slikara – inače, njenog starog prijatelja iz Tuzle – koji ju je bio nedavno posetio tokom proputovanja kroz Srbiju, i koji je, pošto se bio kod nje prilično zadržao, a uprkos čak upornom uzmicanju, na koncu, ipak prihvatio njen poziv da završi tu.

Nejasnom osećaju nesigurnosti, koji nas je obuzimao u hodniku, doprinosilo je i to što lift nije radio – mada, još kad si oko osam sati dolazio, nešto nije bilo u redu s njim: pritiskanjem tastera u prizemlju ništa nismo uspevali da učinimo iako se čulo potmulo kretanje sajli, zvuk koji te je na

jedan ponoran način privlačio od najranijeg detinjstva. *Krenuo je bio peške uz stepenice.* Međutim, ni na prvom spratu nije bilo lifta, te smo ga tek bili uzeli na drugom spratu, i bez problema se, potom, njime uspeli sve do devetog, a sada: lift je bez problema došao do gore, ali ušavši u njega, uzalud smo pritiskali dugmad, *prizemlje, prizemlje*, uzalud si otvarao i zatvarao još jednom vrata, jednokrilna spratna čelična, dvokrilna kabinska drvena, proveravao iznova da li su dobro zatvorena, pritiskao opet *prizemlje, prizemlje, prizemlje*, prisanjajući pritom dlan otvorene šake na spojnu liniju krilnih vrata i oslanjajući se o njega dobrim delom svoje težine, sav iskošen – ali ništa. Lift je stajao u mestu.

Izašao si na stepenište. Jedino svetlo dolazilo je odozgo, pošto je iznad Sofijinog bio još jedan stancić, verovatno nastao adaptacijom pomoćnih prostorija u potkrovlju, do kojeg su vodile uzane stepeničice prenatrpane po ivicama raznovrsnim sobnim biljem, kao što je često na takvim mestima slučaj.

Krenuo je da silazi u mrak. Kako smo išli sprat za spratom, pomicali smo se sporo kroz sve gušći mrak, i tek spustivši se dva ili tri sprata, našavši se na samom pragu tame, počinjao si da shvataš da nešto moraš preduzeti i čudili smo se što ti ranije to nije palo na pamet: da treba jednostavno upaliti svetlo u hodniku. Naravno da se nije trebalo oslanjati na svetlo nad vratima improvizovanog stana – međutim, već uveliko je bilo na dejstvu jedno od onih tvojih uštapskih suženja.

No, sada smo već bili duboko u tami i opipavanje zidova u potrazi za plastičnim prekidačem nije pomagalo; a naravno da nismo hteli rizikovati da pozvonimo nekom od stanara zgrade u dva izjutra, jer za nas, takvi kakvi smo, to

bi ipak bio odveć veliki ulog. – Pripit sam, a hodnik je ogroman, stepenice neobično dugačke i široke, ne snalaziš se najbolje, poniremo u tamu, *uz to i zabrojao si se*. Ne znaš na kojem smo spratu, izgubio si orijentaciju, i javlja nam se osećaj da bi ovako mogao nekim čudom promašiti ne samo prizemlje već i podrum zgrade, te zaći u tamu nekog višespratnog podruma nalik podzemnim parking-kućama, pa da to silaženje, *eto*, možda nikada ne prestane. Pripitost je činila svoje. Prisećaš se, odjednom sasvim vispreno, da bi mogao osvetliti zid pomoću displeja telefona, i najzad, *služeći se tim pomagalom*, pronalazimo prekidač i palimo svetlo. – Pa ipak, iako je svetlo sad bilo upaljeno u hodniku cele zgrade, ti si silazio gotovo pet minuta.

Imao je osećaj kao da tome nema kraja. Činilo nam se uvek iznova da bi sprat na koji silaziš morao biti makar drugi, barem treći sprat, ali uvek bi iskrsavao još po jedan sprat, *i to je iskrsavanje neočekivanih spratova* ne samo iritiralo, što je već samo po sebi bilo dovoljno neprijatno, već je stvaralo i neprijatnost u vidu *dodatnog* osećaja neizvesnosti, tako da se sve to ukupno dalo teško podnositi. Bili smo na neki čudan način zarobljeni u svom kadru, uskosti kadra koji se skućeno i skrušeno, plašljivo i čisto trepereći pružao pred tobom, *u nečemu nalik staračkom tremoru*; bili smo nekako začarani njegovim otamnelim ivicama i u našem trenutnom modusu svesti nije bilo makar minimalne širine koja bi nam omogućila da se trgnemo i odlučno poželimo da utvrdimo, nedvosmisleno, koliko je tačno spratova pod nama.

Napokon dospevamo do prizemlja i, nešto užurbanog hoda, izlazimo iz solitera. Stanica za autobus je dvestotinak metara niže. Masivna vrata za nama treskaju – uvek zabo-

raviš da pitomi mehanizam opruge na vratima te zgrade ne radi. Minut-dva kasnije sedamo na klupicu pod staničnom strehom. *Nikog tu nije bilo sem njega.* Čekaš dugo. Noćni autobus ide svega jednom na sat. Prska nekakva čudna, razložena, tanana kišica. Prolaze samo retki taksisti, pusto je. Kroz providnu bočnu stranu stanične kućice, okvašenu sitnim kapljicama, što su naizmenično, jedne između drugih curile nadole, udvajaju se, po vertikali, svetla farova nadolazećih automobila. Stoga: više puta se prevariš da će naići autobus. Iz povećeg unutrašnjeg džepa kaputa izvlačiš knjigu i pod slabom uličnom rasvetom krećemo da listamo Holbajna. Vetar duva, nanosi ti kosu preko naočara, no ne toliko da bi nam bilo neophodno učiniti napor da je sklonimo. Uostalom, na neki način ta nam zamagljenost pogleda odgovara. *Kao dopuštamo sve.* Ni kapljice sa stakala naočara nismo bili marili, zasevši na rupičastu metalnu klupicu, da obrišemo. Čitaš katren po katren. Razgledaš, čkiljeći, Holbajnovne gravire izoštrene groteske o neizbežnosti smrti.

S druge strane ulice pomaljaju se grubi glasovi. Nekolicina agresivnih. Tvojih godina ili nešto mlađi. Zastaju ispred zatvorenog marketa nadomak stanice za linije u suprotnom smeru. Malo se skupimo celim telom, promeškoljimo pod košuljom – uvučesh se još dublje u svoj kaput i nastaviš da čitaš. Kao da si želeo da nas udubljenost u knjigu, kao i kosa preko naočara, zaštiti od potencijalnih pogleda s druge strane. No, pada ti na pamet da bi moglo ispasti i obratno: da bi mladići poput njih, baš stoga što smo uronjeni u čitanje, mogli krenuti da te provociraju. Osećaš kao da se baš nama smeju – a smeju se obesno; donekle preteće; pomišljaš da bi nam mogli dobaciti nešto. I ranije nam se katkad to dešavalo.

Saviješ se još više. Još puniji nam pramen kose pada preko naočara, ali ti ga ostavljaš da visi, da nam delimice zaklanja pogled, zato što *imamo neugodan osećaj* da bismo podigavši ruku i sklonivši pramen s očiju – pokrenuli neki niz događaja koji je opasan.

Pogleda si prikovanog za stihove.

Držiš se njih.

Tamo smo sigurni. U stihovima o smrti. Što si pripijeniji uz njih, misliš – manja je mogućnost da će nam se nešto desiti.

Uskoro, primetiš jednog drugog, nešto starijeg mladića u crnom kako se približava našoj stanici. Spazio si ga krajičkom oka još dok je prelazio ulicu na obližnjem pešačkom prelazu. Skrećeš pogled i nastavljaš da čitaš, hoteći da nas ni on, u meri u kojoj je tako nešto moguće, ne primeti; ili bar da ostane neprimećeno da si ti uočio njega. Neki tren kasnije ipak podižeš glavu – mladić se već bio približio – da bismo odmah potom nanovo usukali svoj pogled u katrene, i onda dugo, dugo čitali i posmatrali grafike (uz nešto intenziviraniji srčani rad), a kada si sasvim drugim povodom otrgao pogled od knjige, opet se prevarivši da nailazi autobus: shvataš da *crni, koso iza nas, sedi na žardinjerama*. Pravio si se da ga nismo videli. Rekao samom sebi – istovremeno se čudeći toj svojoj potrebi – da nije strašno što on sedi tamo. Opet *Ples smrti*. No: zar sebi u datim okolnostima dotičnom lektinom upravo ne otežavaš. Ali nastavio si da čitaš. O smrti. Motreći pomno Smrt u liku kostura kako se utkala na nov i uvek iznova lucidan način u svaku sliku, bez obzira da li slika predstavlja trgovca, švalju, kralja, škrticu ili papu.

Utom stiže noćni prevoz. Takvom brzinom je prilazilo stanici da smo na tren rezignirano pomislili da se vozilo

uopšte neće zaustaviti, što bi značilo da bi morao čekati još čitavih sat vremena, pošto nerado daješ novac za taksi; nisi bio ni sasvim siguran, u tom metežu, da je linija prava.

Ali ulazimo u autobus: doslovno utrčavaš u njega na srednja vrata. Uskačemo: i već na putu do sedišta – koso od ulaza – zateturaš se, zanese nas ipak preneglo kretanje tog masivnog vozila. U autobusu nema mnogo ljudi. U drugom delu. Nekolicina. I ne galame tako mnogo. *No, on se uzdržava od osvrtnja.* Za nekoliko minuta ću pomisliti da su dečaci ubrzo i izašli, verovatno već na sledećoj stanici, jer si prestao da obraćaš pažnju na njih a da to nismo ni primećili. Ispred njega, sa suprotne strane, jedan za drugim, dva čoveka. Dobar deo puta, činilo mi se da su približno iste starosti, da su obojica zašli u godine; da bih tek kasnije uvideo da je jedan od njih nešto stariji od nas; onaj spređa. Prilazi ti kondukter – pojava koja nam je odmah privukla pažnju. Nešto mlađi od tebe. Kondukter je inače stajao desno od vozača, odmah do vetrobrana, nalakćen, oslonjen o šipke kraj prednjih vrata, i nešto je vozaču žustro govorio. Toliko da je levom rukom mlatarao, *ističući time neprekidno svoj emotivni stav o onome što izriče*, takav smo sticali utisak. Koliko se moglo čuti s polovine autobusa, koji je imao dosta bučan motor, kondukter je prepričavao neki događaj u kojem je i sâm učestvovao, burno naglašavajući da je jedino on tada i tamo bio u pravu, utkivajući neumorno svoju interpretaciju pripovedanog događaja u svaku bogovetnu reč, i zahtevajući, pritom, od vozača da se složi u svemu s njim, ali na neki pervertiran način, tako da je ispadalo da iako insistira na potpunom potvrđivanju svega, istovremeno smatra da se svekoliko to odobravanje, u biti, podrazumeva. I izdaleka je sva ta gluma izgledala smešno, samo kao

nekakav suvišak, tupavi privezak, iako ne sasvim bezopasan. I mi smo se pitali, odmeravajući sve to sa našeg sedišta, čemu sva ta agresivnost i kako to da su ljudi oko tebe tako agresivni: kao da su svi, bez izuzetka, tajni uživaoci steroida.

No, iako se i kondukter morao pridržavati za pomoćne držaljke, prilazeći nam, iako se i on morao pomagati pridržavanjem za naslone sedišta i uspravne šipke, dotični je hodaao znatno spretnije, dužim, smelijim i nešto proračunatijim, iskusnijim koracima. Zdepast je bio, širokih ramena, i izgledalo je kao da će biti neljubazan, jedan od onih bez „izvolite“/„hvala“ ljudi, pa ipak, kada ti je prišao da naplati kartu, bio je *sasvim pristojno ljubazan*.

Dobivši kartu i kursor osetili smo neko malo olakšanje. Karti si pokušao da otkučaš iz sedećeg položaja, osvrćući se i istežući ruku u nameri da kartu ubaciš u aparat koji je stajao na šipci nadomak naslona našeg sedišta; ali iako si je uz nemali napor nekako uspeo uvući u prorez na gornjoj strani aparata, i pored višekratnog pokretanja mehanizma nadole, nismo uspeli kartu da otkucamo. *Nešto nije radilo, iako je mehanizam iznutra štekao pri svakom povlačenju nadole*. Odustao si. Na tvojoj karti, iako je bila plaćena, neće biti rupica na aplikaciji brojanika. Stavio si je u džep i pomislio da ćeš, ukoliko naiđe kontrola, jednostavno demonstrirati da je aparat u kvaru. „Pa što nisi išao na prednji ili zadnji?“ – „Hteo sam da nastavim s čitanjem.“ I onda bismo afektirali, glumatali nekakvog knjiškog moljca, te ih tako naveli da dignu ruke od nas i ostave te na miru: jer nas, tobože, kao individuu (u tom društvu) i ne treba ozbiljno shvatiti. Džep te seti Holbajna i ti ponovo vadiš knjigu iz kaputa. Dok prelistavaš do mesta gde si stao – i nastavljaš s čitanjem – kondukter dospeva do vozača i produžava svoju priču,

mlatarajući rukama, kako i ne gledajući u njega primećuješ, jednako nasilno.

Međutim, knjigu nismo mogli držati obema rukama – jednom si se morao pridržavati za naslon praznog sedišta pred nama, stoga što je vozač ludački vozio i autobus se njihao s jedne na drugu stranu, zanosio se u krivinama, skoro sasvim prazan noćni autobus gotovo je leteo dok je išao nizbrdo još većom brzinom, a ti si nastavljao da čitaš o smrti i da, koliko je to moguće, posmatraš, u svom vidnom polju usled turbulencije razmazane grafike, naprežući se. – I počinjao si da pomišljaš da je ona misao-želja o tome da nas Sofija pozove da prespavamo kod nje, sve ono odlaganje polaska natrag, u stvari, samo predosećaj, može biti, predosećaj, čak i ta knjiga koju si dobio na poklon, taj ironični poklon, pa i samo naše gubljenje u vertikalni mraka hodnika devetospratnice time dobija novo značenje, upotpunjuje se, zaokružuje u jednu misao, jedan posve jasan strah koji obrazlaže sva prethodna tvoja napirlitana treperenja, koja su te čudila, zato što nismo bili tako plašljivi, bar ne poslednjih desetak, petnaestak godina, slobodno smo se inače kretali gradom, i noću, bez osvrtnja; ranije: da – ali to su bile godine kada si se podjednako plašio i policije i lokalnih kriminalaca i običnih ljudi koji, ponekad, polude i, ponekad, u tom ludilu počnu da pucaju iz pištolja donetih s ratišta, koje, eto, ponekad, sigurnosti radi, nose sa sobom. Pomišljali smo – rečju – da je *to nešto* možda upravo saobraćajna nesreća. Možda će se vozilo naprosto preturiti. Ništa drugo. Složenije. Obično slaganje vektora. U toj slici, pitamo se da li bi se mogla, nakon nesreće, pronaći knjiga koju si čitao – želja da bismo makar izborom lektire ostavili nekakav trag, osmislili svoju smrt. (Iako je knjiga poklonjena, posveta je

izostajala.) Ali autobus bi goreo, vizualiziraš, te bi i knjiga izgorela, tako da, u neublaženoj dramatičnosti, osećaš koliko bi bila velika šteta što bi se usled dejstva određenih fizičkih zakona izbrisala takva čudesna činjenica, takvo izvrsno poklapanje: da smo pred samu smrt čitali o smrti i aktivno mislili o njoj.

Pa ipak, listajući i razgledajući iznova celu knjižicu, divno trojezično izdanje, sve više se pribijavaš kobne analogije koju doživljavamo, i pomišljaš da samim aktivnim mišljenjem o smrti, možda, činimo da je ona više moguća, prizivamo je. – Ali bili smo prilično umorni, i dosta već utučeni od nemale količine neprijatnih senzacija nakon izlaska iz Sofijinog stana, te ti se nije dalo odupreti se, odupirati se bilo čemu.

Ulagati bilo kakav napor u bilo šta.

Najpre si se polako i neprimetno počeo prepuštati situaciji da bi za tren oka, posve neočekivano, isplutalo iz nas jedno jasno „neka“. Jedno „pa šta“. Neka bude i smrt. Šta. Provalila je neka vrsta iznenadne pomirenosti, neka vrsta sasvim mirnog prepuštanja sebe u ruke slučaja. *Neka ga ljulja u svom naručju taj opasni slučaj i nek čini s njim šta mu je volja.* – I odjednom preplavljuje te taj osećaj, izdiže nam stomak kao mehur. I mi počinjemo gotovo stremiti mogućem nesrećnom slučaju, podavati mu se čak smelo, s nekim oblim prkosom, duljiti ruke svoje napred, pružati ih ka njemu – i to je prvi put da išta slično osećaš otkako ne doživljavaš svoju egzistenciju u potpunoj ogoljenosti pojedinačnog, odvojenog bivanja, bivanja isključivo zasebice, kako smo živeli godinama, sve dok nisi upoznao Aleksandru, koja je sada u Berlinu, koja je utonula pre nekoliko sati u san jer ustaje rano i, propinjući se kroz berlinske novembarske magle,

odlazi na fakultet pre nego što bi se razdanilo do kraja. Prvi put se okrećemo smrti otkako sebe osećaš unutar bliskosti koja je već dve godine opstajala uprkos daljini, bliskosti napokon pronađene, iz koje si, kada bi se prišunjala ideja o smrti mogao snatriti jedino o smrti udvoje – kao prethodnog leta na Mljetu kada vas je poslednjeg dana letovanja vozio svojim raspadnutim belim golfom na pristanište kako biste stigli na trajekt, čovek kod kojeg ste bili odseli, neuravnotežen ratni veteran, na tužno očigledan način videlo se, čovek sasvim prozuckao, nervčik koji je uvek kad biste ga sreli tih dana, pošto je živeo u istoj kući gde je bio i vaš apartmančić, zaudarao na rakiju, malo govorio, a i tad mrzovoljno mrmljao nešto sebi u bradu, iskosa gledao, nespretno potiskivao animozitet, neuspelo glumeći gostoprimitljivog domaćina, utežući se u mider ljubavnosti svog položaja nametnutog siromaštvom, teškim ostrvskim siromaštvom, i upravo ostrvski ostrvljeno je vozio taj jadni čovek raskliman, razglavljen golf, sečući krivine, jer ste kasnili. Trajekt je trebalo da krene petnaest minuta od trenutka kada ste upakovali poslednju stvar u prtljažnik i zaklopili ga, a čovek je vozio nenormalno brzo po krivudavom putu, katkad po samoj sredini, dodajući gas gde se nipošto, po tvom skromnom mišljenju, ne bi smelo. Pokušavali ste staviti mu do znanja da ima još vremena, da trajekt verovatno neće krenuti po redu vožnje, međutim, bez uspeha. I pri svakoj krivini ste, držeći se za ruke, mislili da ćete sleteti sa grebena u to prekrasno plavo Jadransko more, more prošarano odblescima avgustovskog sunca, ali sve vreme, umočeni oboje u trepet i osećaj drhturave neizvesnosti, i u jednu jedinu misao, umirujuću, blagu misao, koja je obuhvatala sve druge, srećnu misao: da ste zajedno. I jasno ti je slegao taj kadar

pred oči, auto koji pada u more, sve dok niste napokon stigli u pristanište.

Pomislio si čak da je trebalo već stvoriti jedan život – pa ipak, nisi prestao da čitaš *Ples smrti*, da čitaš uz primisao da time možda i prizivamo taj ples, lupkajući u dobrom taktu tog, reklo bi se, opasnog skerca. I nismo prestajali da se prepuštamo onom „šta god“. „Šta god, ja sam tu, nek dođe... Ne mogu reći *spreman sam*, zato što nije u meni takva rešenost. Ja se ne prsim za plotun. Ja nežno kažem *neka*. To je to. Ništa više.“ Ništa nije uspevalo da promeni unutrašnji stav prepuštenosti, stav letargičnog bacanja u polje mogućeg, gde je i smrt. I ti nisi nalazio volje u sebi da odstupiš, da se probudiš. Odskočiš.

I od tada je bilo tako sve do poslednjeg trena. I nije nas dražio rizik, ne, nikakvo zadovoljstvo u riziku i prepuštenost slučaju te vrste, ničeg kockarskog, iole igrivog, pre neki obao osećaj, topao, malko tup po rubovima, osećaj nežnog prepuštanja. Samo spontano odašiljanje signala da si pasivno spreman za prelamanje u smrt, uprkos reminiscenciji tog dubokog poznoletnjeg iskustva. I kada si pomislio na to, kada si se setio nje, kada si bio na pragu griže savesti, na mogućoj skretnici gde bismo se mogli povući iz tog hrljenja, rastresti se i rastrezniti, promeniti polaritet svog doživljavanja situacije u kojoj se nemilice nalazimo – nisi ništa učinio, nisi se želeo razbuditi, nisi želeo izmiletati iz tog svog prigranog ležišta, već si bio obrano ulegao u njega, ogreznuo u njegov dubak da se ne vratiš. Ta slika svetlucavog mora koje je konačno more za vas dvoje, svetlucavo i konačno, ta slika nije imala snage, nije imala dejstva na tebe u toj noći što posrće, i išao si preko griže savesti zbog toga, mimo te griže savesti, roneći pod njom, zaobilazeći je kao da ne

postoji, kao da nije došla u pravom trenu kao mio i dobar glas; osećali smo je tek kao nešto uzgredno iako resko, što ipak nije samerljivo glomaznoj emociji u kojoj smo bez povratka. Sve se utopilo u blaženo stanje prigušene, u sebe uvrnute i posuknule radosti ushićenja pred otvorenošću za smrt, smrt koja izdvaja, koja te luči iz dvojine, iznova i opet individualizuje, čini nas konačno pojedinačnim bićem, što i jesmo bili sve vreme, što jesi i dalje, iako pronađen u bliskosti, koju sada pak osećaš kao nešto ometajuće u srljanju brzim noćnim kretanjem uz Korozeovu ipak dosadnu stopu. – *Završio je drugo čitanje, vratio se na predgovor.*

*

Vozio si se bar petnaestak minuta, uronjen u to opasno čitanje, to premetanje svega sricanjem tih osrednjih stihoa, no, kada smo se napokon našli blizu svog kraja, činilo ti se kao da će te zaobići ono što si tako intenzivno osećao kao dolazeće, ono što je već bilo najavljeno, na razne načine više puta najavljivano, i kada je autobus ušao u ulicu na koju ćeš za tri stanice, greškom, izaći, misleći da na raskrsnici nakon treće stanice ta linija zavija levo, a od te raskrsnice treba ti do kuće pešaka svega desetak minuta nešto ubrzanog noćnog hoda – bilo nam je već lakše i s novom smo se budnošću otrešali slasti pređašnjeg snatrenja, što je pratio neki vid neverice nad tom sadržinom, čuđenja nad tom epizodom, koja te je bila tako moćno obuhvatila. Autobus je i dalje leteo niz široku ulicu, iako će uskoro početi da se uspinje uz nemali nagib tog bregovitog dela grada, te se vozač nije zastavio ni na jednoj od prve dve stanice, tim pre što niti je koga bilo pod nadstrešnicama, niti je ko od svega troje, četvoro putnika iz autobusa ustao i prišao vratima, što je

očito ovom vraškom vozaču na noćnoj liniji odgovaralo, budući da bi se inače nasilno zaustavljao njegov tok, prekidao njegov pakleni ritam.

Stoga, ustali smo na vreme, odmah nakon druge stanice u toj ulici, kako bismo, viđeni u četvrtastom unutrašnjem retrovizoru, naznačili dovoljno jasno od naših očiju sve vreme kabinom sakrivenom vozaču da mora ipak stati i ispustiti te iz te *zahuktale noćne mašine*. Autobus se naglo, bez prelaza, iz pune brzine u kojoj je bio, zaustavio na toj strmini; vrata su se širom otvorila uz drzak tresak, kao da će narediti: „izlazi!“, i omamljenim korakom, zanoseći se, stupio si na tle; i koleno nam je umalo pokleklo već pri sledećem koraku kada je autobus bio krenuo dalje.

I samo što si bio na tren na sigurnom, na kopnu, i trebalo je samo ići tom ulicom malo nagore, pa potom nadole tri bloka, pa onda skrenuti levo, i samo tren pošto si uvideo da si bio u zabludi da na toj prvoj raskrsnici svega sto metara dalje od nas autobus ne skreće ulevo, nego nastavlja pravo, što je značilo da si komotno mogao izaći na sledećoj stanici i onda pešačiti dužinu svega jednog bloka; samo što smo videli kako to pomahnitalo vozilo gradskog prevoza nestaje u daljini, cereći nam se velociferski farovima s leđne strane, i pružili svega dva-tri koraka, izašli iz stajališta i krenuli trotoarom gore – prilaze ti, hodajući *na neki neobičan način*, dve figure. I već s prvim rečima kojima ti se obraća jedan od njih dvojice: „Ej, izvini, mogu nešto da te pitam?“, mi shvatamo, osećamo celim svojim bićem da nam je to kopno, kojeg si se napokon bio dokopao, namah izmaknuto; da je ishlapelo, iščilelo i nestalo, jer si opkoljen, jer nemamo kud; jer su se momci pribijali uz nas dok ti je stariji od njih, a obojica Roma bili su maloletni, postavio ponovo isto pitanje,

umećući jedno „brate“ – premda sam, uvidevši da ne mogu pobeći i izvući se tek tako, zaobilazeći ih, već bio odgovorio potvrdno.

Prolaz nagore bio je odjednom sasvim preprečen.

Iako je jedan deo nas već jasno percipirao vrstu situacije u kojoj si se, svojom neobaveštenošću o linijama GSP-a u svom novom kraju, obreo, jedan drugi deo tebe, naivniji, još uvek je želeo da veruje da se ipak prevario u proceni situacije i veselo je lebdeo, pun očekivanja, sve dok ga rečenica: „Brate, keva mi je u bolnici, hoćeš da mi pomogneš?“ (ne toliko sadržinom koliko načinom kojim je izrečena) nije sasvim razuverila, svela na pravu meru, pretulila. „U redu“, odgovorio si, „samo, hajd’mo polako gore pa ćemo usput.“ Predložio je to naivni deo nas ili je to bilo neko pozadinsko kovarstvo, koje se poslužilo tvojom naivnošću da predloži nešto što će biti, svakako, odbijeno, kako bi se time dobilo malo na vremenu, malko razgibala novonastala situacija i raširio time, možda, elastizirao manevarski prostor. Rekao si to mirnim, na neki način čak zavodljivim glasom, prilično tiho, iskrenuvši glavu i pokazavši blago rukom, tek neznatno podignutom u laktu, nagore. Mladić koji ti se obratio izgledao je kao da će svakog trena planuti, bio je vrlo nervozan, tanušnih živaca, videlo se, iako taktički suzdržan kako ne bi prešao na otvorene pretnje već u prvom stadijumu; pripremao je sebi prostor za dalje poniranje u žrtvu, nagnut trupom ka njoj, to jest, ka nama, dečkić od svega petnaest-šesnaest godina, pri tom čak ne ni sasvim loše odeven, u beloj majici, a u plavo-beloj prugastoj njegov nešto tamnopotiji, niži i verovatno malo mlađi drug, koji je samo ćutao i ukručenošću svog malog ali žilavog, vižljastog tela, pretio, zastrašivao, činio situaciju još ozbiljnijom.

Osvrnuli smo se oko sebe. Nije bilo nikog na toj širokoj, preko dana vrlo prometnoj, ulici.

Grupica mladića koja se nalazila preko puta u trenutku kada si izašao iz autobusa, odmakla je u međuvremenu toliko niz ulicu da bi bilo besmisleno pokušavati da ih dozovemo. Niti bi te čuli usled njihovog razgovora niti bismo mi, po svemu sudeći, imali drugu priliku za doziv pošto bi te ova dvojica sigurno u nekoliko koraka stigla i učutkala. No, sve da su i uvideli izdaleka u kakvoj si se situaciji obreo, da li bi to nužno značilo da bi istog trena, potrčali ka nama, bez obzira što mogu, u najmanju ruku, dobiti batine, bez obzira što bi napadači mogli biti naoružani. *Naravno da ne.*

Oštricu noža nismo videli, ali si imao da vidiš dršku noža (ležao je u kožnoj futroli crne boje što je obavijala članak leve ruke mladića koji je pretio), pošto su prsti desne ruke zasukali rukav teget duksa na rajsferšlus koji je mladić nosio preko majice.

To je bio odgovor na naše osvrtnje.

Pre tog pokazivanja noža rečeno ti je (upola glasa) samo jedno „nemaš gde“, silaznom intonacijom, i čisto umirujuće je to zvučalo, kao da u tome nije bilo trunke napadačke pakosti.

„Okej, okej, tu sam, nigde ne idem“, odgovorio sam prilično hladno, odjednom nekim čudom sabran, jer iako si se bio osvrnuo, nisi to učinio na očajnički način.

Najednom je celo naše telo bilo fokusirano na tačku izlaza iz situacije, nije se u nama javila hrabrost, od samog početka bilo nam je sasvim jasno da bi najpogrešnija stvar bila stegnuti šaku u pesnicu, a i nikad nisi bio vičan tučama; u nekoliko poteza bi te oborili na zemlju, šutirali do mile volje, i uzeli nam sve što imamo – ne, to nije bila hrabrost što se

javilo u tebi, i što je strukturiralo celokupnu našu pojavu, rastreznivši te do kraja, uspravivši naše telo, davši gipkost tvojim verbalnim sposobnostima, potrebnu punoću našem glasu, odsustvo straha na izrazu tvog lica: bila je to neka potmula pribranost koja je sigurno bila svoje sokove crpela iz onog što si doživeo u pogledu odnosa prema smrti, vozeći se s Holbajnom u rukama u autobusu s manijakom za upravljačem. „Brate, vidim da si dobar dečko, nemoj da me teraš da upotrebim *ono*.“

Mladićev ton se neprekidno menjao, naprečac na polovini rečenice, od maltene blagog do agresivnog, pretećeg i obratno.

Kao za neki poslednji izgled koji bi nam pomogao da se spasemo, uhvatio si se za sintagmu „dobar dečko“, nazreo nekakvu iskrenost u tim rečima, nekakvu pozadinu na kojoj bi se mogao odigrati dodir između tebe i napadača, koji bi u pogodnom trenutku iskoristio u svrhu preokreta situacije u našu korist; iskrenost, jer otkud zaista sad to „dobar dečko“. Nije li se kroz tu sintagmu provukla neka slabost tog, verovatno usled nedostatka neke supstance na koju će se utrošiti tokom noći pridobijena svota, nervoznog, rastrzanog pa primirenog, sapetog mladića krupnih kestenjastih očiju, iskrenost – jer su nam te dve reči otkrile da je nov u svemu tome, neprekaljén, da se još uvek lomi, naročito pred pogledom napadnute osobe, iako naizgled čvrsto rešen da istraje.

Osetio si da je mladić mek i rovit ispod te tanke uličarske kore, sažalio si se na neki čudan, psihološki gotovo nemoguć način na tog maloletnog napadača, uronio pogledom u njegove oči, i tu je počeo taj dodir koji je imao prednost da se mogao osloniti i utemeljiti se na našoj sad već sasvim postignutoj i dosegnutoj smirenosti i pribranosti, zato što

si još na samom početku, uvidevši mladićevu vatrenost, osetivši da je žitka, da se prelama i da za tili čas iz njega može da prolomi čista, nepatvorena agresivnost, shvatio da je to jedini koliko-toliko siguran put da ga nečim ne izazoveš na prolamanje. „Hoću da ti pomognem, ali nemam mnogo para.“

Svojim tonom i odglumljenim velikodušnim gestom, pre svega odsustvom straha, zaslužili smo pozornost obojice, zatim njihovo kratkotrajno uzmicanje, čime smo dobili na vremenu i potvrdili svoj laskavi identitet „dobrog dečka“. No, da novonastalu tišinu ne bi prekinuli oni, a mi bismo time izgubili i ovu malu i pred njihovom snagom svakako neznatnu prednost, ali za tebe ogromnu, punu nade u pozitivan ishod – požurio si s narednim potezom. Pružio si ruku ispred sebe. „Hoću da vam dam novac i daću vam koliko mogu, ali onda da me pustite!“

Pikirao sam starijeg očima: „Važi?“

Topla šaka napadača našla se u njegovoj šaci.

„Važi“, rekao je.

„Dogovor?“, pitali smo usrdno, stavljajući i drugu ruku preko njegove.

„Dogovor“, rekao je.

Mašio si se rukom za unutrašnji džep kaputa i polako izvadio novčanik. Sada je izgledalo kao da ti vodiš situaciju, da mi vučemo poteze; dajemo novac, gubimo ga, da, ali tim činom zadržavamo svoj integritet, i utvrđujemo ga. Međutim, varljivo je bilo sve što si gradualno sticao poslednjih desetina sekundi, i za tili čas si izgubio visinu na kojoj smo se našli, jednim jedinim potezom.

Izvadiвши novčanik i rasklopivši ga, krenuo si prstima da premećeš po pregradicama kako bi izvukao novčanicu od dvesta dinara, koliko si planirao, *za ovu priliku*, da izdvojiš...

ali nezgoda je bila što se niži mladić, kao omamljen kožnom stvarčicom koja se našla pred njegovim očima, stao naginjati napred kao da će svakog časa zagnjuriti u novčanik.

Okretali smo novčanik ka sebi, iskretali, koliko god je bilo moguće, jer, u neku ruku, znali smo da imamo pravo da to činimo, ma kako ono krhko bilo, pošto je dogovor bio da im ti *daš* novac; bio si se borio svim raspoloživim silama za to i najgore bi se bilo desilo, izvesno je, da je mladić u prugastoj majici zaista dobro video sadržinu našeg novčanika, budući da smo neki dan ranije primili platu i podigli – iz razloga koji se ne moraju obelodaniti ovom prilikom – nemalu svotu s računa. *Ali i bez toga, prošao je loše*. Kada smo izvadili novčanicu od dvesta dinara i pružili je ispred sebe, mladić s nožem – videvši da je to *samo* dvesta dinara – prasnuo je.

Napokon je eksplodiralo u njemu ono što je zadržavao u sebi od početka. Besno je bacio novčanicu. Besno zakoračio levo, pa desno, što nam nije moglo ličiti ni na šta drugo do na *vehementan hod čoveka van sebe*, i dreknuo, ukoliko se tako može reći, kvintom razjarenog čuđenja, razularene neverice: „Dvesta dinara?!“ Iskolačio je oči: „Dvesta dinara!!!... To se ne ostavlja ni u crkvi...“

S obzirom na to da je situacija sad stvarno krenula da eskalira, izgleda čak preko granica onoga na šta su oni sami bili po dogovoru spremni, pojavljuje se treći lik, stariji od njih, nešto viši.

Dolazi odozgo.

Tek tada, videvši i trećeg, mi se počinjemo uistinu miriti s tim da nema izlaza. Međutim, dugajlija, mirnim tonom, skoro kao da je na tvojoj strani, reče: „U čemu je problem?“ Najmlađi se u međuvremenu sagnuo i podigao palu novčanicu.

Sada nastaje nova etapa. Dolaskom nove osobe, menja se i ton, i način, stil pregovaranja. Visoki samo reče: „Daj nam hiljadarku i puštamo te.“ Izgovorena rečenica zvučala je kao da je izrečena u nekoj daleko mirnijoj situaciji.

Novčanik nam je bio ostao u desnoj ruci i sada ga je trebalo podići a da se opet ne desi nešto nepredviđeno. Izdižući ga do visine grudi, polako uzmičeš, ali time ne uspevaš puno postići jer nas sva trojica potiskuju, i u stvari, pribijaju uz jedan izlog. No, ipak uspevam da se pozicioniram tako da stojim ne sasvim zatvoren u njihov krug; i polazi nam za rukom da održimo taj krug otvorenim tako da si ti gore, a oni dole.

Krenuli smo da vadimo novčanicu, ali najmlađi je hteo po svaku cenu dohvatiti se novčanika – ti si se pak izmakao i dečko uspe da uhvati samo mrežicu sa karticama, koja se pocepa i pade dole, ujedno s novčanicom od dvesta dinara koja slučajno utom ispade. *To izazva pometnju.*

Razdražila ih je pomisao da ćeš se ti sad saviti da kupiš kartice, pa htevi da osiguraju pretpostavljenu našu nameru, stadoše da kevcu „sagni se, sagni se“ i „dohvati to“. No, mi iskoristismo metež da se malo izmestimo i gotovo istovremeno izvadismo jednu hiljadarku iz novčanika. Brzo je pružiš najstarijem, ovaj ti je istrže iz ruke i reče ortacima istim onim mirnim glasom: „Palimo“; prvi pregovarač se okrenu i reče, sležući ramenima: „Izvini, brate“ i zamače; a najmlađi, u zaostatku, još se saže da dohvati i onu dvesto-dinarku, i, budući već u stavu start, potrča za njima.

*

Jedva jedanput bio je sam. Oblak koji je sipio kišicu ispred Sofijine zgrade dopraminjao se u međuvremenu do našeg

dela grada i već nekoliko minuta, još dok je trajalo sve, prskutao sitne kapljice.

Kad si se sagnuo da podigneš istrgnuti deo novčanika, pala ti je knjiga na već vlažnu bordo rešetku za ventilaciju pred izlogom uz koji je trebalo da budemo pribijeni. Nismo dobili nijednu pesnicu, lakši smo za hiljadu i četiristo dinara, i živ si. *Pokušavao je da se presabere*. Stajao si jedan dug tren u mestu, podigavši *Ples smrti*, izgubljen.

Namah, ostavši bez onog u odnosu na šta se treba odupirati inteligencijom, oprezom, hipertrofiranom pribranošću, ostavši bez tog oslonca na koji si se bio navikao, koji je izoštravao sve naše misli i percepcije – osetio si se sasvim nestabilnim i otupelim. Međutim, samo nas je za trenuće oka držalo to stanje u punom intenzitetu zatvorenim u sebe. Već sledećeg trena otrgnusmo se od njega, razbudivši se i shvativši da još uvek, zapravo, stojiš na istom mestu gde se sve to dogodilo. Pomakao si se odatle kretnjom koja bi mogla imati nečeg sujevnog u sebi.

Krenuo je ka raskrsnici gore. – I prešao si ulicu ne sačekavši zeleno svetlo za pešake, nastavio sledećim blokom, uzbrdo. Hodao si sporo misleći da žuriš. I još neko vreme nam je bilo potrebno da iskristališemo ono što ti se upravo desilo, da *dovedemo do pojma predmet svog malopredšnjeg, više nego burnog iskustva* i kažemo sebi s nekom lucidnom nevericom:

„Dakle, ja sam opljačkan.“

U biti – promrmljao si te reči.

Pa iako nam je već u tom trenu počinjalo postajati čudno da nam je bilo potrebno dva-tri minuta hoda po toj neodređenoj kišici i neko neodređeno vreme stajanja da bismo prozborili tih nekoliko reči, ono što te je odmah potom zateklo,

čak zaprepastilo, jeste osećaj da je sama potreba za verbalizacijom zapravo sumnjiva. Jer da li je zaista neophodno reći, imenovati ono što ti se dogodilo da bi ti uopšte došlo do svesti, uprkos tome što smo *mi i samo mi* bili tamo, u samom središtu tog događaja, izloženi svemu, doživljavali sve tako napeto – naročito nakon viđene drške noža – da napetije ne bismo mogli?

Osvrtao si se nekoliko puta kako bi se uverio da se nisu vratili. Da nas ne prate. Ali ipak si znao da su završili s tobom.

I tek nakon nekoliko minuta, počinješ da shvataš da bi u datim okolnostima bilo najnormalnije i najprirodnije pozvati policiju. Nego ne osećamo neposredno taj poriv kao tvoj. Te ubeđivanje sebe da obavestiš nadležne organe dolazi naknadno, tek kao nekakva reakcija na pomisao šta bi značilo učiniti suprotno: dopustiti da se nekom drugom desi isto. – Ali, eto, taj se nemili događaj upravo okončao i svaki je dalji potez suvišan, nego treba, lepo, otići kući u nemosti. I biti zahvalan slučaju. Sticaju okolnosti. Otići kući i piti vodu. Pri čemu bi ta tišina, to odustajanje od prijavljivanja policiji – trebalo da bude odraz izvesne zahvalnosti.

Jer energija je već razmenjena.

Zatvorilo se.

I ti si ipak dobro prošao u svemu tome.

Zašto bismo sada nastavljali.

Otvarali novu seriju razmene.

Da, osetio si to. Da nećeš okretanjem čuvenog dvocifrenog telefonskog broja: da nećeš time povrediti neku celinu. Narušiti je. Okrnjiti. Celinu koja se izvajala sama od sebe. Koja se sada zatvorila. I zašto bi sad trebalo da penetrira u nju neka tuđa, vanjska sila.

Pošteđen si.

Zar nije to nešto na čemu bi čovek mogao biti zahvalan. Jer. *Bili su dobri prema njemu*. Uzeli nam samo novac. Sve je prošlo u najboljem redu. Samo uz malenu pretnju. A šta je to. Mala ta pretnja. Pretnja i novac. Ništa više od toga. Nikakav fizički kontakt. A ti svakako ne bi da pominješ sitnice. I beznačajne materijalne štete kakva je, recimo, pocepan novčanik. *Ta kupiće nov*. – Jer to je između tebe i njih. Šta država ima s tim.

Ali onda je u njemu proradio građanin. Osetio si čak neku svečanost te dužnosti, građanske dužnosti. Obavestiti organe! Mi smo shvatili da ti sad *imaš puno pravo* da prijaviš taj slučaj. Osetio si se čak pozvanim. Sekundarno je, tobože, što se sve to *nama* desilo. Ti si, u određenom smislu reči, bio samo svedok razbojništva. Ona instanca u nama koja je svesna da se nešto doživljava kada se doživljava – upravo ona je svedok tog zločina!

I sve to stoga što nikad nisi želeo živeti u takvom svetu – ostavljanje cele stvari iza leđa policiji bilo bi potpuna negacija svega što je civilizacijsko: molićemo lepo.

No, istog tog trena osetio si koliko je u tebi nepoverenja prema policiji, prema državi. I to prema toj policiji i toj državi, odnosno, toj policiji u toj državi. A u stvari, toj državi u toj policiji. *To ga je zaprepastilo*. Tek iz tog dvoumljenja shvatili smo koliko nemamo pouzdanja u državni aparat na koji bi pojedinac u situacijama kada je ugrožen trebalo da može da se osloni. No, to nije ništa novo. Bio je to trag devedesetih u nama. Tada su policajci ulivali strah u kosti. Pa i nešto kasnije. Kada bi se vraćali sa Kosova, neuravnoteženi, te bi onda iskaljivali svoj bes na nedužnima, urlajući bespoštedno na one koji to ne zaslužuju, i preteći, što se i nama jednom desilo.

I nisi mogao da se ne zapitaš (gotovo zapenjene introspekcije): „Nije li deset godina dovoljno vremena da se regeneriše u pojedincu osećaj sigurnosti bivanja u jednoj državi: nije li čitava jedna decenija period dovoljno dug da bi se mogli, čak sami od sebe, rekonstruisati oni delovi ličnosti koji su bili najpre prignječeni, pa pregaženi, sve one silne, uvek iznova i iznenada ometajuće udolice, ulegnuća koja nas tako tužno parališu u našim svakodnevnim životima, čak u našim najprivatnijim sferama?“ Shvativši da se taj proces nije uspeo okončati (a možda ni principijelno i valjano začeti) tokom čitavog tog nemalog perioda, bili smo ni manje ni više preneraženi – i to u najvećem mogućem stepenu!!! Prepoznavši da je sve to tako podzemno u nama, neverica nas je počela hvatati. Deset godina je ipak odveć kratak isček vremena da bi se vratilo u prvobitan položaj sve ono što je bilo presavijeno, ugnuto, ulubljeno pod bivšim režimom, naročito ukoliko ste imali uživati u njegovim dražima tokom svojih formativnih godina. – Policajac je onaj koji je osion. Koji likuje uoči li užas u tvojim očima.

*

Došavši kući, osećali smo se zaglušeno, pijano, ali ne od vina, već od svega što ti se desilo.

Kao da nismo imali ravnoteže, u hodu si se zanosio, ne baš primetno, ali nismo bili sasvim stabilni. Kao da nam je agresivnošću ispoljenom prema nama – ranjena aura, i pomislio si: „O, kako odvratna kvazineobarokna dvadesetprvovekovna slika, ali da, to je najpreciznije: moja aura krvari.“ Tada, na licu mesta, osećao si se sasvim bezbedno u njoj, tad nas je štitila, ali njen cvilež začuo si kasnije, nazreo njenu bol naknadno, tek došavši kući, ostavši, nakon svega, sam sa sobom.

Zaspao je potom i tupo spavao. U sedam si se probudio. Otišao do toaleta. Pio vodu.

Ponovo si zaspao. Nešto te je opsedalo. Neka neminovnost. Nismo se mogli kasnije setiti šta. (Nekakve plereze, valjda.) (I neki hrtovi.) Ali se vraćalo; uporno vraćalo. Otrzalo te od sna više puta, uzastopno, a ti si nastavljao.

Budiš se sledeći put u jedanaest sati. Osećaš da više nećemo moći da zaspimo. Jedva se do kupatila dovlačiš. Tamo stojiš dugo kraj masivnog lavaboja, pognut.

Odjednom se – i dalje, napetih, stegnutih ramena i lopatica – trgneš. Desnom rukom prođeš kroz kosu, zatežući je. Gladiš je i pokušavaš da smiriš jedan pramen.

Opet se trgneš. Opet obema rukama prođeš kroz kosu. Vrlo nervozno. Još jedan dug pogled u ogledalo. Frontalno. Fiksiranje nesigurnim pogledom.

„Tvoje lice nije tvoje. Moglo je biti i lice nekog drugog.“
Hladan izraz. Trudiš se da gledaš sebe iskosa.

Izašavši iz kupatila, hteo si da odeš do dnevne sobe. Da otvoriš prozore, da razmakneš zavese. Međutim, zaustavio si se kraj prozora koji smo otvorili odmah po ustajanju iz kreveta.

Namamljen svežim vazduhom.

On izbaci ruke van, kroz drveni, rastočeni, nekad verovatno beli ragastov. Udahneš vazduh, svež, mirisan, oštar, vazduh. Dodirneš se, ganut njime, nadlanicom još malko vlažne ruke, o čelo.

Istodobnost tog meko-hladnog dodira ruke o čelo, i zapahnutosti dahom odmaklog jutra – malo nas razbistri.

Dva minuta kasnije, sagneš se kraj prozora da podigneš upaljač koji nam je pao sinoć pre no što si krenuo kod Sofije.

Pramen hladnog vazduha prodre ti, najednom, kroz širok rukav majice. Zapalaca pod nepamćenom pazuhu. I skliznu, suknu, bočno niz trup. Previjajući se, talasavo, preko rebara. Svakog ponaosob.

Koža ti se naježi od toga.

Zatvaraš.

Marjan Čakarević

AURE KOJE KRVARE

Nekima je već po objavljivanju knjige *Tonus* bilo jasno da je Ivan Antić jedan od najznačajnijih prozaista nove generacije; drugima pak to verovatno nikad neće postati jasno. Uzrok potencijalnog nesporazuma krije se velikim delom u antiintelektualizmu koji je imanentan našoj epohi, dok je drugim delom reč o statusu kratke priče, koji je poslednjih godina, pa i decenija, čini se, suštinski uzdrman. Dok roman zauzima praktično sav javni prostor i pažnju šireg kruga čitalaca, a poezija srazmerno ugodno opstojava u getu nagrada i festivala, dotle se (kratka) priča nalazi u čudnom, kako javnom, tako još više i finansijskom međuprostoru, zapravo izvan ili pored ovih književnih tokova. To se može posredno ilustrovati jednostavnom činjenicom: nakon osamdesetih, u srpskoj kulturi nema gotovo niti jednog pisca, izuzimajući donekle Vuleta Žurića, koji svoju slavu uživa prevashodno kao pripovedač. Još je ilustrativniji primer nedavno objavljivanje dveju antologija u Službenom glasniku (*Prostori i figure* i *Pucanja*), koje je pokazalo ogroman nesrazmer između nove pesničke i pripovedačke scene, u korist ove prve.

Ovde skicirani kontekst nužno je imati na umu kada se pristupa novim pričama Ivana Antića. To zapravo znači da knjiga *Membrane, membrane*, usled suštinskog nepostojanja prozne kratkometražne scene, sama proizvodi sopstveni kontekst, a sa tek nekolicinom knjiga i autora, u prvom

redu S. Srdića, M. Vujičića i D. Barzut – kreira i čitavu novu proznu scenu. Drugim rečima, zbog odsustva ili, u najboljem slučaju, vrlo tanušne generacijske referencijalne mreže, *Membrane, membrane* grade svoja semantička polja u svojevrsnom sinhronijskom vakuumu.

Svega ovoga pisac je bio svestan i u vreme pisanja *Tonusa*, ali ta (samo)svest je u pričama iz nove knjige kudikamo izraženija. Linija koja razgraničava ove dve knjige utoliko nije samo linija podrazumevane (životne) zrelosti, već i ona koja znači prelazak iz bočnih u glavni poetički tok. Taj prelaz se desio krajnje diskretno, gotovo nevoljno i pod prinudom konteksta, ali je od suštinskog značaja za razumevanje ove knjige. Pozicija koju Ivan Antić sa novom knjigom zauzima mogla bi otuda biti upoređena sa onom na kojoj se nalazio Albahari početkom osamdesetih godina: reč je, dakle, o fragilnom mejnstrimu, koji se sve vreme poigrava sa sopstvenom pozicijom i neprestano je suštinski dovodi u pitanje, neprestano pokušava da se izmesti iz te pozicije i da sebe posmatra sa strane, nalik na glumca iz priče „Nije se prekinulo“. I to ovog pisca na presudan način odvaja od ostalih: on se ne nalazi na samonametnutoj i utoliko prividnoj poetičkoj i političkoj margini, koja zapravo teži ka mejnstrimu i u izvesnom smislu ga reprodukuje, već iz središta, iz samog „srca trenutka“ potcrtava takoreći ontološku usamljenost svojih junaka, koji, spolja gledano, pripadaju tihoj većini pristojnih, dobrih građana. Svi ti građani – glavni junaci – doživljavaju određenu transformaciju u toku priče, ali takvu koja dovodi, starinski rečeno, do sloma njihovih ideala, ili u najmanju ruku ističe njihovu neuklopljenost u svet. Pod svetom se ovde ne podrazumeva ništa apstraktno, nikakav uopšteni svet, svet kao takav, kako se možda

može učiniti posle prvog čitanja, već naprotiv, sasvim određeno parčence planete, suptilno i jedva primetno, a ponekad i posredno naznačeno prostorno-vremenskim referencama, ali ne samo to: svet ovih priča, njegova prostorno-vremenska mreža, pre i iznad svega obuhvata lični svet junaka te priče (koji najčešće idu u paru), to jest osobe, prostore, predmete, kao i čitav niz kompleksnih i neuhvatljivih tekstualnih entiteta, koji nastaju prožimanjem ovih triju kategorija. To se može ilustrovati odlomkom sa samog početka prve priče „Longitudinalno“: „(...) Naime, dok sam sklanjao visoke vinske čaše, koje su predstavljale prepreku, one se nehotice dotaknuše, što prouzrokovao poznat i mio zvuk. Nekoliko sekundi pre, počela su da zvone zvona za jutrenje nedaleko. Zvon čaša – mogao bi svako primetiti – nije bio *nesrazmieran* njihovom tonu.“ Ili u istoj priči nešto kasnije: „(...) Za razliku od ostalih u auditorijumu, on se pomicao svojim telom, istežao, uvrtao, što sam odmah registrovao kao *neku posebnu vrstu osetljivosti na draži muzike*, čemu sam se u sebi *tiho divio*. (...) Njegov uglađen izgled, što se *dalo primetiti i s leđa*, ublažavao je, dakle, utisak izazvan njegovim neobičnim načinom slušanja muzike, *svojevrsnim učestvovanjem u njoj*, svojim telom.“ Ili u sledećoj priči pod naslovom „Istiskivanje“, u kojoj pripovedaču zapadne za oko devojka, i to „(...) Njeno nabranje, različiti vidovi kretanja kroz prostor“, što on kasnije u svom sećanju čuva „obazrivom dinamikom svojih pokreta“, i dodaje: „Nešto što nije bilo moje i što mi nije bilo poznato od pre: učitalo se u moje kretanje.“ Ovde je, dakle, reč o susretu, „stapanju“ junaka i prostora, potom predmeta (čaše), zvuka i prostora, pa onda predmeta i junakinje (u mučnoj sceni uvlačenja noža u vaginu u priči „Istiskivanje“) itd. Na ovim i srodnim mestima, u tačkama

semantičke i tekstualne koagulacije, događa se ne samo emocionalno-psihološka, već i telesna transgresija: membrane pucaju i svet, u nekom od svojih gorenavedenih međublika, ulazi u telesni i psihički prostor junaka. I menja ga.

U *Tonusu*, u pričama kakve su „Loš šegrt“ ili „Truba u prostoru“, postoji donekle slično prožimanje junaka i sveta, ali s tom razlikom što je naglašena artificialnost tih prizora imala funkciju preispitivanja odnosa sveta i jezika, čulne realnosti i sveta priče; u knjizi *Membrane, membrane* ovaj se odnos preispituje iz drugog plana, dok se u prvom „čitaju“ odnosi u samom svetu, a jezik služi da bi se ti kompleksni odnosi opisali i tek na izdvojenoj, sasvim specifičnoj metaravni teksta preuzima i performativnu ulogu.

Zanimljivo je uočiti nešto konkretnije kakva je to ravan i na koji način jezik sada igra svoju performativnu ulogu. Ono što je karakteristika svih priča iz knjige *Membrane, membrane* jeste unutrašnja fokalizacija: narativna perspektiva je presudno omeđena pogledom (i telom) pripovedača. Svi ti pripovedači su, treba primetiti, hipersenzibilna bića: oni reaguju na svet oko sebe intelektualno i emocionalno-psihološki, ali i telesno, čulima registruju najneprimetnije pojave i najmanje pokrete u svetu, koje, međutim, nisu uvek u stanju da osveste; pripovedači-junaci dakle katalogizuju i one utiske čije značenje ne mogu da odrede u samom času registrovanja. Reverberacija tih mnogobrojnih utisaka/pokreta/motiva rasprostire se kroz priču, menjajući intenzitet, usložnjavajući narativnu perspektivu diskretnim transformacijama kroz koje motiv prolazi, da bi u pomenutim tačkama semantičke koagulacije prevladavala okvire zadate svetom priče i odjekivala u ravni višeg reda. Tako se, na primer, u priči „Longitudinalno“, motiv milog zvuka, ili mu-

zike, koji se javlja doticanjem čaša, a potom dopunjava zvonima za jutrenje i zvukom sirena sa bolničkih kola, vraća u sredini priče u opisu proizvođenja muzike prevlačenjem „vrhova praznih čaša kružnim pokretima preko žica“, a onda na kraju, u poslastičarnici, doživljava transformaciju, pošto čaše vode, koje ispija jednu za drugom, pripovedača asociiraju na gutanje pljuvačke, „nešto *primarno, primordijalno, primitivno*“, nešto „Organsko-nesvodljivo. Što uprkos svemu, nikako ne može da se izbegne“. Nalik na muzičku fugu, osnovni motiv, ili motivski kompleks se ponavlja i, svakim sledećim pojavljivanjem, nužno usložnjava. Tako drugom pojavljivanju čaša „na sceni“ prethodi mikroesej o savremenoj eksperimentalnoj muzici, koji se zapravo univerzalnošću svojih primedaba može razumeti i kao promišljanje savremene umetnosti u celini, u kojem je od posebne važnosti iskaz o „stvarnoj“ istoričnosti svake umetnosti: „I kako je uopšte moguće, da je *ono što se ticalo* anksioznosti, teskobe u prvoj polovini dvadesetog veka, sada, oko sto godina kasnije, za jednog starca *vrhunska melodičnost*.“ Slušanje muzike, uživanje u umetnost, praćeno je konkretnim telesnim reakcijama, dakle, umetnost proizvodi i fiziološke reakcije, ona primaoca-uživaoca dovodi u posebno telesno stanje, „izmešta“ ga iz njegovog tela. Ali ga istovremeno i približava, privodi bolesti. Treba u ovoj priči pratiti i taj paralelni, „bolesnički“, telesni tok, počev od zvuka bolničkih kola i bolnice kojom je okružen stan glavnog junaka, preko starca koji na muziku reaguje proizvodeći tikove, sve do gađenja izazvanog sećanjem na primordijalni zvuk gutanja pljuvačke i jutarnje erekcije, na samom kraju priče, koja prati „*milozvučne sirene ambulantičkih kola*“.

Sve priče u knjizi *Membrane, membrane* od samog početka razvijaju se na nekoliko planova. Ti planovi su, kao u ovde skiciranom primeru, izvanredno tananim vezama, motivskim prelivima i odjecima umreženi u jedinstven tekstualni univerzum, čiji se ukupni semantički spektar formira tek na metanivou, u pomenutom međuprostoru između sveta teksta i odsutnog, ali naslutivog glasa autora. Tek u tom međuprostoru, koji je zapravo „iznad“ ravni same priče, jezik preuzima (i) svoju performativnu ulogu, jezik dakle, tek tu, misli svet koji stvara. Jezik u pričama, jezik „tokom“ priča proizvodi svet, koji je nalik na naš, ali tek kada ga proizvede – jezik misli sebe, svoju krhkost i izrecivost sveta; tek tada, drugim rečima, postaje jasno da je svet „organski-nesvodljiv“, i organski-nesvodljiv na jezik, ali i da je ta organska nesvodljivost izreciva jedino jezikom. Ova metaravan, ili metafizička ravan, međutim, i to treba posebno naglasiti – proizvod je kompletnog značenjskog spektra koji se uspostavlja u pričama, dakle ne jednog, konkretnog značenja, već jednog, sugerisanog, kruga značenjskih mogućnosti.

Trebalo bi, u tom smislu, napomenuti na kojim se sve ravnima ove priče razvijaju, kako se, drugim rečima, dolazi do te nadsvođujuće metafizičke ravni. U svakoj priči osnovni narativni fokus je na samim junacima: vrlo precizno se popisuju njihovi telesni pokreti, koji su praćeni još preciznije opisanim emocionalno-psihološkim pomeranjima. Njihov socijalni i društveni status takođe je uvek, koliko je to moguće, precizno definisan, ali ne manje i njihov politički i ideološki svetonazor. Ovaj sloj je zanimljiv pošto registruje dublju i dalekosežnu promenu koja se događa u evropskim društvima na prelazu vekova, a koja se zapravo može jednostavno odrediti kao raspad građanskog društva. Junaci

knjige *Membrane, membrane* su građani, ali zapravo mnogo više nekakvi postgrađani. Iako se u opisima predmeta koje koriste i životnih prostora u kojima se kreću mogu detektovati neki tipični prerogativi građanske klase, vrlo teško je zapravo odrediti, imenovati i zamisliti kakav je širi socijalni milje kojem oni pripadaju, i to iz razloga što je taj milje izgubio bilo kakva pouzdanija socijalno-politička uporišta. Junak prve priče koji ide na koncert klasične muzike i ima u svojoj kući vinske čaše tako je, spolja gledano, tipičan građanin, ali je reč u stvari o vrlo neuhvatljivom građanstvu, to jest ostaje zapitanost da li se ovde radi o deklasiranom, osiromašenom građaninu; u priči „Off“, vrlo promišljeno i intelektualno angažovano, pripadnice seksualne manjine posmatraju se, uslovno rečeno, kao viša građanska klasa, iako je jasno da su u širem socijalnom kontekstu našeg društva one markirane i na neki način marginalizovane; u priči „Ulica bez bara“ ugledan građanski intelektualac, na početku, u jednom od prelomnih trenutaka priče, ponaša se poput jurodivog beskućnika; u pričama „Nije se prekinulo“ i „Bambi i nepoznato“, koje su zapravo priče o umetniku, tematizuje se izmeštanje, to jest (samo)izdvajanje iz društvenog okruženja, dakle neka vrsta neuklapanja u upisan socijalni milje, dok u priči „Ispod kože koža“ ova ravan je praktično neodredljiva.

Insistiranje na ovom sloju u pričama iz *Membrana, membrana* važno je iz dva razloga: najpre, ono potcrtava tradiciju na koju se ova knjiga naslanja, a to je tradicija građanske kulture i uopšte građanska (srednjo)evropska civilizacija, sa krugom pisaca i umetnika koji tematizuju njene transformacije i proklizavanja, kakvi su npr. Bernhard, Handke, Al Bahari ili Haneke; sa druge strane, reč je o jednom nivou

revitalizacije modernističkog modela novelistike, koji, oponirajući radikalnim formalnim avangardnim eksperimentima, podrazumeva minimum društveno-istorijske i kulturno-političke kontekstualizacije. I upravo kao i u Hanekeovim filmovima, struktura ovih priča podrazumeva mesta transgresije, tačke pucanja, prelaze ili promene koje su nekada diskretnije, kao u pričama „Off“ ili „Nije se prekinulo“, a nekada vrlo bolne, kakve su u priči „Istiskivanje“, ili konačno u ključnoj, završnoj priči „Smrt i adresa“.

Poslednja ravan na koju treba skrenuti pažnju jeste ona poetička u širem smislu, ravan intertekstualnog umrežavanja. U svim pričama knjige *Membrane, membrane* posejan je čitav niz manje ili više neposrednih referenci na određena dela ili umetnike čija narativna funkcionalizacija na različite načine oblikuje i semantički spektar samih priča, ali i širi poetički krug na koji se naslanja ova proza. Počev od priče „Longitudinalno“ i primedaba o atonalnoj muzici, koja se potom vraća u priči „Bambi i nepoznato“ neposrednim pominjanjem Šenberga i *Verklärte Nacht*, pa preko priče „Istiskivanje“ u kojoj se pominju još dvojica umetnika iz vremena prelamanja istorijskih i umetničkih epoha, a to su Alfons Muha i Gogen, ali još i više Jung, kao tvorac pojma sinhronicitet i Vitgenštajn sa svojim tumačenjem motiva „patka-zec iluzija“ iz *Filozofskih istraživanja*; pa potom priča „Off“ sa neposrednom referencom na zbornik priča sa lezbejskom tematikom *Pristojan život*; pa priča „Ulica bez bara“ koja ne samo motom iz *Zapisa iz podzemlja* ili kreativnim čitanjem kraja Marinkovićevog *Kiklopa*, već mnogo direktnije polemikom sa dominantnom strujom tumačenja, ali još više zloupotrebe nasleđa Radomira Konstantinovića u dnevno-političke svrhe, kao jednoj od najznačajnijih tema savremene

srpske književnosti i kulture, daje svoj prilog širem kulturološkom kompleksu koji se tiče odnosa između Istočne i Zapadne Evrope; ili upotreba trećeg lica u kombinaciji sa povratnom zamenicom u priči „Bambi i nepoznato“ kao diskretno ironičan komentar Hajdegera i hajdegerovskog stila, ali istovremeno i reinterpretacija bolne teme bačenosti u svet; priča „Ispod kože koža“, koja se zapravo može čitati i kao ekfrazna filma Džonatana Glejzera *Ispod kože*, a samim tim i romana Mišela Fejbera, koji je poslužio kao predložak za film; ili krajnje diskretna i rafinirana, ali sa dalekosežnim semantičkim implikacijama referenca na Andrića u motivu „andrićevke“, cigarete koju glavni junak puši na terasi, u priči „Smrt i adresa“. Navedene, i još niz nepomenutih referenci beskrajno usložnjavaju svet knjige *Membrane, membrane* budući da zahtevaju preciznu semantičku kontekstualizaciju, koja bi u stvari podrazumevala poseban tekst. Za ovu priliku je dovoljno napomenuti da u odnosu između priče i reference nikada nema puke semantičke ornamentike, već da on varira od najdirektnijeg uticaja na oblikovanje značenja priče, preko semantičke ambivalencije, gde referenca oblikuje značenje određene pripovedne situacije, ali ne i priče u celini, pa sve do rafiniranih intelektualnih poigravanja.

Sve do sada opisano svoj vrhunac doživljava u antologijskoj priči „Smrt i adresa“, za koju se mirne duše može reći da predstavlja ne samo najznačajniju priču ovog pisca, već jedan od visokih i najviših dometa srpske proze poslednjih godina, i naročito, najvažniju priču jedne generacije. To poslednje određenje, generacijsko, presudan je kvalitet koji izdvaja ovu pripovest. Upravo dakle ta ravan, koja podrazumeva precizan opis stanja jedne generacije, one koja je odrastala za vreme Miloševićeve vladavine, a koja sada krcka

četvrtu deceniju svog života, jeste ravan koja univerzalizuje lokalno, koja metaistorijskim uvidom omogućava metafizičku rezonancu i ove priče, ali i čitave knjige.

Reč je o nizu generacijskih referenci koje oblikuju priču od samog početka: urušavanje (autoriteta) porodice kao osnovnog uporišta pojedinca u svetu, odrastanje uz bedu, nasilje, sveopšti raspad društva, policijski teror i protivrežimske demonstracije, unutargeneracijsko raslojavanje na one koji veruju u Boga (cimeri) i reprodukuju poželjni patrijarhalni obrazac putem te vere, i moderne, na savremenoj kulturi i umetnosti formirane skeptike (pripovedač), odbacivanje patrijarhalno-militarističko-totalitarnog kulta „čeličenja“, ukupno osećanje beznađa i nemoći da se na išta utiče, fragilnost i hipersenzibilnost.

Lik pripovedača, njegova neuklopljenost u kulturne obrasce, već su nagovešteni junacima priča „Ulica bez bara“ i „Bambi i nepoznato“, kao što je od samog početka priče istaknuta i njegova suštinska pasivnost i nemoć da oblikuje sopstveni život, da živi, bude u sopstvenom životu. Pasivnost, „samoskrivena otupelost“, odslikava se najpre na jezičkom planu: beskrajno introspektivno nijansiranje, čudesan jezički rafinman u prikazivanju najtananijih pokreta pripovedačeve duše, postaje zapravo samo sebi svrha, ono je zamena, eskapistički prostor u kome pripovedač u stvari živi. Ta pasivnost i samosvrhovitost jezika potcrtane su – u osnovi ironičnim – raslojavanjem govora subjekatske instance na prvo, drugo i treće lice jednine i prvo lice množine koja se neprestano smenjuju, čija smena ne svedoči samo o životnoj prekretnici na kojoj se pripovedač nalazi, već i o njegovoj suštinskoj nemoći da živi, da jednostavno bude, a da to

življenje i bivanje nije uvek i nužno podriveno introspektivnim zidovima, membranama jezika.

Sa druge strane, ova povećana osetljivost uzrokuje da glavni junak u nizu gotovo mističkih objava predviđa zlo koje će ga zadesiti: u hodniku svoje zgrade oseća neobjašnjiv nemir kada na električnoj tabli sa sivim brojilima vidi u istom redu dva crna i jedno sivo brojilo; on podsvesno odbija da napusti stan prijateljice Sofije i njenu zgradu, a silaženje niz stepenište zgrade, pomalo nalik scenama iz Hičkokove *Vrtoglavice*, deluje kao silazak u pakao; strah od nasilničkog ponašanja mladića na stanici na kojoj čeka autobus, kao i konduktera u autobusu. Tako i pljačka koju doživljava u završnoj sceni jeste i prvorazredno nasilje sveta nad ličnošću, kao što je na simboličkom planu bezrazložno nasilje nad celom generacijom i nad svim preosetljivim junacima ovih priča, ali istovremeno i nemoć jezika pred tim, takoreći nasumičnim nasiljem.

Taj kraj simbolički je predstavljen slikom *aure koja krvari*, koja na magistralno sugestivan način objašnjava neposredan događaj, ličnost pripovedača, samu priču i, na kraju, čitavu knjigu, otvarajući je pri tome, uprkos svim ironijskim otklonima, i ka polju religijskog iskustva. Što bi bio poslednji kamičak u složenom i prebogatom svetu knjige *Membrane, membrane*, kojom se Ivan Antić ne samo nametnuo kao najvažniji pripovedač svoje generacije, već i potvrdio neophodnost, nezamenljivost jedne (ugrožene) književne vrste.

SADRŽAJ

Longitudinalno	7
Istiskivanje	14
Off	22
Ulica bez bara	30
Nije se prekinulo	46
Bambi i nepoznato	50
Ispod kože koža	64
Smrt i adresa	73
Aure koje krvare (<i>Marjan Čakarević</i>)	109

Ivan Antić
MEMBRANE, MEMBRANE

izdavač
Kulturni centar Novog Sada
Katolička porta 5, Novi Sad
tel: 021 528 972
fax: 021 525 168
e-mail: info@kcns.org.rs
www.kcns.org.rs

za izdavača
Bojan Panaotović

likovni urednik
Maja Erdeljanin

lektura
Sanja Vuletić

priprema
Vladimir Vatić

štampa
M&A Print studio, Novi Sad

tiraž
300 primeraka

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Библиотека Матице српске, Нови Сад
821.163.41-32
821.163.41-32.09 Antić I.

АНТИЋ, ИВАН

Membrane, membrane / Ivan Antić. – Novi Sad : Kulturni centar Novog Sada,
2015 (Novi Sad : M&A print studio). – 122 str. ; 19 cm. – (Edicija Džepni anagram)

Tiraž 300. – Str. 109–119: Aure koje krvare / Marjan Čakarević.

ISBN 978-86-7931-468-0

а) Антић, Иван (1981-)

COBISS.SR-ID 301505799